

A.T.V.
1923

GIZARTE - AUZIA

Sancho el Sabro
M - 5397 R - 1729

A.T.V.
1923

GIZARTE-IKASKUNTZARAKO IDAZTI-SORTA

GIZARTE - AUZIA

Ugazaba ta langiē arteko
gora - berak

EGIĒEA

EGUZKITZA'TAR JON

EKIN asteroko izpaŋingian agertu ziran
idaz-lan oneik

Jaungoiko-Zale

-Bazkuna'ren argitalbenak

Nihil obstat

Victoriæ 11 Octobris anni 1934

Censor

Emmanuel de Lecuona

Imprimatur

Victoriæ 13 Novembris 1934

Dr. Justus de Echeuren

Vicarius Generalis

Oara

EKIN'en 46'gn. zenbakian auxe idatzi neban:

«Gai au zeatz eta osoro azaltzeko asmuz enintzan asi. Asmu ofegaz EKIN'en idazten beste bazkide bat asi zala ba nekian. Zeaztasunak ofentzat itxi-ta, gauzarik jakingafi ta beaŕenak lenbailen adierazo bear zirala neritxon: origaitik asi nintzan. Gure lugin, aŕantzale ta alogereko asko be gizar-tekeriaren sarietan jausteko aŕiskuan; bear bada, beste iñoz baño aŕisku andiangoan egozala-ta, andi-andiak al bait lasteŕen azaltzeko asmuz eldu neutsan arlo oni. Gero gauzak aidatu egin dira-ta, lengo asmuak be beste elburu batera zuzendu bear. Arlo au zeatz lantzeko asmuz EKIN'en idazten asi zan bazkide zintzo ta langile bizkoŕa, gitxien uste genduanean, Jaungoikoak Beragana eroan dausku (G. B.), au dala-ta, esandakoak eta esan barik itxi dodazanak, pizka bat biribildu nai neukez».

Arlo osoa salean eroan ba'neu, orain atalok alkaŕekin efezago josi al izango nebazan: ori egin

enebalako, irakurle oñek utsuneak safitxu ta bifitan esandako gauzak be bein baño safiago idoroko dozuz. Ori akatz anditxua zala ta, EKIN'en agertu ziran lantxuok liburu baten—guztiak era batera—argitaratzeko nagi ta muker nengoan; baña bazkide batzuk zirika ibili yataz, eta norbere eretxia itxirik, noizean bein inonena egitea be bidezko gauzea dalako, EKIN'en jauzika agertu ziran atalok, al bestean alkarekin josi dodaz, irakurle oñek eskuetan dozun liburutxu au egiteko.

Jaungoikoa lagun bekigu orain eta gero.

Gizartekeria, baltsakeria ta abar

Gizaseme asko buru-ariñak gara. Gauzea zer eta zelan dan jakin barik, bañiketan ekiteko ekandu txaña daukagu. Kristiñau-lkasbideko liburutxua be eztakien babalasto askok, erlejiñoko gauzetan euren buruak maixu andi egiten dabez; Salomon'ek baño be geyago dakiela uste izaten dabe, ta guzur ta abar bañiketa utsean diardue. Iñon diran tentelkeriak esaten dabez: ori ta guzti be, gizona okeferako makur dagoalako-edo, askok siñestu egiten dautse.

Bañena ardaoz berotu ezkerro, sozialismoa zer dan eztakien asko be, *¡Viva Rusia!* deadañez ibiltzen dira. Gure baseñitañak egia egitzat, guzuña guzurtzat eta zorakeria zorakeritzat euki dagien, sozialismoa zer dan eta nora garoazan al bait labuñen azalduko dot.

Benetako sozialista ta katoliku batera iñor be ezin izan daitekela esan dausku Aita Santuak. Ori zegaitik dan aitu edo ulertu al izateko, sozialismoa zer dan jakin bear dogu.

Eta lenengo ta bein, sozialismo euskeraz zelan esan ete-geike? Nire eretxiz, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi gegikeo. Izan be, erderazko «sociedad» euskeraz «gizartea» da. Sozialistak on-

dasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizartea egin nai dabe: gizonok geure gauzetan daukagun jabetasuna, bakotxari kendu ta gizarteari emon nai dautse: gizon bakotxa kapustu ta gizartea aberastu nai ei dabe: baña ori egitea—geroago esango dogunez—gizon bakotxentzat ezeze gizartearentzat be kaltegarí izango litzake. Beste aldetik edozelako egite txar eta kaltegaríak *keri* atzizkiaz adierazten doguz euskaldunok: nagikeri, ordikeri, ustelkeri ta abar: beraz sozialismoak luñeko ondasun guztien jabe gizartea egin nai daualako eta ori gizartean bizi garean gizonentzat kaltegarí izango litzakelako, sozialismoari euskeraz «gizartekeria» eretxi gegikeo.

Ogasun ekarkor guztien jabe, luñalde bakotxean, bertoko gizabatza egin nai leukie *komunistak*. Oraingo estaduok baño gizabatza txikiagoetan bazkide bakotxak guztientzat eta guztiak bakotxarentzat lan-egíñaz, gizaseme oro baltsan bizitea, gauzarik zuzen eta bidezkoentzat dauke. Onein eretxiz baltsan lan-egitera ta baltsan bizitera jo bear da, gizartera zoriona ekarteko: ori dala ta, *komunismoa* euskeraz, baltsakeri-izenaz adierazo geike.

Gizartekeri ta baltsakeriak bide bat eta bardiña eztaoe; baña baltsakeri ta gizartekeri osoa, euren asmu ta elburuetan alkáren antzekoak dira. Estadu andiak nai leukiez *sozialistak*; diñoenez, gizabatza txikiagoak, *komunistak*; baña oréetan be izanez baño izen utsez alkargandik urunago dagozala deritxat, Erusi'ko komunistak edonongo sozialistak baizen nauskeri ta estadu andi-zale agertu dira-ta.

Gizartekeria gauza on eta txalogaritzat dauken askok zer dan eta nora garoakezan ba ete-dakie? Daukanari kendu ta eztaukanari emotea, gizartekeri edo sozialismoa orixe dala uste dabe askok; baña gizartekeria ori baño. besterik da-ta, eztago olako masti-atxufik.

Patakon, aldi bateko lapur ospetsuak be, eukanari kendu ta ez eukanari emoten ba-ekiela bein baño sañiago entzun dogu: Patakon lapur eta lapuñen buru izan zala bai; baña sozialisten buru izan zanik egundo eztoгу entzun. Eta izan be, daukanai, ba-daukala-ta beste barik, berea kentzea, Patakon'en egunetan eta añezkero be, lapuñetea izan da beti.

Sozialistak, euren buruak barik, auñekoak daukez lapurtzat. «Ogasunen jabe orain diran ugazaba ta jaunok, lotsa gitxiko lapuñak ei-dira-ta, ogasunok oñei kenduaz, benetako jabeari, gizarteari, biurtu bear ei yakoz». Ugazaben artean lapuñik izan ezta-nik eneuke esango; baña guztiak lapur izan dirala esateko be zentzun eta lotsa gitxi bear dira.

Beñolako Kreta eta Esparta

Baltsakeria orain arte egundo gizarte-
ezagutu eztan asmakizun
bariren bat ete-da? * * *

Baltsakeria edo komunismoa oráztatetik arako jantzia, labatik arako opila dala uste dabe babalasto batzuk; baña eguzkiaren azpian gauza osoro bañirik, auferago inoz ezagutu ez danik ¿ba ete-dago gero? Olako zerbait ba'lego be, baltsakeria ez da olakoa, antxiñako gauza zaña baño. Izan be, antxiña ta beñola Kreta-ugarteko biztanleak baltsan bizi ei-ziran. Txarto ala ondo, ori ez dakigu; baña gaur eguneko baltsazale ameslariok uste daben baizen bizikera zoragaría izan ba'litz, luzaroago iraungo ebala deritxat.

Antxiñako Esparta'n be baltsakeria izan zan ainbat urtean nagusi. Likurgo'ren oñari-legeak ogeta emeretzi mila ataletan zatitu ebazan ango luñak, biztanle azke guztiak ondasunetan bardintzeko asmuz. Lur-sail guztien jabe estadia zan: sail bakotxa erabilan, oren gozamina baño beste eskubiderik ez eukan. *Ilotak* eritxoen jopuak, bañiz, luñak lantzen ekin aren, ez euken gozamenik be. Gixaxo andi aek, eze-

ren jabe ez izateko, euren buruen jabe be etziran, eta gizon azkeen baltsan sartzeko eskubiderik be ez euken. Orain be gizartean baltsakeria nausituko ba' litz, jopu edo erdi-jopu askok izan bearko leukie.

Espartañen bardintasuna osoagoa izan eiten, jai-egunez gañera ilean biritan gitxienez, guztiak batera ta janari bardiñak jan eroezan; zuku baltza ta beste zerbait. Mizkeririk iñoz be ez. Gizaseme ta emakume guztiei aziera ta eziera bardiña emoten eutsen eñi aretako zuzentzaileak: gorputza indartu ta sendoagotzeko berebiziko kirol eta ekiñaldiak, gogoa lantzeko ain beara dan azi-ikaskuntza barik.

Bere eña gudari bikaña egitea izan zan Likurgo' ren asmua. Erkin eta makal jayoten ziran umeak, estaduari kaltea ekarteko baño etzirala-ta, il egiten ebezan eñuki gitxigaz. Bakotxaren eskubideak estaduak iruntsi ebazan Esparta'n. Irurogei urteraño gudari izaten ziran esparta'ak, eta gudarien jaurbide gogorpean bizi ziran gizon eta emakume guztiak. Gudari anzo bizi zan Esparta zer eta zelakoa zan Pelentan' ek diño labur eta ederto: *zuku baltza janaz aize garbitan gudaletxeko bizikerea egiten eban eña*, orixe zan aldi bateko Esparta. Gizadiaren auferape nerako guztiz gitxi egin eban beñolako Espartak; oraingo baltsakeriak geyago egingo leukenik ez uste.

III

Gizartekeria ta Ebangelioa

**Baltsakeri, gizartekeri ta olakorik
iñoz irakatsi nai ontzat emon ete
-eban gure Jaunak? ✠ ✠**

Jaunak baltsakeria zuzenetsi edo ontzat emon ebala, lotsa gitxiko ameslari batzuk ori be esan dabe; baña ori guxur biribila da. Txiroen alde gauza eder eta onuratsu asko irakatsi ebazan, lander edo pobreaki bari ona emotera etori zan Jaunak: bere jafaitzale guztiok alkar maite izan bear dogula; eskesari edo limosna egitea gauza osasungaria dala: daukanak ez-taukanari ta beafizanean dagoanari al eta bear beste-teko laguntza emon bear dautsala; luferko aberas-kiak, zerua irabazteko, geyenez, eragozpenak dirala: guztiz eta osoro ornidua izan nai daunak, bere ondasunak saldu, txiroai emon eta zeru bidean berari jafaitu bear dautsola ta olakoak, bai, irakatsi ebazan gure Jaunak; baña baltsakeri, gizartekeri ta onakorik, egundo be ez.

Gizonen gogo ta biotzak luferko ondasunetatik askatu nai ebazan Jaunak, goiko ta betiko ondasunetara gar andiangoaz jo egien: baltsazaleak, osterak, luferko

ondasunok eskuratzea baño beste ames eta asmurik eztauke. Ondasunai buruz, artzea baño emotea zoriontsuago zala esan eban Jaunak: baltsazaleak iñorena artzeko beti dagoz prest; eurenik emoten ondiño eztabe ikasi, eta Jaunaren irakaspenak euren alde dagozala esateko, benetan lotsa gitxi bear da. Jaunaren irakaspenak aberats zeken eta zikoitz, biotza lufeko ondasunetan josita daukenen aurka bai, oñein aurka dira; baña gizartekeri nai baltsakeriaren alde ezelan be'ez.

Lenengo kistar edo kristiñauak
baltsakoyak izan ete ziran? ❁ ❁

«Apostoluen egintzak» deritxon liburuaren IV atzalburuan auxe irakurten dogu: Siñestedun guztien biotza bat eta berbera zan, gogoa be bardin: eukanetik ezer berea zanik iñok ez eban uste: bestera, gauza guztiak ziran guztientzat (32). Guztien ondasunak guztientzat zireala, ori diñoalako, lenengo kistar zintzo aek baltsakerian bizi zirala esan daroe oraingo baltsazale edo komunista batzuk; baña aen baltsako bizitzeak geroko baltsakeri onen antz gitxi daukala jakiteko, burua ausi beañik eztago.

Lenengo kistañen artean ondasunak guztientzat zelan eta zegaitik ziran, liburu oñek berorek adierazten dausku, onelan jañaituaz: Aen artean lander edo beartsurik ez egoan iñor be, bazter nai etxeen jabe ziran guztiak, ondasunok saldurik, oñein ordaña ekañita apostoluen oñetan ipinten ebelako ta lander bakoñtxari bear eban beste, ortik emoten yakolako (34-35). Jaunak esan eban: «Osoro ornidua izan nai badozu,

zoaz, daukazuzan ondasunak saldu-ta, txiroai emoyezuz eta ondasuntegia zeruan eukiko dozu. Zatoz eta jafaitu nagizu. » Jaunaren esan au osoro beteteaŕen; txiro bizi ta txiro il zan Jaunaren jafai joan eta zeruan ondasun andiangoak eskuratzeaŕen, luŕeko ondasunen jabe ziran askok, ondasunok saldu ta oŕein ordaña apostoluei emon eutsen, oneik txiroen artean banandu egien. Ori biotza luŕeko ondasunetatik askatu ta zerukoetara jasotea da; ori maitetasun andi ta beroaren egiñena da.

Eleizearen lenengo egunetako kistaŕak, zintzo ta orniduak ziralako, ori aŕez egin eben; baña guztiei eskatu ezin leikeoen gauzea da-ta, biotzetan goŕotoa baño besterik eztauken oraingo baltsazaleak, lotsarik ba'leukie, arpegia lotsaz goŕitu barik aitatu be ezin leikie olakorik.

Ondasunak saldu ta oŕein ordaña txiroen artean banatze ori ¿beaŕezkoa ete-zan? ♣ ♣ ♣ ♣

Jaunari uŕagotik jafaitzeaŕen, luŕeko ondasunak txiroen artean banatze ori aolku edo konseju ona bai; baña beaŕezkoa etzan orduan be. Orain eztan lez, orduan be beaŕezkoa etzala, apostoluen egintzak dakartzan liburu oŕek, uŕengo atzalburuan argiro adierazten dausku. Anani eritxon batek, bere bazteŕa saldu ta emazteak ekiala, aren ordañetik zerbait beretzat gorderik, enparaua ekaŕi ta apostoluen oñetan ipiñi eban. Simon Kepa'k esan eutsan: Anani, zeure biotz oŕen jabe egiten ¿zer dala-ta itxi dautsazu Satanas'i, Jaungoikoari guzuŕa sakatu nairik bazteŕaren

ordañetik zati bat zeuretzat gorde dozu-ta? Bazter ori zeukanean ¿zeurea ez ete zan? Saldu ta gero be ¿ofen ordañaren eskubidea ez ete-zeukan? Zegaitik bilbatu dozu, ba, iruzur ori zeure biotzean? Eztautsezu gizonai guzura esan, Jaungoikoari baño (V-1-4). Anani'k nai bazteia nai onen ordaña bereak ba-ebazan eta ofein jabe irauteko eskubidea ba eukan, ondasunak txiroen artean banatzea orduan be aolkua bai; baña egipide beaiezkoa etzala argi dago.

Geroago izan ete da kistañen artean inor bere burua baltsakeriaren alde agertu dauanik? ❧

Baltsakeriaren alde siñausle edo erejeak bai, noz edo bein agertu dira; baña Eleizearen seme zintzorik, bein bez.

Beste eretxi oker askoren artean luñeko ondasunak baltsan euki ta erabilteko egiñak zirala irakatsi eben *albitar* eta biruguzleak deritxoegun siñausleak. Ondasunetzazko bardintza ori gizartean indaiez sartu bear zala-ta, astakeri ta gaiztakeri asko egin ebezan batzuk eta besteak; baña gizarteari kalte egi-tea baño besterik ez eben lortu ta kalte ofein gomuta iguingaria baño besterik ez dabe itxi.

Moro'tar Toma'ren Utopi edo Amesa (1516), Kanpaniñaren Eguzki Uria (1637) Morely'ren Izate-Araudia (1755) deritxoen idaztiak, baltsakeria irakasteko baño ames bitxiz gizonai jolasbidea emoteko egiñak obeto dirudie. Ameslariok alde batera itxi ezkerro, gaur zabal dabiltzan gizartekeri ta baltsakeria oraintsuko asmakizunak dira.

IV

Gizartekeri ta baltsakeria noiztikoak ete-dira?

Gizon gitxi batzuen gogo-jolas eta txakur-amesak alde batera itxi ezkerro, gizartekeria oraintsuko asmakizuna dala esan dogu. Izan be olantxe da. Oraingo gizartekeria ez ei-da amesa beñolakoa lez, benetako jakintza baña baño.

Egia esan, benetako jakintza baño guzur-jakintza obeto dirudi; baña edozelan be, gizartekeriari jakintza usaindun oñaririk igaro dan gizaldirarte inok ez eutsan ipiñi-ta, jakintza dala diñoen gizartekeri au XIX gizaldiko landarea dogu.

**Gaur zabal dabilzan gizartekeri,
baltsakeri ta abar ¿gaberik goize-
ra, geyagoko barik etori ete-dira?**

Gizarteko auzi andiak otoz-otoan, zeri ez dago-kiola bein be eztira etori, astiro-astiro eta zerbaitek edo norbaitek ofetarako bidea emonaz baño. Mila zazpireun eta larogeta bederatzigafen urtean Pantze edo Prantzia'ko matxiñada andia geyagoko barik, otoz-otoan eta bapatean etori zanik egundo inok eztau

esan, eta norbaitek olakorik esango ba'leu, senean dagoan gizonek ez leuskio siñestuko. Zugatz andiak éro andiak euki oi ditu; gizarteko gora-bera andiak be, éroak sakon eta urun. Prantzia'ko matxiñadea ango érege Koldobika XIV eta onen birloba Koldobika XV'k egindako uts, oker eta zorakeriak, oneik ekañi eben batez be.

Egiz, matxiñada aren aziak Voltaire eta onen lagunak erein ebezan prantzitañen gogo-biotzetan; baña ereindako aziok ain laster eta ain indartsu etziran erne ta jagiko, aitaturiko éregeok ofetarako biderik emon ezpa-lebe. Voltaire eta lagunei azi txañok ereiten itxiaz gañera, érege biok Pantze éria zoñez josi ta ondatu eben. Koldobika XIV batz edo besteaz gudan, geñan ibili zan beti; onen birlobea gudan etzan ibili; baña zantarkeri ta ustelkerietan begietaraño sartu ta ustelkeri oñen atsa alde guztietara zabaldu bai.

Érege biok Prantzia zor eta lorpean ipiñi eben. Gero zoñok ordaindu ta loñetatik urten al izateko, zerga edo petxu andiak ezañi bear: petxuak ériaren lepora jausi; ori zala-ta askoren odola irakiten asi, éria aseñatu ta matxiñadea sortu. Matxiñadea ain urin joango zanik lenengoan iñok ez eban uste; baña bein asi ezkerok ¿nok gelditu? Odola ibaika ixuri eban eta Koldobika XVI'ari burua moztu eutsan. Egia esateko, onek ezeukan éru andirik; baña sañi jazo oi dan lez, ardien éruak bildotsak ordaindu bear.

V

Gizartekeri ta baltsakeria ¿zek ekañi ete-ditu?

Onyuen antzera, berez eta gaberik goizera erne ta jayo diranik ezelan be ezin uste izan geike: zegaitik edo agaitik etoñi dira: zek edo zek bidea zabaldu dautse. Izan be, gizarteak gure erlejiñoko egi andiak zokondora jaurti ebazan; atsegin-zalekeria nausiturik, gizartea oitura ta ekandu txañez biziten asi zan; goiko ta betiko ondasunetzaz aiztuta, gizonak luñeko ondasunak baño besterik ez eben aintzat artu ta gizartekeri ta baltsakeriari oñelan bidea idigi ta zabaldu yaken.

Ori egia da; baña gizartekeri ta baltsakeria berariz eta batez be ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz *individualismo económico* deritxoenak), onexek ekañi ditu.

Eta ori ¿zer ete-da? Gizarteko legerik auzi ezik, bakotxak bere ondasunak geitu ta ugaritzeko, eskubide osoa; bakotxak oñetarako al dauana egiteko eskubidea daukala ontzat emon, esan eta irakastea. Eta eskubide ori artu ta erabili dagianak, auñekoari poñot-eragin ba-dagio, kale goñian itxi ba-dagi, ¿jorduan zer? Or konpon esan da kitu. Eskubi-

de oregaz gitxi batzuk ondo ta enparauak txarto ba' lebiltz ¿zer? Gizarteko agintariak onako arazoetan eskurik inoz be ez ei-dabe sartu bear, bakotxari al dauana egiten itxi baño. «Egiten itxi, igaroten itxi», auzia berez ebatzi daiten.

Ondasunetzazko bakoizkeria orixe da. Ainbeste urtez gizartean nagusi izan dan bakoizkeri edo liberalkeri ori, Pantzeko matxiñadearen semea da, ta ondoren asko izan ditu, txarrik, onak baño geyago.

Ondasunetzazko bakoizkeri edo liberalkeri onen ondoren txarrik ¿zeintzuk izan ete dira? ♣ ♣

Lenengo ondorena, auxe: Antxiñako langile-batzak (gremioak eritxoenak) ausi ta ankaz gora bota.

Zeregin eta ogibide bakotxeko langileak, alkarri lagundu ta euren eskubideak obeto zaintzeko, antxiña be batzandu ta alkartu egiten ziran. Alkargo oneik Pantze'n 1791'garfen urteko Epala'ren 17'an emondako legeak ausi ta ezereztu ebazan. Langileak olakorik ez eben nai. Paris'en bakañik milaka batu ziran, ogibide edo zeregin bakotxekoak toki berezietan. Bailly ango endore edo alkate jaunagana zuzendu ziran, laguntza eske, alkargoai onean eusteko asmuz. Alkate jaunak erantzun eutsen: «Gure matxiñada ospatsuak gizon bakotxaren eskubideak sendotu, goratu ta aldarikatu ditu; matxiñada onen seme zarienez, eskubide osoak daukazuez; baño zuen alkargo edo gremio oreik legeak il ditu ta auferantzean ezin bizi daitekez.

Langileak ukapen ori entzunaz etziran naikotu: Batzar Nausira jo eben, len lez alkartuta lan egiteko eskubidearen eske. Batzafaren izenean Chapelier jaunak erantzun eutsen: «Zuen alkargo oñeik gaur eztira bidezkoak. Gizon bakotxaren eta estaduaren eskubideak baño besterik ezin aintzat artu geike, ta langile-alkargoai eskubiderik ez emotea erabagita dago». Pantze edo Frantze'ko langile-alkargoak, ango matxiñadeak il ebazan: gerotxuago beste estaduetan be ankaz gora joan ziran, geyago ez jagiteko. Onelan langile gaxoak estaduaren ta ugazaba aberatzen añez-aur zatituta, bananduta aurkitu ziran, euren eskubideak nok zaindu ez eukela, eta ortixek etoñi dira ainbat kalte.

Antxiñako langile alkargo aek gaur egunerako egokiak etzirala esan leike norbaitek; baña aek apurtu ta bañirik, ez obarik ez bardiñik, ez ipintea ¿egoikiago izan ete-zan? Alkargo aek obetu eikezala guztiak autortzen dabe: apurtu barik, bear ebezan obariak sartu ta aldiak eskatzen eban eraz atondu ba'lira, mesederik asko ekañiko eben gizartera; baña kistar-usaña euken eta orixe etzan nai. Aen ordez gerotxuago Bañabas-usañekoak etoñi ziran eta ba-kearen ordez gizartera gudu ta buñukea ekañi dabez.

Ondasunetzazko bakoizkeri edo liberalkeriaren bigañen ondorena
¿zein izan ete da? ✽ ✽ ✽

Ondasunetzazko bakoizkeri oñen bigañen ondorena, zein-geyaokea izan da (erderaz *competencia económica* deritxoena): ola-jaun, lantegi-jabe ta saleros-

leen zeingeyaokea, batak bestea zapaldu nairik. Zein geyaoka ori, bear dan neufiz erabili ta egin ezkerro, txara danik ezin esan leike. Gaur daukagun Aita Santuak be, ori autortzen dau; baña Birjiliok aitatu eban ure-gose txara *auri sacra fames*, biotzen jabe egin ezkerro, zein geyaoka ori neufiz eta bidegabe barik erabiltea, gatxa baño obeto, eziña da. Zein geyaoka ori asi ta laster zer jazo zan? Nai ta ez jazo bear ebana: *afain andiak txikia iruntsi*: Ola ta lantegi andien jabeak txikiagoen jabei porot eragin.

Au zala ta, auferago ugazaba lez euren kontura lanean ziarduen askok, ezin jaraitu izan eben, eta euren buruak, nai ta ez, alogereko egin beara etori yaken. Onelan lantegiak uritu ta alogerekoak geitu ziran. Aldi berean bulzkin, tramankulu edo makiña bariak asmau ziran; naiz eskuz naiz ur-indarez naiz lufun edo bapor-indarez erabilteko makiñak. Bape dan makiñeak, aldi bardiñean, beargin askoren lana egin daroa ta saritan olako tramankuluak ondo erabilteko, emakume nai mutiko bat naiko izaten da. Onelan auferago eskuz lan eginda, bizibidea ateraten eben asko, gura nai gurez, alogereko biurtu ziran.

Auferakuntzak txalogari dira ta senean dagoan gizonak ezin gaiztetsi leikez; baña gitxi batzuen onerako barik, gizarte osoaren onerako diran auferakuntzak txalogariago. Asmau ziran makiñok, denpora gitxiagoan lan geyago egiteko berebizikoak dira ta, auferakuntzak dirala ezin ukatu; baña gizarteko gauzak egon diran lez, makiñak berariz eta batez be

ugazaben alde lan egin dabe. Ugazaba asko aberats okitu egin dira; langileak bizi al izateko euren aloger muñixa baño besterik eztabe euki: asafarako bide egokia da ori.

Ugazaba ta langileen arteko auzi au zelan ebiñan jakiteko, *Trade Unions* deritxon bazkuneak, batzorde bat izentau eban, ola ta lantegiak ikertu, ugazaba ta langileai itandu; batzuen ta besteena entzun eta erabagi zuzenagoak artu al izateko. James Nasmith, ola-jauñak erantzun ei-eutsan batzorde ori: «Ugazabentzat langile asko lan-bila ibiltea lakorik eztago; orduan aloger txikiagoak emon eta irabazi andi-agoak egiten doguz: guretzat gauzarik onena, orixe da. Nik neure ola edo lantegian gizonen orde emakume ta mutikoak erabiliaz, irabazi gizenak egin dodaz.

Baña ofetarako—erantzun eutsoen—len zeure olan zeunkazan langile asko bialdu egin bearko zenduzan: Oreitzaz eta euroen sendietzaz ¿zer izan ete da? Zuk ainbeste irabazi dozun bitartean ¿ofeik zelan ibili ete dira? Ori ezta nire ardurea—erantzun eban Nasmith'ek—Legofa, itxasoa ta eguratsa indaritsuak darabilezan lez, gizarteko gora-berak be lege-aldatu eziñak, indaritsuak darabilez, eta nire lengo langile ta onein sendiak galdu ba'dira, gizartea darabilen indar ofein erua da ta ez nirea. Gizon bakotxak bere buruaren ardurea dau naiko». Munduan Nasmith'en antzekoak asko izan diralako, Marx eta onen jaraitzaileak, batez be orixegaitik etori dira.

**Ondasunetzazko bakoizkeri edo
liberalkeriaren irugañen ondorena
¿zein izan ete-da? ✻ ✻ ✻**

Bakoizkeri onen irugañen ondoren txarria auxe izan da: bere onarria ondasunetan daukan nauskeria (erderaz *dictadura económica* deritxoena). Afain andiak txikia iruntsi esan dogu len; afain andia be andiagoak iruntsi esan bear dogu orain. Onetarako ola ta lantegi andien ugazabak alkartu egin ziran. Alkargo onei toki batzuetan *Trusts* deritxoe; beste batzuetan *Kartels*. Onein elburua, merkatuen jabe izatea; salerosia ta onen gora berak euren eskuetan eukitea izan da. Ugazaben alkargo oneik iru burukaldi egin dabez. Alkargo oreitan sartu nai izan ezeben burkideak, beste ola ta lantegi-jabeak, indarrez azpiratu ta zapaltzeko egin eben lenengo burukaldia.

Burkideok iruntsi ebezanean, *Trusts* edo *Kartels* oreik merkatuen jabe egin ziran eta salerosle bakar-ak eurak izanik, zenbat-nai irabazi eben. Ondasun andien jabe egin ziranean, estaduetako jaurle ta agintariak euren menpean ipiñi ta eukiteko, egin eben bigañen burukaldia. Erietako ondasunik geyenak gizon aberatsok euren eskuetan erabilezan; indararen jabe ziran ta erietako agintariei zaputzetik eldu ta legeak euren alde emonazo eutsezan: onelan ondasunen eta gizartearen jabe egin ziran, dirua baño beste Jaungoikorik ez euken gizonok.

Ola ta lantegi andietatik urteiten ziran gauza guz-

tiak saltzeko estadu bakotxean bear beste merkatu ez egoala-ta, nai ta ez atzerietako merkatuetara jo bear; onelan *Trusts* eta *Kartels'*ok zein geyaoka ibili bear eta batzuk besteen burkide ta arerio egin ziran. Atzerietako merkatuen jabe izateko, batzuk edo besteak burkidea azpiratu ta zapaldu egin bear. Zelan? Bestelan ezin ba-zan, izkiluz eta indaiez. Onelan ola-jaun eta ugazaben alkargo oíeik estaden arteko burukea, gudu edo geírea bein baño saíiago ekaíi dabe.

Ondasunetzazko bakoizkeriaren ondorenik nagusienak, oíexek izan dira. Garatz edo negozio andiak erabili dabezan gizonak, ola-jaunak, lantegi-jabeak —askok beintzat,—aldi laburlean irabazi gizen-gizenak egin ebezan; aberats andi, aberats okitu egin ziran, eta onelan luíeko ondasunik geyenak esku gitxitan batu. Irurogei, larogei, eun miloe lauerleko urteroko etoía edo eíentea daukenak be ei-dagoz. Beste aldetik alogereko langileak asko geitu ta ugaritu ziran.

**Ogasunetzazko bakoizkeri
onek ¿zelako buztaría ezari
eutsen langileai? ✨ ✨**

Lanaren bila dabilozan alogerekoak geyago ta alogerak txikiago. Bai ba: langileak asko, geyegi diranean, merketxuago lan egin nai dabena be agertzen dira-ta, ugazabak olakoai begia argi egiten dautse. Ola ta lantegietan zenbat eta alogereko geyago euki; zenbat eta aloger txikiagoa bakotxari emon,

ugazabak ainbat geyago irabazi. Ori ta guzti be biotzak irabaziz ezin ase: *auri sacra fames*. Ure-gose txara. Gaur egunean garatz edo negozio andiak, salerosketarik geyenak aberats gitxi batzuen eskuetan dagoz—ziñoan XIII Leon Aita Santuak—eta aberats okitu oñeik langileen aldra andiari antxiñako jopuenaren antzeko beste buztari bat ezari dautse. Olako buztaripean dagoana, artega ta urduri dago ta ostikoka asteko, kiñakada andirik eztau bear.

Ondasunetzazko bakoizkeriak gitxi batzuk aberats okitu, mundurik erdiaren jabe egin ebazan: asko baño geyago txiro edo pobre, alogereko langile. Lufeko ondasunak oso txarto bananduta egozala-ta; bakotxaren jabetzea orpotik ebagi ta gizarteari emon arte, gauza onik ez egoala-ta, ortik etofi zan batez be gizartekeri edo sozialismoa eta agirian egozan bidegabe oñeik emon dautse indara be. Gizarteko malak eratsi, mala oñeik bardindu egin bear zirala ta, ortik etofi ziran ugazaba ta beargiñen arteko auzi ta bufukea. Ondasunetzazko bakoizkeriak bidegabe andiak egin ezpa'litu, gaur bufuka ori dan baizen garatza etzan izango. Bakoizkeri edo liberalkeri oñen alde egon diranak, eztauke onetan eru gitxi. Jaungoikoak zigofik eskuan artu barik be, astiñaldi ederak emoten daki.

VI

Gizartekeri edo sozialismoak aspaldian indar andia artu dau: ¿orñ eñua norena ete-da?

Auferago azaldu dogun ondasunetzazko bakoizkeriak (erderaz individualismo económico deritxoenak): gizartekeria batez be ofexek ekañi dau. Urte batzuen buruan zugatz andia egin da, ta bere beso ta adañak alde guztietara zabaldu ditu. Gaur egunean sozialismoak gizartean daukan indaña be, ondasunetzazko bakoizkeri ofek emon dautso berariz eta batez be. Egia latza, gañatza ta margatza dalako-edo, ugazaba aberatsak olakorik entzun be eztabe nai. Ori aitatzen yakeneneko, buztanean zapalduko sugea lez, asañe ta amuruz jagiten dira ta berariz eurenana dan eñu ori, iñori ezañi ta egotzi nai leuskioe.

Jaun andi onein eretxiz, gizartekeriak ainbeste indar artzearen eñua Eleizak eta eleiz-gizonak dauke. Langile txiro ta beartsuei eleiz-gizonak egoañi ta eroapena irakatsi bear ei-eutsezan. Ez ei-dautsez irakatsi, ta langile beartsuak ugazaben aurka orixegaitik jagi ei-dira. Jaun oneik eurak ondo ibilteañen,

enparauak egoari ta eroapen andikoak izatea nai leukie; baña gosez edo erdi gosez dabilan langileari eroapena ¿nok irakatsi? ¡Ezta zeregin ezeza!

Ugazaba aberatsai langileakin zuzen, erukior eta eskuzabalak izan bear dabela irakastea, beste ori baño ezezagoa dala dirudi. Langile beartsuei eroapena irakatsi dautsen Eleizeak, ugazabai be euren langileakin zuzenak eta eskuzabalak izan bear dabela irakatsi dautse; baña ezezago dan ori ugazaba askok eztabe ikasi. «Luzaroan be—diño XI'gn. Pi Aita Santuak—domu edo kapitalak onura lafegi lortu dau. Etekin eta irabazi guztia domuak beretzat eskatu dau, ta langileari beronen indararak baniztau eta biregiteko lagin ozta-ozta itxi dautso. Bidegabe ori zuritzeko, auxe esaten izan da: ondasunetzazko lege aldatu ezin baten bidez domu-biltze guztia aberatsen alde zala ta langileak, lege ori dala bide, betiko txirotasunera edo eskuarte muxiera beartuak egozala.

Geyenez mantxestertaña deritxan ondasunetzazko liberalkeri onen erara eztira gauzak beti ta toki guztietan ibili: ori egia da; baña gizarteko ondasun-arau ta legeak orantz jo dabela be ukatu ezin leiken gauzea da. Au dala-ta, eretxi oker, eta zimarkunkeriok gogor eraso ta jauki dabez, ez bakarik eretxi ta eskakizun oreikaz euren bizitzea obetzeko eskubide jator barik gelditzen ziran langileak, baita beste askok be, ta ori arigari danik ezpegi inok uste». Ugazabai euren eginbearak XIII'gn. Leon Aita Santuak be argiro irakatsi eutsezan; baña gitxik baño ez ebezan ikasi. Eta euren eginbearak ikasi ta beteteko ain nagi ibili diranok, langileai eroapena etxakela irakatsi ta, asare

dira. Aberatsa dala-ta ¿ba ete dauko iñok óratarako eskubiderik?

¿Ugazaba, ola=jaun, lantegi=jabe eta garatz andiak erabili dabezan guztiak izan ete dira erudun? ✱

Artzañak bere artaldean ardi zuri ta baltzak euki daroaz; ugazaben artean be zuri ta baltzak izan dira. Au dala-ta, guztiak erudun izan diranik ezin esan geike; baña ugazaba askok, bide zuzenez nai okeéz, euren ondasunak geitu ta ugaritzea baño beste asmurik eztabe euki, ta *ufe-gose* ori ase eziñik bidegabe asko egin dabez.

Langileak bere alogera baño beste etoririk eztaukala: egunero jan bear dauala atxakitzat artu-ta, ugazaba askok langileai domeka ta jayetán be lan eragin dautse. Langileen erukiz; langile beartsuak pizka bat geyago irabazi egien, domeka ta jayetako lan egite ori, orixegaitik izan dala sakatu nai leuski-gue ugazaba batzuk; baña ori guzur biribila dala edonok daki. Domeka ta jayetako lan óregaz ugazabak irabazi egiten izan dabe: irabaziaren orde z galtzaya euki ba'lebe, galtzai au txikia izan áren be, langileetzazko erukirik etzan aitatuko ta jai domeketan, premiña barik, etzan lanik egingo.

Langileak, asto izan bai'liran, erabili dabez ugazaba askok. Lanik gogórenak be ordu luzeetan egiñazoten izan dautsez, eta eurak geyago irabazteáren, langileai al bait alogerik gitxien emon. Langileen alogerak pizka bat geitzeko atxaki asko: auteskun-

deetan afokeriz milaka ogerlekoak jaurti afen, ardur a gitxi. ¡Langileai eroapena irakasteko bide edera da ori!

Ugaza oneik ufe-goseak itsutu ditu: origaitik bakotxari berea emoten be eztabe jakin. Domu edo kapitalak, lan barik, eztakar irabazirik; lan utsak be, domu barik, ezin lei gauza andirik; irabazia, domuak eta lanak alkartuta dakare eta bien artean banandu bear da. Irabazia zenbaterañokua izan dan begiratu ta domu edo kapitalari berea ta lanari be berea emon ba'litzako; gizarteko zuzena zeatz eta osoro bete ba'litz; erukior dirala diñoen ugazabok langileekin esku-zabalagoak izan ba'lira, sozialismoak gaur daukan indara ez eban artuko; baña ondasun bakoizkeria maite eben ugazabok ez egozan ofetarako; langileak eroapena galdu eben; sozialismoaren aziak indara artzeko, gizartea ondo landuta egoan; azi erelea agertu zan eta Marx'en eskuz ereindako aziok, langile askoren biotzetan erne dira. Ugazaba aberats askok erudun diranik eztabe autortu gura; negargariena orixe da, ofelan osabiderik eztago-ta.

VII

Gizartekeria zer eztan

Gizartekeriaren izenaz bateatu dogun sozialismoa zer dan adierazo baño len, zer eztan esan bear dogula deritxat. Aspaldian gizartekeri edo sozialismoa asko zabaldu da, langilien artean batez be. Zegaitik? Gizartekeria bere izatez eta unez kaltegarri da: baño langilien alde gauza onak be egin ditu, ta langileai mesedeak egin dautsezalako, orixegaitik zabaldu da. Kalteak baño ekañi ezpa'litu, zabaldu dan beste etzan zabalduko. *Baña gizartekeria dala-ta, egin diran gauza onok, langileai etoñi yakezan mesedeok, aren erayetan sorturiko ale, arnari ta fruituak ete-dira?* ¡Ez, urik emon bez! Gizartekeri barik, gizartean zuzentasuna erabiliaz beste barik, egin-eitekezan eta egin bear ziran gauzak dira langileak aspaldian lortu dabezan obaririk geyenok.

¿Obari oneik zeintzuk dira?

Oraindik urte asko eztirala, meatoki ta oletako langileak, abere baño izan ezpai'liran, lanerako gauza ziran bestean baño ez ebezan ugazabak aintzat artzen: min artu nai gexotu ezkerro... or-konpon.

Orain, oster, berezko gexo, laneko ezbear eta zartzarorako laguntza ta sorospidea olako edozein langilek dauko. ¿Au gizartekeria ete-da? Au langileak euren buruen ardurea eukitea baño besterik ezta-ta, sozialismoaz zer ikusirik eztauko.

Ola ta lantegietan emakume ta gaztetxuen lanari mugak ipiñi dautsaz legeak: ori dala-ta, ugazabak nai leukien guztia ezin dabe egin. ¿Au gizartekeria ete-da?—Ez, jauna!—Ugazaba batzuk ezegaz be ezin ase izan dira: euren lantegietarako emakume ta gaztetxuak bilatu dabez, gizonezkoai beste lan eragin eta aloger gitxiago emon dautse, eurak geyago irabaztearen. Ure-egari gaiztoak erabili dauz, eta ori bidegabe andia dala, antxiña esan eban XIII Leon Aita Santuak.

Aspaldian alogerak geitu ta laneko orduak gitxitu egin dira. Oneik gauzok ba-ete-dauke gizartekeria zer ikusirik? Sozialismoa irakatsi daben buruzagiak eta ori ikasi daben langileak aspaldian be obari orein bila ibili dira; baña oreak bakarrik ez, beste geyago be bai. Gizartekeria alde batera itxita, langileak alkartuaz eta indafa artuaz beste barik, bardin eskatu ta eskuratu eikiezan obariak dira-ta, sozialismoarenak baño langilien alkartzearen ondoren, arnari edo frutuak obeto dira.

Edozein langilek, bape begiratu ba-da beintzat, bera ta bere sendia elikatu, jantzi ta zertxubait aufferatzeko lain izango dan alogeraren eskubidea daukala, antxiñatik irakatsi dau Eleizeak. Sendiko, famoliko buruari beste enparauak laguntzea ondo dago; baña ama ta umeak lantegira joan bear izatea, txarto.

Eleizearen irakaspén onei ugazaba askok jaramon gitxi egin ba-dautse, erua oneña da ta ez Eleizearena.

Zortzi ordu lan, zortzi ordu atsedén, zortzi ordu ikasi: orixe izan da sozialisten aspaldiko leloa. Azkenian, ezetariko buruka barik, langile guztiak lortu dabe zortzi orduko lan ori.

Zortzi orduko neurri ori lanbide guztietarako ¿egokia ete-da?

Lan batzuk besteak baño askozaz gogor eta neketsuagoak dira-ta, guztiei zortzi orduko muga bardiña ipintea egoki dan ala ez, auzira ekañi ta eztabaidan erabili leiken arazoa da: bakotxak bere zeregiña obeto ikasteko izan bear eben zortzi orduok be, ezer ikasten langile gitxi eta geyenak ardantegietan daroez-ta, lege ori langileai mesede egiteko baño onein sakelak muñiztuta izteko ohea dala, batek baño geyagok uste dau; baña dan baño kaltegarriagoa ba'litz be, orétan gizartekeri edo sozialismorik eztagoala edonok daki.

Gizartekeriaren alde ibili diranak ¿langileai mesederik ekañi ete-dautse?

Beti gaiztorako, txerena edo deabrua izan ezik, iñor be eztago-ta, gizonik gaiztoenak be nozean bein gauza onak be egiten ditu. Gizartekeria (sozialismoa) berenez kaltegarri dan arén, orén alde ibili diranak be gauza on batzuk egin dabez, langileai onura

ta mesedeen batzuk ekañi dautsez. Egiz, mesede oñeik langileak alkartu ta indaia artuaz beste barik be eskuratu eikiezan: au dala ta, auferago aitatu doguzan mesedeok gizartekeria zer ikusirik eztaukela esan dogu. Goazan auñera. Langile asko dabil-tzan ola ta lantegietako ugazabak, sañi irabazi andiak egin dabez. Beargiñai ugabazarik geyenak egunoroko alogera baño besterik eztautse emon orain arte. Egin daigun langileak euren izakera ta bizikerea obetuaz doazala: Alogeraz gañera irabazietatik be zati bat eurentzat izatea lortu dabela...

Garatz edo negozioak txarto ba-dabiltz; irabazirik ezpa-dago, olakorik ezin egin leikela zetan esan bez; baña ola ta lantegietan ugazabak irabazi andiak be bein baño sañiagotan eskuratu dabez, eta irabazia ugaritxua danean, esan dogun ori iñoren kalte barik egin leikela ¿nok ukatu daike?

Ugazabakin batera langileak be
garatzean domuzkide izatea ¿gi-
zartekeria ete-da? ✱ ✱ ✱

Langileai zor yaken besteko alogera, domu edo kapitalari be dagokion besteko mozkiña emon, ola ta lankayak oñean euki naiz obetuteko bear dan beste be eratsi ta gero, enparetan dan irabazia ugazaba ta langileen artean bidez bananduko ba'litz, ¿ori gizarte-keria izango ete-litzake? ¡Uñik emon bez! Oraindik geyago: langileak alogeraz gañera datorkien irabazi ori garatz edo negozio aretantxe ipiñiko ba'lebe; onelan, len langile soil ziranak, urte batzuen buruan,

langile ta garazkide (akzionista) egingo ba'lira ta auferantzean irabazi bikotxa, langile ta jabekide lez dagokien irabazia, eskuratuko ba'lebe, ¿ori sozialismoa izango ete-litzake?

¡Ezelan bez! gizartekeriaren auferapen eta garaitzea galerazoteko, orixe baño bide oberik eztagoala dirudi. Ori egingo ba'litz, ugazaba ta langileak alkar obeto artuko leukie, beargiñak gogozago ekingo leuskioe euren lanari ta opor edo uelgarako asmurik eleukie artuko, opor egiñaz naiz lankayak alpeñik galduaz, euren buruai kalte egingo leuskioe-ta. Ugazaba batzuk olantxe egin dabe ta ondo joan ei yake.

Beste batzuk olakorik entzun be eztabe nai. Euren irabaziak asko gitxituko litzakezala-ta, bide ori artu baño langileakin auzian eta burukan ibili nayago dabe; baña sozialismoa nausitu ba-dadi, nausitze au ugazabentzat, langileai irabazietatik zati bat emotea baño askoz be txarago izango da-ta, orduan kokoteari ats egiteak eztau balioko. Dana dala, esan dogun ori ugazaba askoren eretxi ta gurarien aurka bai izango litzake; baña gizartekeria, ezelan bez.

Orain arte domu edo kapitalaren alde egon diran legeak, lanaren alde, bear bestean, aldatuko ba'lira ¿ori gizartekeria izango ete-litzake? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Gizonok osasunez, indañez, antzez, buruko argiz bardiñak ezkara-ta, luñeko ondasunetan guztiok bardiñak ezin izan geintekez; bardintasun ori indañez

ipiñiko ba'litz be, luzaro ezingo leuke iraun; baña gaur egunean batzuekandik besteakana ondasunetan dagoan aldea be la'egia ta gizarteko bakearentzat kaltegaría dala autortu bear dogu: batzuk zenbat dauken be eztakie; beste askok, osterá, gitxiegi edo ezer bez. Liberalkeria zabaldu zanetik au'era, gizarteko legeak arazo onetan ugazaben edo aberatsen alde egon dira: lege o'feik diruari dirua egiñazoteko, ondasun andiak esku gitxitan batzeko, berebizikoak izan dira. Ausartuak izan diran eta kezka gitxi euki daben askok, aldi labu'ean irabazi izugarlak egin dabez, o'fetakoko eurená baño geyago iñoren dirua erabili'az.

Gitxi batzuk aberatsegi ta geyenak txiroegi diranean, gizartea eztabil ondo. Aitaturiko legeak txiro ta langileen alde aldatu ta urte batzuen buruan lu'eko ondasunak gaur dagozan baño obeto, zuzen eta bidezago bananduko ba'lira; ondasunok obeto bananduaz, gizon guztiak edo beintzat geyenak zerbaiten jabe izatea lortuko ba'lebe, ¿ori gizartekeria izango ete-litzake? Gauzen jauntzea obeto banandu ta al bait jaberik geyen egitea, gizartekeriari inda'ra kentzeko biderik onenetarikoá zala, irakatsi euskun XIII'gn. Leon Aita Santuak.

¿Eta ogasunetan guztiok erdi-bar-
dintsu izatera elduko ba'gintzaz?

Gizonok, osasunez, inda'ez, lanerako jasez bardiñak ezkarealako, ondasunetan be bardiñak ezin izan geintekezala esan dogu; baña lapu'eta barik,

legez eta bidez, oraingo alde andiok gitxitu-ta, guztiok erdi-bardintsu izatera elduko ba'giña be, oretan gizartekeririk ez legoke. Diñogun onek gizarteari mesede ala kalte geyago ekañiko ete-leuskion, eztabaidan ipiñi leiken auzia da; baña gizartekeria ezelan bez.

Ugazabari berea emon eta baseñitar maister bako txari bizi dan etxearen eta darabilan bazteñaren jabe egin daiten, legearen bidez, ezeztasun andiangoak emongo ba'litzakeoz ¿orek gizartekeri edo sozialismoaz zer ikusirik eukiko ete-leuke? Batzuk besteak baño askoz aberatsago izateak, gizartean nauskeri ta jauntxukeria sortu daroazala-ta, antxiñako euskaldunak ori galerazteko oiturazko legea eukela diñosku Zamakola'k (1). Onelan senargai ta emaztegayak, bakotxak bere etxaguntzea ba-ekañen ezkontzara, etxaguntza oreik oitura legez seme edo alaba biren artean banandu bear ei-ebezan gurasoak, etxaguntza asko esku batera etoñita, ori nauskeri ta jauntxukerirako bidea izan ez eiten.

Aintxiñako gauzea da-ta, ori ofelan zan ala ez ziur eztakigu ta jakin be ezin geike; baña legez eta bidez ofañoxe elduko ba'gintzaz be, orek sozialismoaren antzik be eleuke eukiko. ¿Zer añano da ba orduan gizartekeri edo sozialismo ori? Urangoan esango dogu.

(1) Historia de las Naciones Baskas, 1.º-80,

VIII

Gizartekeria zer dan

Gizartekeri edo sozialismoa ¿zer ete=da? ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

Itaun oni itz gitxitan erantzutea ez da egikizun ezeza. Gizartekeri-zaleak euren eretxietan batera ba'lebiltz, oñein irakaskintzen muga ta litsak bardiñak ba'lira, gizartekeria zer dan itz gitxitan be azaldu al izango geuke; baña gizarte-eraketa oñen alde dagozanak, margo askotako añañak dira; ur gazikoak asko; ur eztikoak be ez gitxi; bakotxak bere eretxien erara igiri egiten daki; batzuk sakonagotik, besteak azalegotik dabiltz, eta guztiak sare baten sartzea, egiñen gatxa baño be gatxagoa da.

Gizartekeriaren irakasleok ¿ezetan be ez ete=dagoz batera? ❁

Esan dodanez, gizartekeriaren irakasleok buru bezenbat aburu edo eritxi erakutsi dabez; oñaitik be, batzukandik besteakana dagoan aldea, eretxien jokieran baño geyago, oñein gazi-gazan agiri da.

Auntzak bere jokerea mendira:
gizartekeriak nora? ♣ ♣ ♣

Gizon bakotxaren eskubideak geyago edo gitxiago moztu, eta gizabatzarenak edo estaduarenak geitu ta sendoagotzea, gizartekeriaren jokerea orixe da. Estaduak bere eskua gizarteko arazo guztietan, edo beintzat geyenetan, sartu bear ei-dau, ondasunai dagokien arazoan berariz. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea ta ondasunok gizartean banantzeko ardurea; arazo bi oñeik be, geyago edo gitxiago, estaduak beragandu ta beretu egin bear ei-dauz. Gizartekeri-mueta guztien jokerea orixe da: bakotxak noraño eldu nai leuken, gero esango dogu.

Sozialista geyentsuen asmu nagusiak ¿zeintzuk ete-dira? ♣ ♣

Luñeko ondasunak gizartean txarto bananduta dagozala-ta, beste era batera, oraingoaren antzik be eztaukan erara, banandu bear dirala diño gizartekeriak. Emengo ta ango erietan, gizartekeriak sortu dauzan asare, buñuka ta iskanbilēn ero ta sustrai, ondasunen banatze bañi ori izan da; baña oñezaz gañera gañantzi andiko beste gauza asko be zearo aldatu nai leukez gizartekeriak.

Gizonok izatez bardiñak ei-gara-ta, ondasunetan be bardiñak izan bear ei-geuke. Egiz, gogo ta soña,

gorputz eta arimea guztiok daukaguz; ořetan bardiñak gara; baña beste gauza askotan ezkara bardiñak ez gitxiagorik be. Gizon batzuk besteak baño zoll ta bizkořagoak dira: buruan argi geyago, eskuetan antze ta indar geyago daukez, langileago dira ta irabazietatik auřeratzen be batzuk besteak baño obeto dokie. Au dala-ta, luřeko ondasunen jauntza edo jabetzea gizonen artean bardin bananduko ba'litz be, bardintasun ořek aste betean be ezingo leuke iraun. Gizartekeri-zaleak be ori argiro dakuse, ta argiro ikusten dalako, ondasun ořein jabetzea gizon bakotxari kendu ta gizarteari emon bear yakola diño. Bardintasunerako bidea orixe ei-da.

Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztiak, gizartearenak ei-dira: ořein jabe bakara gizartea ei-da-ta, olako zerbait eurentzakotzat daukenak; olako zerbaiten jabe lez agertzen diran gizonak, iñorena eurakandu daben lapuřak baño besterik ez ei-dira. Solo ta baso, ibai ta mendi, abere, golde ta burdi; itxaso, itxasontzi, ařantzurako potin eta sare; meatoki, ola ta lantegi, makiña ta lankiñak; naiz lugintzan, naiz ařantzuan, naiz ola-ekintzan, zerbait irabazteko bide diran gauza guztiak, oraingo jabeai kendu ta gizarteak beretu egin bear ei-ditu ta bere-bereak bai'liran, ordekoen bidez eta ondoen deritxonez erabili.

Ondasun guztiak gizartearenak izan ezker, gizon guztiok ondasunetan be bardiñak izango ei-gara; baña ori, ondasunetan barik, arloterian guztiok bardintzea dala edonok daki. Gizon bakotxak gizartearentzat lan-egin beariko ei-dau, ta jan, jantzi

ta jolasteko bear dauana, gizarteak emongo ei-dau-tso. Guztiok ondo baño obeto ibiliko ei-gara: bakotxak bear dauan guztia ugari ta oparo eukiko ei-dau. Gizartekeri-zaleak ori edonon eta edonoz eskini ta agintzen dabe: baña agindua bat ta emona bi ta inok emonaren begira dagonaren erukafi.

¿Eta erlijioatzaz zer diño? ✱

España'n gizartekeria irakasten diarduen mo-yok, maixu txikiak dira: onetan be atzeritak eta doixtar edo alemanak batez be, oreik dira irakasle nagusi: emengo maixu txikiok doixtak diñoena bañero esaten baño eztaie, eta sañitan, sozialismua zer dan azaldu barik, langileen odola ugazaba ta aberatzen aurka irakiten ipinteko egokien deritxaena baño besterik esan be eztaie esaten euren itzaldietan. Alemania'ko gizartekeri-zaleak euren eretxi ta asmuak Gottha'ko programa edo egitarauan agertu ebezan: Egitarau aretan erlejiñoa gizon bakotxaren arazoa dala diño; baña ori siñestedun langileak atzipetu, engañau ta eurakandutearen baño ez ebela esan argiro ikusi da.

Gizartekeriak gizabatza ala Estadia baño beste Jaungoikorik eztazau: onen eleizea lantegia da; amar aginduak gizonaren eskubideak; elburua, zentzunen atsegiña. Dietzgen'ek argiro diño: Gizartekeriak erlejiñorik eztauko; guk erlejiñoaren orde z gizon bakotxaren argaltasuna, gizartearen menpean osoro jañiaz, sendotu ta osotu beara daukan argaltasun oren erukia, erlejiñotzat orixe ipinten

dogu. Geuk nai dogunez eratutako gizarte baña, gure Jaungoiko orixe da, ta oregan siñestu ta itxaroten dogu. Bebel'ek, osterá, zerua aingeru ta kurloi edo tofe-txorientzat izten dauala diño ta ondasunak guztienak dirala, Jaungoiko ta erlejiño bako efi-yaurgoa nai dau.

Gizartekeria ezkontza ta sendi edo familiaren arerioa be bada. Umeak azten dagozan ama guztiak Estaduak ardura andiz zainduko ei-ditu, berariz lagunduko ei-dautse; bein umeai bulaña kendu ezkeró, bañiz, ortik auñera ume guzti-guztien ardurea be Estaduarena izango ei-da. Ori dala-ta, ez ezkontzarik ez sendirik ez ei-da bear, eta gauza zar onein gomutea be bein betiko kendu bear ei-da.

Ona emen gizartekeri edo sozialismoaren asmurik nagusienak. Eztau nai, ez Jaungoikorik, ez zerurik, ez ezkontzarik, ez sendirik, ez jauntza edo jabetzarik. Gauza guztien jaun eta jabe gizabatza edo Estadua ta gizon guztiok oñen moñoi ta jopu. Ori gauza ona ba-da, munduan gauza txarrik eztago.

IX

Gizartekeri edo sozialismoa ¿zenbat eratakoa da?

Gizartekeri-zale guztiak aburu edo eretxi bardiñekoak ez dirala esan bear dogu. Izan be, aldi bateko gizartekeria alderdi bitan, batez be, zatitu da: alderdi batari baltsakeri edo komunismoa deritxo; bestea lengo izenaz gelditu da. Alderdi bi oneik alkañi goñoto bizia dautse ta aspaldian be bata-bestearen aurka dabiltz. Baltsakeria bere burubide, eretxi ta asmuetan gizartekeria baño zoñotz eta erotikoagoa da; oñaitik be elburuan baño oña eltzeko bideetan alkar-gandik urunago dabiltz.

Baltsakeriaren asmuak ¿zeintzuk dira? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Baltsakeri edo komunismoak bere eretxi, asmu ta gurariak lotsa ta bildur barik azaltzen ditu: gizarteko mañak eratsi ta bardindu arte, langileak ugazabai eten bako gudua egin bear dautsela ta bakotxaren jauntza edo jabetzea erotik eta zearo kendu bear dala, koipekerietan ibili barik, argi ta garbi irakasten dau.

Erlejiñoa langileak lotan eukiteko *opioa* baño besterik ez dala-ta, Jaungoiko, eskontza ta sendi edo familiaren izenik entzun be eztau nai. Onen alde dabilzanak, gizon azafi, gereka ta urduriak dira. Guz-tia guztiena ta ezer bez iñorena; gizon azafi onein gudu-zantzoa orixe da. Elburu ori, gerora begira egon barik, indaéz eta matxiñadaz albait lasteren lortu nai leukie. Ofetarako bide guztiak on, egoki ta zuzenak ei-dira; ofaitik be jo ta kea ateratea, biderik laburena: augaitik geldi-geldika, geyenen eretxiz eta autarkien bidez ofa eltzeko asmua darakusen *sozialistak*, gizon txepetx eta euli epel batzuk baño ez ei-dira.

Baltsakeri ta gizartekeriaren artean beste alde andi bat be badago; baltsakeri-zaleak oraingoan antzeko *estadurik* ez dabe nai; euren buruen jabe ta eskuko izango diran giza-batzak ipiñi nai dabez, eta gero, ondo ba'litz, bata-besteagaz alkartu, baña guztien buru izango dan jaurgo ta agintaritza barik. (1)

Bere muga-baŕuan diran ondasun guztien jabe langile-batza egingo da: egin bear diran lanak eta ortik datozen irabaziak banandu ezkeru, ondo bizi-teko lagin guztientzat egongo ei-da.

Eta gizartekeriarenak ¿zeintzuk?

Gizartekeri-zaleak, ostera, *estadua* beaŕezkoa dala diño: eŕi-jaurgo edo eŕepublikea bai, baña agintaritza nagusi ta guzti. Edozelako ondasuna

(1) Eŕusi'n besterik egin dabela badakigu. Izan be, ango eŕi ta erki guztiai buztafi gogofa ezari dautse Moskou'ko agintariak.

ekarteko gai ta bide diran gauza guztietzaz *estadua* jabetuko ei-da: guztien eta bakotxaren lana ta onen irabazia be *estaduak* berak bananduko ei-dauz gizartean, eta norbait atsegin-pozez ezpa'lego, gauza ona zer dan ez dakialako izango ei-da.

Gizartekeria, bere bideko asmu ta egintzetan, baltsakeria baño gaza ta biguntxuagoa dala esan dogu. Eta egiz, bere elburura biurikeriz eta indaiez barik, geyenen eretxiz eta autarki edo botoen bidez eldu nai leuke: langile ta ugazaben arteko buñukea pizka bat gazatu daroa ta gauza batzuen jabetzea, ondasuna ekarteko gai eztiranena batez be, gizon bakotxari laketu leikeola uste dau.

Onetan gizartekeri-zale diranen artean batasunik ezta agiri. Jabetza guztia bakotxari zearo kendu bearik eztagoala diño batzuk: gizarteari on eta mesede andiak egin dautsazanak, nañai biziteko lagin emongo dautsan ondasunaren jabe izateko eskubidea badaukala autortzen dabena be badira: beste batzuk jabetzea bera baño ondasun andien jabetzeak dakañen almen eta indar lañegia, gizartetik baztertu nai dabela dirudi; baña geyenak, langile ta ugazaben arteko buñukea pizka bat gazatu añen, buñuka ori izteko asmurik eztauke ta gauzarik geyenen jabetzea be erotik kendu nai leukie. Gizarteko mañak bardindu egin bear ei-dira ta edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe *estaduak* baño beste iñok ez ei-dau izan bear.

Baltsakeria ta gizartekeria, euren elburuan baño arako bidean alkargandik urunago dabiltzala esan dogu, ta ori egia dala edonok dakus. Lenengoak,

edozein ondasun ekarteko gai diran gauza guztien jabe, giza-batzak egin nai leukez: bigaíenak, estadia. Baña naiz batera naiz bestera izan, gizon bako-
txak jauntzarik eleuke eukiko; ondasunen jabe izateko eskubiderik bez. Gaíantzirik andiena daukan arazo onetan, biak batera dagoz, ta bata bestea baño gaziago ala gazeago izatea baño beste alderik eztauke.

X

Gizartekeri edo sozialismoaren buraso ta irakasle nagusi Karl Marx

Gizartekeri edo sozialismoaren buraso ta irakasle nor? ♣ ♣

Igazitako gizaldian sozialismoak irakasle asko ta margo askotakoak izan ditu; baña gaur egunean ango ta emengo gizabatzetan ondo eñotuta dakusgun gizartekeriaren buraso ta irakasle nagosi Karl Marx izan da. (1818-1875). Onen aiskide mami-kutuna zan F. Engels'ek be ez eban egin lan gitxi: egiteko guztietan zintzoro lagundu eutsan Marx'eri eta onen «Domua»ren bigañen atala be Engels'ek emon eban argitara; baña Marx'ek besteko izen, ospe ta entzuterik eztau lortu. Euren buruei *ortodoxos* edo aburu zuzenekoak deritxoen edonongo sozialistak, Marx'en jañaitzaleak dira ta euren buraso ta maixu nausitzat doixtar ospetsu ori dauke.

Gizartekeriari jakintza-usaindun oñariak ipiñi nai izan eutsazan Marx'ek, *Domua* (El Capital) deritxan bere liburuan batez be. Egia esateko, jakintza-usaña baño gaikeri-atsa (materialismo-atsa) ugariago da-

rioe jaun oren liburuei. Marx'en aldian, Alemani'ko ikastetxe askotan beintzat, gaikeri edo *materialismo* auzer irakatsi oi zan, ori gizonarentzat auferapide andia ba'litzan lez.

Gaikeri ori zer ete-da? ✨ ✨

Guk, gizonok, edozer gauza egiteko, gaya bearizaten dogu: buztarigiñak, buztarigaya: maya egin nai dauan arotzak, zura edo ola, ormea egin nai dauan argiñak, aña eta abar. Edozer egiteko bearezkoak doguzan gayok, soña edo gorputza euki daroe beti, guk gizonok soin bako gairik eskuartean erabilten be eztagu-ta. Gaikeria irakatsi dabenen eretxiz, soin bako izakirik bat-egiñik be eztago munduan, ez goyan ez beyan. Munduan dan guztia, gaikia ei-da, berengotik asi ta gorengoraño, ta azke dan gogorik iñongo iñon ez ei-dago.

Emen geure bañenean daroagun eta arimea deritxogun izaki au, soña edo gorputza baizen gaikia ei da. Gibelak beztuna berez dakafen lez, garunak be gogaya alantxe ei dakañe, ta gogai edo pentsamentua azaltzeko, gaikia eztan gogo beañik ez ei-dago. Olakoxe gauzak ikasi ebazan Marx'ek bere gaztezarroan.

Diran guztiak gaikiak ba'lira, gizona azke edo libre dala esatea, ames utsa baño besterik ez litzake: gizona bere egikizunetan azke izan ezik, oster, gizarateak eroan dauan baño beste biderik eroan egi-keala: bide baten orde bestea artzea, ori gizonak euren eskuan euki dabela esatea be, zorakeri garbia baño ez litzake. Gaikia deritxogun mundu onetan,

ortze ta luferko gauza guztiak aldatu ezindako legepean dagoz eta indaritsuak darabitez.

Gaikeri-zaleen eretziz, gizartea be olantxe, indaritsuak, lege aldaezinak darabite: au dala-ta, aize txistulariak ekatxa sortu daroyenez, olantxe gizartean be aldi batek ufengoa bere indarez sortu ei daroa eta dan lez baño ezin izan ei-daiteke. Gaikeriaren alde dagozan sasi-jakitunak ori diñoe. Onein eretziz, mundua ta bertoko gauza guztiak eta bakotxa, soin-gayaren nai ta nayecko alkarketak baño besterik eztira: onelan mundu onek, berau eztan eta Jaun eta Jabe lez, legepian ipiñi dauan Egilerik ez ei-dauko, ta gizonak aukeramen eta azkatasunik be ez. Marx'en eretxia be orixe zan.

Eta gizadiaren edesti edo istoria
¿zelan ulertu eban Marx'ek? ❀

Gaikeri ori, guzur biribila dan gaikeri ori onaritzat artuta, gizadiaren lengo ta oraingo edesti edo istoria olantxe ulertu ta azaldu eban sozialismoaren buraso ta irakasle nagusi dan Karl Marx'ek. Onen eretziz gizarteak igikun eta zirkinik txikienik be eztau egundo egin, luferko ondasunen bat irabaztearen izan ezik. Itxasoko uin edo olatuak ekatxaren indar-ak darabiltzan lez, gizartea be olantxe bere igikun, loñatz eta atzera-auñera guztietan luferko ondasunak, eta oneik bakarik, erabili ei-dabe. Ondasun oreitatik bat-edo bat irabaztearen izan ezik, inongo gizasemek ez ei-dau egundo ezer egin.

Marx'en eretxi au guzur garbia dala edonok daki.

Ezpabe esan. Seme gexokia; geroago be buruko miñak baño besterik eztautsala ekañiko jakin aŕen, seme gexokia al bait ondoen zaintzeko neke andiak artu ta gabak galtzen dituan ama laztana ¿zek igitu dau? zek darabil? Luŕeko ondasunek ez beintzat. Eze-tariko izenik, ospe ta entzuterik bilatu baga, abefia-ren alde bizia gogoz emon daben abertzaleak, ¿luŕe-ko zein ondasunek igitu ta erabili ete-ditu? Luŕerako irabazte barik, auŕekoai on eta mesede egiteaŕen, neke latzak artu ta bizia galdu daben gizasemeak, ainbat izan dira-ta, Marx'en eretxi ori guzuŕa dala autortu bear.

Marx'en eretxi oŕeik goratu ala eratsi egiten ete-dabe gizona? ♣

Marx'en eretxiok abereen maŕara erasten dabe gizona. Gizonaren gogo ta biotza igitu daikezan zio bikañagorik ezpai'legoan, sakela ta askea ipiñi eutsozan gizonari begien auŕean sozialismoaren buruzagiak. Sakelak eta askeak gizaseme asko be asko erabili ditu. Ori egia da; baña gizona igitu ta erabilteko, oŕeik baño zio bikañagorik eztagoala uste izatea, ori, ziñez, gizona abere uts egitea beste da. Eta izan be, euren egitekoetan sakela ta askea baño beste ziorik erakutsi eztabenak, gizonik txatxaŕenak izan dira. Gizona dan gizonarentzat askea baño gauza bikain eta goragokorik ba dagoala-ta, Bernstein, Mac Donald, De los Rios eta beste batzuk, sozialistak izan aŕen be, Marx'en esakun eta eretxi okeŕok, txartzat emon dabez. ¡Bai bear be!

X I

Marx'en asmaketak

Gizartekeriari jakintza usaindun
oñafia ipinteko ¿ze gauza bari
asmau ete-eban Marx'ek? ♣ ♣

Edozein gauzak—ziñoan Marx'ek—aldin edo balio bi ditu: dana dalako gauza oñek erabilteko daukan balioa, ta beste zerbaiten ordez truketako nai diru-ordez saltzeko daukana. Balio oñei erderaz *valor en uso* ta *valor en cambio* deritxoe. Eta balio oneik ¿zer dira? Gauzea berenez zetarako egiña dan eta aretarakoxe daukan egokitasuna: esaterako, soñekoak gorputza estaldu ta janzteko daukan berezko egokitasuna, *valor en uso* orixe da; baña soñeko oñen jabeak, bere gorputza janzteko erabili barik, beařagoa dauan beste gauza baten ordez trukau nai saldu be egin leike, eta soñekoak onetarako daukan balioari *valor en cambio* deritxoe.

Baña gauza bakotxak balio biok
ba'daukazala ¿ez ete da, ba, egia?

¡Egia ete-dan, ba! Egi argi ta garbia dalako iñongo gizasemek egundo ukatu dauanik eztot uste.

Aristoteles ezta atzo goizeko gizona eta gauzen balio biok antxiña ta beñola aitatu, zenbakeu ta berezi ebazan Aristoteles'ek. Adibidetzat oski edo oñetakoak aitatu ebazan: oñak babestu ta berotzeko balio dabe eta beste zerbaiten ordez truketako be bai.

Gauzen balio bikoitz ori antxiñatik ezauna izan ba-da ¿ze gauza bafi asmau eban Marx'ek sozialismoari jakintza = usañeko oñafiak ipiñi nairik? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Marx'en asmakuntzea orain arte esan doguna baño besterik zan. Jaun onen eretxiz, gauzak erabilteko dauken balioa, *valor en uso*, berezkoa dabe; beste batzuen ordez truketako nai diru - orde z saltzeko daukena ta *valor en cambio* deritxoguna, ostera, guztiz eta osoro langilearen lanetik eta ortik bakañik ei-datorkie. Onelan eskuz egindako ta salgei dagozan gauzen balioaren neuñi bakaña, langileak gauza oñeik egiteko erabili ta sautu bear izan dauan lan-indaña ei-da. Neuñi bakaña ori izan ezkerro,—zetan esan bez—egindako gauza bakotxak, langileak or sartu dauan lanak beste balio dauko, ez geyago, ez gitxiago.

Ori esaten eñezago da, onegiten baño. Ori oñelan dala erakutsi nairik, esan edo idatzi eban Marx'ek: Sañitan alkañen antzik apuñik be eztauken gauzak truketan doguz; baña bata-bestearen orde z gauzak truketako, balioan gitxi-gora-bera bardiñak izan bear dabe, trukeaz galdu nai dauanik eztago-ta.

Orain ba: alkarén antzik eztauken gauzok, langīleak gauza ōreitan sartu ta ezari dauan lanean izan ezik, beste ezetan be ez tira bardiñak: balioan gitxi gora-bera bardiñak dira: augaitik gauzai truketako nai saltzeko dauken balioa, langīlearen lanetik datorkie-la autortu bear da.

Marx'en esanok ¿egiak ete dira?

Egia erakusteko maltzurkeri ta azerikeririk ezta bear: olakorik darabīlenak, geyenez, egia estaldu ta guzura egitzat saldu nai leukela darakus. Marx'en asmakuntzok maltzurkeri garbiak eta guzur biribīlak baño besterik ez tira. Gauzen balioa neurtzeko, langīlearen lana aintzat artu bear da. Ōretan ba gagoz; baña langīlearen lana baño besterik aintzat ez tala artu bear diñoana, ori burutik ondo eztago. Ikusi daigun.

Lugin edo nekazari batek mendi aldapeko lur idor, elkor eta erdi-antzuan, lur ori lantzeko alak eta leñak egin ta gero, gari arloa erein dau. Zoriontsuago izan dan beste batek, askozaz be lan gitxiagogaz, lur mami, apatz eta gantzatsuan lenengo arek lango biko gariarloa. Artu dauan larimiña edo anega-gari bakotxean lenengo nekazariak bigařenak baño biñitan be lan-indar geyago sartu dauala-ta, ¿aren larimin-gari bakotxak biñitan geyago balioko ete-dau? Biñitan geyago eskatu ezin leikenik eztiñogu; baña ¿emon nok?

Bear ba-da aren garia beste onena baizen ona izan be ezta-ta, biñitan be lan geyago egin ařen,

beste onek baño merkeago saldu bear izango leuke. Gauzak truketako nai saltzeko dauken balioaren neurri bakaña, langileak oretarako erabili ta sautu dauan lan-indaña ba'litz, Marx'ek ziñoanez, lan geyagogaz egin dan gauzeak geyago balioko leuke; baña ori geyenez orelan eztala agirian dago. Masti jabeak ardao zaña ta baña eukiteko egin dauan lana osoro bardiña ba'litz be, ardao zañak, luzaroago ar dantegian egon dalako beste barik, ardao bañiak baño geyago balio izaten dau.

Langile trebe ta antzetsuak aldi laburagoan lan andi ta ederagoa egin daike langile trakets eta onga txak aldi luzeagoan baño. Ori egia dala edonok daki: Marx'ek be ba ekian eta azalera etorkion guzuña estaldu nairik, beste asmaketa batera jo eban Marx'ek.

Marx'en asmaketa bañi au ¿zein ete-da? * * * * * *

Eskuz egindako gauzen balioa, langileak oretan sartu dauan lanetik dator; baña balio oren neuritzat —gañeratu eban Marx'ek—ezta artu bear langile bakotxaren lana, salgai dagoan gauza ori egiteko, nai ta ezkoa dan gizarte-lan ertain edo erdikoa baño. Eta *gizarte lan ertain ori ¿zein ete-da?* Langileak esku artean darabilan gaya ta lantegia zelakoak diran, langilea bera nor dan gomutau ezkerro, edozein gauza egiteko bear dan lana, luze edo laburagoa izan daitekela argiro ikusten da. Lanik luzeena ta laburana alkañekin batu, kopurua erdibitu ta gizarte-lan ertaina orixe dozu.

Esaterako: langile trebeak lau orduan ondo egin daiken lanerako, beargin traketsak zortzi bear ba' ditu, gizarte-lan ertaña, sei orduko lana da. Gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken balioaren itufi bakaña, orixe gizarte-lan ertain ori zala irakatsi eban Marx'ek: baña ori ezta egia, urik emon be. Gauzea egiteko erabili ta sautu bear dan lan-indaña gauza oren balioa neurtzeko aintzat artu bear dala len esan dogu ta orain bañiro diñogu; baña ori bakañik, ezelan be ez.

Egindako gauza ori gizonentzat beañekoa nai onuratsua dan ala eztan be kontuan artu bear da. Egiz beañekoa ta onuratsua izatea be ezta beti naiko, gauzeari balio geyago emoteko. Ura ta eguratsa beañak eta onura andikoak doguz; baña ugari be ugari dagozalako, urak eta eguratsak nai saltzeko nai beste gauza baten ordez truketako balio gitxi dauke. Au dala-ta, gauzea ugari ala uri dagoan be aintzat artzekoa da, oren balioa neurtu al izateko. Aribitxiak ureak baño geyago balio dabe; ureak zidañak baño geyago, zidañak burdiñak baño geyago. ¿Zergaitik? Edeñagoak diralako? Baleiteke; baña batez be aribitxiak urea baño, urea zidaña baño, zidaña burdiña baño uriago, eskasago dagoalako.

Gauzea salgai ta opaka askok ba-darabile ta erosleak gitxi ba-dira, geyagoko barik be gauza oren balioa jatsi egiten da, eta bestera, erosi nai dabena asko ta opatzen dabena gitxi ba-dira, berealaxe salneurria goruntz doa. Ori egunero dakusgun gauzea da-ta, bere senean dagoan iñok ukatu ezin leikena. Gauzen balioa neurtzeko gizarteko oiturak eta gizo-

nen kasket-aldiak be aintzat artu bear dira. Jostunik antzetsuenak XVI mendean oitzen ziran lako soñekoa josiko ba'leu, soñeko ori apañenetarikoa ba'litz be, untzean eskegita eukiteko nai dauanen bat edo agertu ezik, erdi debalde be iñok eleuskio erosi gurako.

Truketako aldiña edo *valor en cambio* deritxoena langilearen lanetik bakañik datoñela, guzur biribila da. Marx'ek guzur ori egin eban bere irakaspenguztien oñari, eta oñari oker eta txaña ipiñi ebalako, ondoren oker eta txaña atera ebazan, ufengoan ikusiko dogunez.

XII

Marx'en eretxi ta irakaspen okeñak

Ondasun eta irabazkien iturri bakarra lana da—
ziñoan Marx'ek.—Lanaren bidez egindako gauzak,
gizonen beaizanak ornidu ta betetako dauken ego-
kitasuna, gauza oñein *valor en uso* orixe da; baña
oñezaz gañera gauza batzuk beste batzuen ordez
truketako, nai diru-ordez saltzeko be, gai eta ego-
kiak dira. Gaitasun edo egokitasun oni *valor en
cambio* deritxogu, ta gauzai oñetarako dauken balio
guzti-guztia langilearen lanetik datorkie. Au guzura
dala lenago azaldu ta adierazo dogu. Marx'ek bere
ustariaren oñaritzat guzur ori artu eban eta ortik on-
doren ustelak atera.

Gauza batzuk beste batzuen ordez truketeak, nai
diru-ordez saltzeak, berez gauza oñein balioa ezin
geitu leike—ziñoan Marx'ek. Trukean artzen dan
gauzea nai onen ordezko dirua, emoten danaren or-
daña da-ta; bataren balioa bestearena bezenbat izan
oi da-ta, oñetan truketzaleak nai salerosleak irabaz-
piderik eztauke, zuzenik beintzat.

Ori ta guzti be, domudunak, ola - jaun, lantegi-
-jabe ta salerosleak irabazpen gizenak lortu ta diru-
tza andiak egin daroez.

¿Zelan izan daiteke ori? ❀ ❀

Marx'en eretxiz, pizti gaizto oñeik, zetan eztala, guzuzez eta maltzurkeriz gauzen aldin edo balioa geitu ta goratu egiten dabe, eta maltzurkeri oñen bidez euren irabazpenak geituaz, aberats okitu egiten dira. Ori oñelantxe dala erakusteko asmuz idatzi eban Marx'ek *Domua* (El Capital) deritxan bere liburua.

Marx'ek bere eretxi ori ¿zelan azaltzen ete=dau? ❀ ❀ ❀ ❀

Lan-indaía be—ziñoan Marx'ek—aspaldian beintzat saldu - erosian dabil, eta beste edozein saleroskaik lez lan-indaíak be auferago aitatu doguzan aldin edo balio biak daukaz. Lan-indaíaren *valor en cambio*, egindako gauzan sartu ta ezañi bear izan dan gizarte-lan ertaña da: argiroago esateko, langileari, onek erabili ta sautu dauan indaía biñegiteko, ugazabak damotsan alogera da, langileak aloger oñegaz jan, edan eta bere indaíak bañiztau bear dituta; baña lan-indaíak oñezaz gañera ba dau *valor en uso* deritxoguna be. Au langileak berezkoa dau, bape etxako kosta; baña ugazabarentzat irabazpide-ituñi yori ta ugaría da.

Esan nai dodana auxe da: lan-indaíak dagizan gauzai berak daukan baño balio andiagoa emoten daki, oñetarako almena dauko: almen au langilearena da; baña ugazabak malmuzkeriz beretu egiten dau,

eta onelan iñoren lepotik aberastu egiten da. Adibidez, irule nai eule dan langileak bost orduko lanaz esku-artean darabilan liñabera nai ariaren balioa ogerleko baten geitu ba-dagi, oñenbesteko lantsari edo alogera ondo irabazita dauko; baña ugazabak, bear ba-da, beste bost orduan lan egiñazoten dautso ta amar orduko lan ori ogerleko bategaz ordaindu.

Bigarren aldiko bost orduetan be langileak izerdia atera ta lan-indaía sautu dau; baña bigarren aldiko lan onek langilearentzat baliorik apurik be eztau euki; guztia ugazabarentzat izan da, ta iñori «eskeñik asko» be esan barik, polito-polito sakelean sartu dau. Marx'en eretxia orixe da. Labur eta laster esateko: Lanak balio bi daukaz; oñen *valor en uso* langileak erabili ta sautu dauan lan-indaía da: *valor en cambio* ugazabak beargiñari damotsan alogera.

Langileak egindako gauzeak be balio bi ditu: oñen *valor en uso*, zetarako egiña izan dan eta atarakoxe daukan egokitasuna da: *valor en cambio*, beste gauzaren baten ordeztukau nai diru-ordeztaltzeko daukan balioa. Bigarren balio au Marx'en eretxiz, langilearen lanetik eta ortik bakañik datorkio; baña ugazabak lanaren ordeztukau nai diru-ordeztaltzeko daukan balioa. Bigarren balio au Marx'en eretxiz, langilearen lanetik eta ortik bakañik datorkio; baña ugazabak lanaren ordeztukau nai diru-ordeztaltzeko daukan balioa. Bigarren balio au Marx'en eretxiz, langilearen lanetik eta ortik bakañik datorkio; baña ugazabak lanaren ordeztukau nai diru-ordeztaltzeko daukan balioa.

Langileai, egindako gauzan sartu eban lanaren balioa ordaintzea zanean, balio ori ogerleko bat baño etzan, eta langileak egindako gauzan sartu eban lan berori trukau nai saltzen danean, orduan ogerleko bi da oñen balioa. Au maltzurkeria ezpa-da, munduan eztago maltzurkeririk, Marx'en eretxiz.

**Eta salneurri-gaña edo «plus valia»
¿zeri deritxo Marx'ek? ❀ ❀ ❀**

Langilearen eskuetatik ogerleko baten urten zan gauzea, ogerleko bi ta-bear ba-da, geyagoan saltzen dabe ugazaba, ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosleak. Langilearen eskuetan ogerleko bat baño balio ez eban gauzeak, ugazabaren eskuetara ezkerro ogerleko bi ¿zer dala-ta balio ete-ditu? Salneurri-gaña gauzen balioa orélan goratzeari eritxon Marx'ek. Eta ori baño be txarago dana—esaten eban—, salneurri-gañok domudunen eskuetara doaz beti eta onelan aldi laburcan asko larégi aberastuten dira.

**¿Marx'en irakaspenok egiak ete
=dira? ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀**

Ugazabak saritxu euren langileai zor yaken beste teko alogerik eztautzela emon, inok be ezin ukatu daike, Aita Santuak be ori bein baño sarriago irakatsi dabe-ta; baña Marx'ek bere asmuetarako arira etorkiona sariegi aitatzen eta oker etorkiona polito estaltzen ba-ekiala be esan bear dogu, au be egia da-ta. Gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken aldin edo balio guztia, zeatz eta osoro, langilearen lanetik etorkiela; orixe ipini eban Marx'ek bere irakaspen guzti onein onaritzat: baña onari ori guzura da-ta, Marx'ek ortik eratori ebazan ondorenak be guzurak izan bear.

Eta izan be, ugazabak langileari, beronen lana egiteko, emon dautsazan gayak—diranak dirala—¿baliorik ez ete-dauke? Ugazabak bere ola nai lantegian daukazan tramankulu, bulzkin eta makiñak ¿balio bakoak ete-dira? Lantegia zuzen ibili dadin, ugazabak artu bear dauan ardurea, ¿txakur txiki bategaz ordaintzekoa ete-da? Ola ta lantegian egindako gauzak saltzeko, bein baño sañiago datorkiozan buru-austeak ¿txanpon zar bat be ez ete-dabe balio? Galtzeko ariskua be bein baño sañiago izaten da; ¿arisku ori be aintzat artzekoa ez ete-da? Lantegitik urteiten diran gauzetan Marx'ek alde bat baño ez eban ikusi; langilearen lana. Begietan lausoa eukalako-edo, aintzat artu bear diran beste asko, ez ebazan ikusi; origaitik Marx'en irakaspenetan, egia ufi.

XIII

Karl Marx'en iragarpenak

Esku lanez egindako gauzak truketako nai diru-ordez saltzeko dauken aldin edo balioa, langileak oréitan sartu ta ezarri bear izan dauan gizarte lan ertañarena bestekoa da, ez andiagoa, ez txikiagoa. Marx'ek bere irakaspenen oñaritzat orixe ipiñi ebala bein eta birítan esan dogu.

**Marx'ek ortik atara ebazan on-
dorenak eta egin ebazan iragar-
penak ¿zeintzuk dira? ❁ ❁ ❁**

Salneurri-gain edo *plus valía* guztiak—ziñoan Marx'ek—ugazabak malmuzkeriz eskuratzen dabez. Onelan egunerik-egunera aberatsago egiten dira, eta domukeria (kapitalismoa) da munduan nagusi. Dirua paña-paña irabaziaz, ugazabak ola ta lantegi bañiak érez egiten dabez: lantegi oréitan gero baño gero langile geyago darabilez. Langile geyago ta ugazabak eskuratzen dabezan salneurri-gañok be geyago. Ugazabak langileai damotsen alogera txikiago ta aen irabazpidea, aundiago. Emakume ta mutikoak lantegietan sartuaz be, ugazabak salneurri-gañak go-

ratu ta ugaritu egiten dabez, eta onelan baztañak guztiak irabazi ta eskuratzeko bidea daroe.

¿Onen ondorenak zeintzuk izango ete=dira? ✎ ✎ ✎ ✎ ✎

Ugazaben joko txar onek ondoren izugañiak ekañiko ditu, Marx'en eretxiz. Domu txiki guztiak iruntsi ta luñeko ondasun guztien jabe domukeri andia egingo da, aldi gitxi bañu. Salneufi-gain guztiak gero baña gero esku gitxiagotan batuaz, domukeria izugañian aziko dala begian añaan dago. Domukeria aziaz, gero baño gero ola ta lantegi andiangoak izango dira: ola andiok beste enparauak, txikiangoak zearo zapalduko dabez, eta onelan domu txiki guztiak iruntsi be bai. Marx'en ustez, ibilian ibilian buñukari bi baño eztira geldituko: domukeri andia ta langile aldra izugaña. Domukeria andiango ta domudunak gitxiago—diño Marx'ek—, ondasunak uñengorik-uñengora esku gitxiagotan batuaz joango dira ta: beste aldetik, domukeriak langileen odola edanago ta munduan txiro edo pobreak ugariago.

¿Orduan zer jazoko ete = da? ✎

Marx'en ustez, egundo munduan ezautu eztan besteko ondamera. Bere burua igarle etsirik, Marx'ek iragarpenak egin ebazan: luñeko ondasun guztiak adu oneko aberats gitxi batzuen eskuetan batuko dira, ta mundu edo gizadia gero baño gero txiro, lander edo pobreago izango da. Marx'ek iragarpe-

nok egin ebazanetik ona, ainbat urte igaro ta igazi dira; baña arek iragañi ebanik ezta jazo. Marx'en iragarpenok egiak izan ba'lira, lu'eko ondasunok esku gitxitan batze ori egin zan onezkero, ta aberats okitu bakanok izan ezik, enparau guztiok langi'le txiro ta arlote baño besterik ezkintzakez izango. Ori ofelan eztala edonok daki.

Domukeria, bai, azi ta geitu da, ta beste iñon baño geyago Ipar-Amerika'ko Lateñi-Batzan; baña ain zuzen be domukeria beste iñon baño geyago azi dan eñi aretan, domu txikia be beste iñon baño ugariago dago ta eñiaren bizibide-malea beste iñon baño gorago. Ola ta lantegi andiak ipiñi ta erabilteko bear dan domutzea, sakel askotako dirua izan oi da-ta, irabaziak be askoren eskuetara doaz. Onezaz gañera, ola andien jabeak askotzak irabazten dabezanean, lantegi txikiagoen ugazabak be biziteko lagin baño geyago irabazi daroela, orain arteko jazoerak argiro diñoskue.

Beste gauza batzuetan lez, onetan be, Marx igarle ustela izan da. Ori ta guzti be, gizon txepetx batzuek Marx zalako ori igarle anditzat dauke. Oraindik sei ilabete eztirala Aldama deritxon batek *Sozialista*'n esaten eutsen gure baseñitañai: «Gure baseñitañak akulua erabilten ezeze, besterik be ikasi dabe: Marx igarle andiaren abotsa ta deya entzuteko aldia etoñi yakela uste dabe». Gure baseñitañak Aldama (1) nor dan bai-edo dakie: Marx nor izan zan,

(1) Jaun onek añezkero besterik be esan dau; maizteñak (eñentado-reak) legez eta bidez bakotxa bere etxaldearen jabe izateari ondo deritxola adierazo dau, Katalunya'ko rabassaires'i zorionak bialduaz. Au, ziñez, Marx'en irakaspenen aurka dago-ta, Aldama jaunaren asmuak zeintzuk diran jakin be eztakigu.

bear ba-da, iñoz eztabe entzun. Marx'en iragarpenok origaitik azaldu dodaz, sozialistak ainbeste bidar aitatzen daben buru ta maixu au igarle txarā ta guzur-zalea izan zala baseñitāak be jakin dagien.

Ola-jaun, lantegi-jabe ta salerosle aberatsok, alkañi, zein-geyaoka, egingo dautsen guda ta buñukeaz—diño Marx'ek—gitxituaz joango dira ta azkeñerako amar-amabi baño geyago eztira izango. Luñeko ondasun guztiak euren eskuetan batu dabezan aberats okituok ain gitxi izango diran ezkerok, ¿zer kostako yake langileai aberats oñei daukena kentzea? ¿zer, aberatsok ankaz-gora jaurti ta bilosik iztea? Onelan domukeria—diño Marx'ek—sagar eldua lez, bere astunez jausiko da luñera.

¿Eta orduan zer? ❀ ❀ ❀ ❀

Orduan langileen agintaritzā, obeto esateko, langileen nauskeria etoñiko da: langileak estaduaren jabe egingo dira ta aberaskume guztiai buztāria ezāñiko dautse. Orain arte—ziñoan Marx'ek—domudun aberatsen alde egon dan estadia, langileen zapaltzāle izan da. Estadia gero be zapaltzāle izango da; baña ugazaba ta aberatsen zapaltzāle, langileen alde.

Ori lortu al izateko, gudua bear zala-ta, Marx'ek langileai gudu-zantzōa jaurti eutsen; gizarteko malak eratsi ta bardintzeko, eten bako buñukea bear zala-ta, Marx'ek langileai eten bako buñukara dei-egin eutsen, esanaz: Domudunok lapur andi batzuk dira: eñi leunari, langileai, sañitan egindako lapuñeten bidez, geldika-geldika ondasun andi-andiak batu da-

bez. Lapur oñei batu dabezan ondasunok kendu ta oñen jabe dan gizarteari biurtzea, zeregin eñez eta laburagoa izango da. Eta egin bear dana orixe da —ziñoan Marx'ek.

Eta ori ¿zelan egin daiteke? ❧

Ori ondo egiteko eta domukeria gizartetik bein-betiko kentzeko, bide bat baño eztago, Marx'en eretxiz. Gizon bakotxari ezereen jabe izateko eskubidea eñotik ebagi, ta edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe estadia egiñaz, asmu ori lortuta dago: oñelan domukeriak ezingo dau egundo bururik jaso, ta luñeko ondasun guztien jabe langileak izango dira. Marx'en esan au sozialistak ao-miñean erabili oi dabe; baña guzur biribila da. Estadia gauza guztien jabe egin ezkeru, eskubide ta aukera guztiak agintari ta onein ordekoenak dira: eginbear, neke ta lan guztiak, enparauenak: agintari ta enpleauak ugazaba andi, enparau guztiak oñein moñoi txiki. Estadia aberats, gizon bakotxa txiro ta arlote. Estadia baño biotz gitxiagoko uguzabarik ezta ezautu: onen moñoi izatera letorkezan langileen erukañi.

XIV

Marx eta Lassalle'k jakararen antzik ba ete-dauke?

Biok ziran jayotzaz doixtarak, odolez judarak; biok aroideak eta biok gizartekeriaren irakasle ospatsuak; baña bakotxa bere bidez ibili zan-ta, bizikeran alkarren antz gitxi dauke. Marx'ek liburutzar andiak idatzi ebazan domukeriaren okeak eta gizartekeriaren obari ta mesedeak adierazteko asmuz; Lassalle'k ez eban askorik idatzi, baña etori edereko izlaria zan-ta, langile-aldra andiak irakiten bai ipiñi ebazan bein baño sañago.

Ondasunetzazko gora-berak ikasten ekin eutsan Marx'ek: Jaun onen liburuak—*Domua* deritxonak batez be—gai oretzaz diardue ta Marx'en irakaspenguztiak, apainduri ta edergaluak kendu ta bilosik itxi ezkerro, Proudhon'en esan onetara datorz: *Yabetzea, lapufetea da*. Aberats, lantzale, bizkor, argi, andinai, gereka ta pizka bat uzu ta basati zan Lassalle: biotz eta kemen andiko gizona, izlari bikaña, entzulak ara nai ona erakari ta erabilten ekian eletari gartsua. Bere bizitzako azken urteak batez be doixtar langileai gizartekeria irakasten, onein biotzak abe-

ratsen aurka gofoto sutan ipinten igaro ebazan Lassalle'k, maitamiñak ekañitako bufuka zoroan il zan arte: baña Lassalle doixtar abertzalea zan: Marx oster—berak ziñoanez—lur zabal guztia baño beste abefirik ez eukan gizona.

Eretxi onegaz batera munduko langile guztiei dei-egin eutsen Marx'ek, gudu-zantzo au jaurtiaz: «Domukeria, oña or, langileak, zuen arerio ankeña. Ori eratsi ta zapaltzeko, efi guztietako langileok alkartu zaitez». «Mugak ¿zetako dira? Gizartera asafe ta guduak ekarteko baño bestetarako eztira-ta, eratsi daiguzan mugak, luzatu dayoeguzan alkañi eskuak, guztiok alkañen anai gareala autortu daigun»: olako gauzak idatzi ta irakatsi ondoren, lur zabal guztiko langileak bazpatzean alkartzeko asmua artu eben Marx'ek eta onen jañaitzaleak. Langileen Alkargo onei endefitarteko bazpatzak deritxoegu.

**Marx'ek eta onen jañaitzaleak as-
mau ta irazan dabezan endefitar-
teko bazpatzok (internacionalok)
¿zeinbat eta zeintzuk izan ete
=dira? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣**

Sozialista eztiran olako bazpatz batzuk: Alkar-gokeri-zale edo Sindikalisten endefitartekoa, zurie-na ta oriena deritxoenak be ba-dira; baña oneik alde batera itxirik, marxtañak sortu ta irasi dabezan en-defitarteko bazpatzak aitatuko doguz.

¿Lenengo enderitartekoa norena
ta noztik onakoa ete=da? ✨ ✨

Lenengo enderitartekoa (internacionala) Marx'ek eta onen adiskide ta lagun andi zan Engels'ek sortu eben, eragozpen andiak garaituta gero. Aizkide biok olako zerbait egiteko asmua 1847'gañen urtean artu ebela dirudi; baña oraindik labea ez egoan ogia éretako gertu-ta, asmua auñera eroatea gerorako itxi bear. 1862'gañen urtean asmu onen adierazleak bialdu ebezan enderi askotara, gauzea gertu ipinteko. Urte bi geroago doixtar, pantzetar, englandar, suizar, belgikar eta poloniar langileen ordezkariak batzandu ziran London'dik ur dagoan Saint Martins Hall uritxuan eta araudia zuzenetsi ta ontzat emonaz, lenengo enderitarteko bazpatzaren oñariak antxe ipiñi ebezan. Urte bi geroago, 1866'gañenean, araudi ori bañiro ontzat artu zan *Geneve*'ko batzañean.

¿Zenbat iraun eban enderitarteko
bazpatz onek? ✨ ✨ ✨ ✨

Ezin gitxiago. Mugak eratsi, Kisto'ren legea alde batera itxi ta anaitasun maitakofa gizaseme guztien biotzetan sartu bear zala-ta, asmu oregaz lanean asi ziran marxtañak, oka ta porot egin eben laster. Lenengo ta bein, Bakunin eta beste batzuk Marx'en aurka jagi ziran, nauskeririk etzala bear-ta: onelan

lenengo endeñitartekoari kurubioak kolkora bota bai' leutsezan lakoxe lazkea sortu zan aren bañuan; baña 1870'gañen urtean etofñi zan guduak, pantzetar eta doixtañen arteko guduak batez be, endeñitarteko lenengo bazpatz ofñi ez eutsan azur osorik itxi. Gizonaren biotzak berez zer emon daiken ikusteko, aldi labur ori be naiko izan zan: langileak alkañen aurka gudura joan ziran: guduak goñotoa ekañi eban eta langileak gudu ostean len baño be bananduago gelditu ziran.

Bigañen endeñitarteko bazpatza
ñnon eta noz sortu zan? ♣ ♣

Bigañen endeñitartekoa Paris'en sortu ta jayo zan 1888'gañen urtean. Bigañen onek bere irugañen batzañaldia Zurich'en egin eban 1893'gañenean. Alkar ezin aituta, eztabaida ta lazkea sortu ziran batzar aretan; azkenez ezkertar geyegikeri-zaleak jaurti egin ebezan bazpatzatik eta bañuan gelditu ziranak, gizartekeri aldakoi, otzan eta gazagoa, Marx'enaz zer ikusi andirik eztaukan gizartekeria, obetsi eben.

Bigañen endeñitarteko onek luza-
ro iraun ete=eban? ♣ ♣ ♣ ♣

Ituñira sañi doan pitxañarena jazo yakon bigañen endeñitarteko oni be: aña jo ta apurtu. Jo eban aña, 1914'gañen urteko gudua. Gudu aretan Europa'ko eñirik geyenak sartu ziran, batzuk besteen aurka, ta

langileak be lentxoago alkafi esandako maitakeri ta koipekeriak zokondora jaurti ta, txakur-katu izan bai'liran, burukan ekin eutsen luzaro. Onelan enderitarteko bigaŕen bazpatzari be ardatza ausi yakon, eta burdia luperian sartuta gelditu zalako, 1915'gaŕen urtean beste bazpatz bat sortu ta irasi nai izan eben Suiza'n, Lenin eta Trotsky baŕuan zirala.

Asmu au auŕera eroateko aldi egokia be etzala-ta, gerorako itxi zan; baña enderitartekoarenak egin eba-la asmu oŕek argiro diño. Gudua amaitu zanean, zelan edo alan berbiztu egin bear zala-ta, banandutako atal batzuk batu ziran eta enderitarteko Alkargo-Batzaŕen izenaz, Amsterdam'en daukoz bere erdoki ta egoitza. Estadu bakotxetik langile-alkargo bat baño ezin sartu daiteke Amsterdam'go bazpatz oŕetan eta España'tik Langilen Batz-Orokaŕa da ango bazkide. Guztien buru, omen eta entzutez beintzat, VanderVelde, beljikaŕa dala dirudi.

Irugaŕen enderitartekoa ¿noztik onakoa ete-da? ♣ ♣ ♣ ♣

Irugaŕen enderitartekoari goŕia deritxoe; bere burua lenen 1905'gaŕen urtean agertu eban Eŕusi'ko eun-ola baten; gero iltzat egoan; baña 1919'gaŕenean berbiztu zan, Lenin eta onen lagunak emondako arnaseaz. Moskou'n, Kremlin-jauregian ospatu eban bigaŕen batzaŕaldia ta irugaŕen enderitarteko bazpatz onetan sartu nai daben langile-alkargo guztiai ogetabat baldintza ertsi ezaŕi ta beteazoten dautsez. Ainbat eritan langileak banatu ta alkaŕen aurka ipiñi

ditu, eta Eñusi'ko nauskeriari eskeñak, itxaron zeiteken baño indartsuago bizi da.

Egitarau edo programak geyenez Marx'en gogai, burubide ta eretxiak azaldu dabez. Egitarauok iru dira: Gotha, Erfurht eta Vürzburg'oa, zeazketaen batzuetan edo izan ezik, enparauetan irurak alkañen antzekoak. Endeñitarteko Bazpatz oneik gizartean anaitasuna zabaldu ta sendoagotzeko asmuz ipiñi ei-dira. Asmua txarñ danik eztiñot; baññ Jaunaren legea zokondora jaurti ta endeñitarteko bazpatzok ipiñi ziranetik ona çanaitasunean auñeratu ete-gara? Abere gaiztoa da goñotoa ta aspaldian goñotoa da nagusi. Endeñitarteko oñeik çzer ekañi dauskue? Bañiketa asko ta gauza on gitxi.

X V

Gizartekeri gazea

Gizartekeri gazarik ¿ba ete=dago?

Marx'en eta onen jañaitzalien gizartekeri edo sozialismoa, gañatz eta gaziégia dala-ta, pizka bat baño geyago gozatu nai izan dabe batzuk. Oneitari-koak dira Macdonald englandaña ta de los Rios es-pañaña. «Trade-Unions» deritxon England'ako langi-ñe-batzak gizartekeri - irakaskintza berezirik eztabe eurakandu: ola, lantegi ta meatokietako beargiñen alde egitea, langi-ñe-batza aen asmua batez be orixe da, oñetarako aldi bakotxak eta onen zertzeladak eskatzen dabenez jokatuaz; baña gizartekeria oñañitzat artu barik.

Marx'en gizartekeriak ¿England'an jañaitzale asko ete=daukaz? ❧

Marx'en irakaskintzak ara be eroan dabez; baña ezin izan dira bertakotu: doitxeñitik eroandako lan-dara oñek an ezin izan dau indañik artu. Oñaitik be gizartekeria naikotxu zabaldu da an be; baña gizar-

tekeri onek Marx'enaz zerikusi andirik eztauko: askozaz be gazeagoa da: Marx'enaren ondoan ur-epe-la dala esan geike. England'an gizartekeri-zale alderdiaren buru Ramsay Macdonald bakaltseña da. Jaun onek «Gizartekeria» deritxon liburu bat idatzi eban eta gai onetzaz dituan aburu ta eretxiak antxe agertu ta azaltzen ditu.

Eretxirik nagusi ta galenenak
¿zeintzuk ete-dira? ✱ ✱ ✱

Macdonald gauza askotan eztago Marx'egaz: onen gaikeri edo *materialismoari* txarto deritxo. Gizartearen zirkin eta igikun guztiak ogasun-egariak eragindakoak izan dirala ta beste aldakuntza guztiak be ofexeri zor yakozala: gizartearen edesti edo istorian aldi batak bestea, auferagokoak uferengoa adufer ez, alanbeafer ez, nai ta nai ez ekafer dauala: eretxi oneik nozbait eta nonbait gizartekeriari indafer emoteko izan ba-dira be, Macdonald'ek egiak direanik eztau uste. Gizartekeria kistar uskurtzaz edo erlejionaz alkartu leikela uste dau, ostera, Macdonald'ek; baña ofetzaz Aita Santuak besterik diñosku. Gizonaren elbururik gorenena Jaungoikoa dala diñosku geure siñiskuntzak: gizartekeriak, ostera, gizonaren elburu ori edo zearo ukatzen dau edo aintzat be eztau artzen: ori dala-ta, gizartekeria, benetako gizartekeria ba-da, katoliku siñeskuntzeaz ezelan be ezin alkartu leike, diño Aita Santuak.

Gizon bakotxari bere gauzetan daukan jauntzea nai beste batzuen jabe izateko eskubidea kendu bear ete-yako? ✻ ✻ ✻ ✻

Marx'ek bayetz diño; Macdonald'ek, ezetz. Lurgintza ta ola-ekintzako domuak gizon nai lagundi bakotxaren eskuetan dagozala, zuzen eta gizartearen onean ezin erabili leikezala-ta, olako domuak gizartearenak izan bear dabela uste dau Macdonad'ek; baña ofetarako bakotxaren jabetzea kendu bearrik ez ei-dago; zerbaiten jabe izatea, gizaseme guztien ames, asmu ta guraria dan ezkerro, bakotxaren jabetzeari eutsi ta iraunazo egin bear ei-yako. Lanaren irabaziaz lez domu etekiñaz (erenteaz) bizitea be baldintza bigaz laketu leikeo gizonari, Macdonald'en eretziz. Baldintza biok onexek dira: ez aranditsu ez lander ta bai itxura baten biziteko lagin emon bekio, ta emoten yakan domu etekin ori gizarteari egindako mesedeen ordaña izan bedi. Jarauntzi edo erentzia be zearo kendu bearrik ez ei-dago, neurira ekartea naiko ei-da-ta. Nai jabetzeak nai jarauntziak gizartearentzat kaltegarri dan zerbait eta mesedegarri dan beste zerbait ei-dauke: kaltegarri dan ori kendu bear ei-da ta mesedegarri danari bakean itxi. Bardintasun osoa ames utsa baño ez ei-da-ta, atzamañak alkañekin dauken antzeko bardintasunaz naikotu bear, nai ta ez, gizartekeri-zaleak be.

Eta gizonaren aukeramen edo azkatasunetzaz ¿zetan ete-gara? ✎

Marx'en gizartekeriak gizonari bere aukeramen edo azkatasuna ebagi ta moztu egiten dautso: gizon bakotxa gizartearentzat egiña ei-da-ta, gizartearen onean aukeramena moztu beaŕean ei-dago gizona, estaduak izentau dagion lana egiñaz eta emon dagion alogera ixil-ixilik artuaz. Macdonald'ek gizonaren aukeramena gitxitze ofi txarto deritxo. Gizonok geure emaitzik edeŕena aukeramena dogun ezkerro, ofen aurka ezertxu be ez ei-da egin bear; bestera, aukeramen ori sendoagotu egin bear ei-da, eŕiketa-azkatasunari ogasun-jabetzeak dakaŕena erantziaz. Ugazaba ta langileen arteko buŕukarik be ez ei-da bear. Buŕuka ori sozialista atzeratuen leloa dala diño Macdonald'ek. Gizadiaren zuzentzale izan nai dabenen elburua, estadu baketsu ta zoriontsua dan ezkerro, zuzentzaleok asmuz eta jakitez ofaxe jo bear ei-dabe; baña maŕlen arteko buŕukeak ori galerazo egiten dau-ta, alde batera itxi bear ei-da. Gizartekeriak matxiñada-zale be eztau izan bear, Macdonald'en eretxiz: matxiñada barik, lege egokiak emonaz, gizarteari oberantz eragin bear ei-yako. Luŕeko ogasunak gizonen artean zuzenago banandu, domu edo kapital andiegiak galerazo, jabetza txikiei iraun dagien eta azi daitezcan eŕeztasunak emon, eta alogerekoak be zerbaiten jabe izateko bidean ipiñi bear ei-dira.

Baña oneik gauzok Macdonald'ek
baño lenago ¿ez ete = ebazan XIII
Leon Aita Santuak esan eta ira-
katsi? * * * * *

Bai, «Rerum Novarum» deritxon Idazkian Aita Santuak oñeik gauzok argi ta garbi diñoz. ¿Orduan Macdonald'en irakaspentak Aita Santuarenakaz batera ete-dagoz? Aitatu doguzan oneik bai; baña beste asko ez. Macdonald'en bein-beñeko asmua gizarteko auzi andi oni beronen gañaztasuna kendu edo beintzat gitxitzea dala dirudi; baña azken elburua, gizartekeria: Marx'ena baño motel eta gazagoa, baña gizartekeria.

Domukeri edo kapitalismoak jaukitako utsak, egindako okeñak, ekañitako kalteak, oñeik bai argi ta garbi azaltzen dauskuz Macdonald'ek: domukeria erasten diarduanean, langile antzetsu ta trebea agertzen yaku; baña gero gizartekeria jaso ta eregi nai dauanean, bere trebetasun ori galdu egiten dau: gauzak luzegi, ilun eta zeaztasun barik azaltzen ditu, ta, batez be, diñoana onegiten eztaki. Gizartekeriaren irakasle guztien gexoa da ori; iñok egindako etxea erasten ba dakie; baña etxe baña iragiteko tayu ta ganora gitxi. Dana dala, ainbeste egi gañatz ta gauza zuzen esan ta gero, Macdonald, uste ezkenduan, gizartekeriaren alde agertzen yaku: ogasun ekarkor guztien jabe gizartea; edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran oroen jabe, estadua: Mac-

donald, ibili ta ibili, azkenean oñaxe doa. Egiz, Macdonald'ek, bein eta biritan diñoskunez, ugazaba-eredu izango dan estadua, estadu ezin ohea nai leuke; baña olako estadua gatxa baño gatxagua da. Orain arte estaduak urdail andia, biotz txatxaña ta esku lantzaz euki dabez: ori gauzeak berez dakañena da-ta, auñerantzean be olantxe izango da, Macdonald'ek uste ezañen.

Ramsay Macdonald'en antzera Fernando de los Rios'ek be Marx'en gizartekeria gozatu nai leuke, aberats eta erdi-aberatsak ikaratu eztaitez an edo. Izan be, Marx'en jañaitzaleak ao-miñean darabilen gizartekeria, ez bakañik zerbaiten jabe diranentzat, baita ezeren jabe izateko uste ta itxaropena daukentzat be gazi ta gañatzegia da. *El sentido humanista del socialismo* deritxan liburuan azaltzen daskuz de los Rios jaunak gai oñetzaz dituan eretxi nagusienak. Doitxeñian ikastaro berezia egin ebala esateko dauko. An asko ala gitxi ikasi eban eztakigu; baña bere gogai ta eretxiak doixtañak baizen ilun eta ilunago adierazten ikasi ebala jakiteko, liburu ori irakurtea naiko da; bein baño sañiago zer esan nai dauan susmateko alak eta leñak egin bear dira-ta.

Gure uskurtz edo erlejiñoaren aurka eztiran gauzak, guzuñak, sañitxu diñoaz, erlejiñoa bear dan leziñoaz ikasi eztaualako-edo. Lenengo iru mende edo eunkietako kistañak begikoago yakoz jaun oni, geroakoak baño. Nai ta ez siñestu beañeko eskutuki edo misterioak irakasten Nizea'ko Batzar Nagusian, 325'gañen urtean, asi ei-zan Eleizea: ori egiñaz kistañak zearo bidekatu ei-ziran; auñeragoko bide

zuzena itxi ta bide okerean sartu. Ori esanaz ¿zer adierazo nai ete-dausku? Auferagoko kistañak siñes-kuntzako egi ta eskutukiak siñestu bialik ez eukela -edo adierazo nai dausku jaun oñek; baña, gogoak emoten dautsala-ta beste barik, ori diñoanak, uskurtz -gauzetan txakuñak eunetan baño geyago eztakiala, orixe adierazten dau. Fernando de los Rios sozialistea dala esan beañik eztago: ori liburuaren izenak berak be argiro diño, baña gizartekeria adikor, onbera ta guztientzat maitagañia nai leuke, alogerekoak ezeze ugazaba ta aberatsak be gizartekeriaren sare bañuan sartzeko asmoz.

Uskurtzari = buruz de los Rios'ek gauza zuzenik eztiñoala esan dogu: ¿enparauetan zuzen ala oker ete-dabil? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Macdonald 'en antzera jaun onek be Marx'en gañazkeriak txañesten ditu: soin-gayaren emaitzak baño gogoarenak eder eta bikañagoak dirala-ta, Marx'en gaikeri (materialismo) zarpalak de los Rios'i iguin emoten dautso: bakotxaren jabetzea be zearo kendu beañik eztagoala diño. Jabetza oñetzaz zer adierazo nai dauskun, ezta beti argiro ikusten, nas-teak darabiltz-ta. Beste aldetik jaun au gizartekeri-zaleen batzañetan be izaten da: bakotxaren jabetzea kendu egin bear dala; edozelako ogasunak ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizartea ala estadua egin bear dala; batzarkideak olako gauzak diñoezanean eta batzañak erabagi ori artu añen be, de los

Rios'ek ixilik egoten daki, erabagi oren aurka ezertxu be esan barik; au dala-ta jaun onen eretxi benetakoa zein dan ezta ezez igarten. Dana dala, bakotxaren jabetzea zearo kendu bearik eztagoala aitaturiko liburu oretan bein baño safiagotan diño: Macdonald' en baldintzen antzekoekin domu-etekiñez biziteko ta jarauntziz zerbaiten jabe egiteko eskubideak be autortzen ditu. Malen arteko burukeari be ezteritxo ondo, buruka ori gizadiaren ona egiteko baño gizabatzari kaltea ekarteko ohea ei-da-ta.

Erkalmen edo eri-jaurgo andi ta bikaña, De los Rios'ek nai leuken gizartekeriaren elburua orixe ei-da, orelan gizonai al diran eskubide guztiak emon al izateko: gizabatz on, oso, zuzen eta lantzaleak biregitera, oraxe jo bear ei-dau gizartekeriak, era batera guztien eta bakotxaren bizibidea obetuaz. Jaun onek gizartekeria betaureko dauala, amesetan ikusi dauan gizabatz bitxi ori oraindik ez ei-da jayo, eria gizarte-bidean osoro sartu eztalako; bide oretan sartu ta ortik ibili dadin, irakaskintzea gizartekotu bear ei-da, ikasteko gai diran eta gogoa dauken guztiei oretarako bideak ezazu ta zabalduaz. Orain arte irakaskintzea aberats tentel askorentzat izan ei-da, aberatsak izan diralako beste barik: txiroak, osterak, eskuarterik euki eztabelako, ezin izan ei-dabe ikasi. Oker dagozan gauzok gizartekeriak zearo aldatu ta azpikoz-gora ipiñiko ei-ditu: irakaskintzea guztientzat izango ei-da, txiroenak be eskumendean eukiko ei-dabe; buru argia ta ikasteko gogoa baño besterik ez ei-yako iñori be eskatuko; bakotxak jasa zetarako daukan eta atarakoxe ikasiko ei-dau:

onelan zeregin baxotxerako gizon jakitun eta bika-
ñak agertuko ei-dira ta gizon garbalok gizartea osoro
bafiztauko ei-dabe, iruntzietara dagoana, erara ipiñi-
az. Gizarte bañi ori ikustekoa izango ei-da, akatz
gitxi izango ei-ditu. Gauza oneitatik erdiak gitxienez
ames utsak dira; baña ames txafak direanik iñok
ezin esan dagike.

Eta gizartearen okeñak zuzendu
ta gaxak osatzeko ¿zein bide ar-
tu bear ete-da Fernando de los
Rios'en eretxiz? ♣ ♣ ♣ ♣

Oretarako jaun onek bere liburuaren azken-alde-
an *Gildak* aitatzen ditu: izen ori daroen langile-batzak
guztiz begiko yakoz, ezin geyagoan goratzen ditu, ta
zabalduko ba'lira, gizartearen izakerea zearo aldatu-
ko leukiela uste dau. Eta *gilda* oñeik ¿zer ete-dira?
Gildak euren kontura lanean diarduen langile-batzak
baño besterik eztira: diru-etxeai nai domudunai dirua
eskatu, euneko onenbeste edo ainbestean mañegatu,
lanak euren kontura artu ta egin: itz gitxitan esate-
ko, lan-artzale ta langile batera izan eta biei dago-
kiezan irabaziak eskuratu; *gilden* asmu ta elburuak,
oñexek dira. ¿Onako langile-batzik auñerago ez ete-
-da ezagutu? Aldi bateko *gremioak* oñenbeste egiten
baekien: geroago be olako langile-batzak izan dira
ta gaur be badagoz, zeregin txikietarako beintzat.
Egikizun andiangoetarako be *gilden* antzeko langile-
-batzak antolatuko ba'lira, ainbat obe, ugazaba ta
langileen arteko auziak gitxituko leukiez-ta. Eleizeak

orixe nai dau-ta, olako langile-batzak bere magalpe-
an artzeko prest dago. Eleizea eztago oñen aurka,
alde baño; augaitik de los Rios'ek, *gildak* baño bes-
terik nai ezpa-dau, Eleizeatzaz txarto esateko ziorik
eztauko. Eleizearen aurka diñozan guzurañak, beste
zerbaitek eraso dautsaz.

XVI

¿Gizartekeri gaza oneik erlejiñoaz alkartu ete-leikez?

Ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bakotxari dagokioen eskubidea eztala-ta, jabetza ori gizabatzak ala estaduak beragandu ta beretu egin bear dauala, gizartekeriak orixe diño ta bere oñaritzat orixe dauko. Oraxe jo bear ei-da, ta ori lortu artean langileak ugazabakin eten bako bufukea egin bear ei-dabe.

Gizartekeriaren alde dagozan geyenen eretxia orixe da; baña baltsakeri edo komunismoaren bañabaskeri ta ondoren txarez ikaratuta-edo, gizartekeri edo sozialismoa bigundu ta gazatu nai leukienak be ba-dagoz. Eten bako bufuka ofek mesede baño kalte geyago lekarkela-ta, langile ta ugazaben arteko bufuka ori lufeko ondasunen banatze zuzenak eskatzen dauan gofotobako ezta-baidara eratsi ta ekafi nai leukie. Ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxari zearo kendu ta gizabatzari ala estaduari osoro emoteak be, naste txarak eta oker andiak lekarkezala-ta, bakotxaren jabetzea baño geyago ondasun andiak esku gitxitan batzea ta

onek dakafen indar eta eskumende lafegia eragotzi ta galerazo nai dabezala dirudi.

Gauza bi ofeitan sozialismua bide zuzenera ba'letor, langile ta ugazaben arteko burukea bear dan besteraño gazatuko ba'leu, ta bakotxaren jabetzea be kendu bearik eztagoala-ta, neurira ekartea naiko dala autortuko ba'leu: gauza bi ofeitan bere eretxi ta asmuak ezetariko akar edo agirakarik merezi eztaben malaraño eratsi ta gazatuko ba'litu; gizartekeria erlejiñoaz alkartu al izateko, ori naiko izango ete -litzake?

«Quadragesimo Anno» deritxon idazkian XI Pi Aita Santuak itaun ori egiten dau ta gizartekeria ofañoxe ba'letor be, gure erlejiñoaz ezelan be ezin alkartu leikela darantz. Gizartekeria—diño Aita Santuak—, benetako gizartekeria ba-da beintzat, aitaturiko gauza bi ofeitan egia ta zuzena guztiz eta osoro autortuko ba'leuz be, gure erlejiñoaz ezin alkartu leiken gauzea da, gizartekeriak eta gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentaten dautsezan zeregin eta elburuak ezin geyagoan alkarfen aurka dagoz-ta. Izan be, gure erlejiñoak irakasten dauskunez, gizona gizartean biziteko egiña da; baña gizabatzarentzat egiña ez. Gizon bakotxa ta gizarte osoa be Jaungoikoak beretzat egin ditu: au dala-ta, batak eta besteak Egile daben Jaungoikoa aintzat artu ta goresteko eginbeara dauke. Gizon bakotxa, bere burua ornidu ta obetuaz eta bere bizibideko zereginak ondo beteaz, lufeko eta zeruko zoriona jadetsi dagian, gizartean ofetarakoxe dago. Gure erlejiñoak gizonari ta gizarteari izentaten dautsezan elburuak,

ofexek dira: gizon bakotxaren elburu nausia, betiko zoriona.

Gizartekeri edo sozialismoak, ostera, gizonaren elburu nagusi ori aintzat be eztau artzen; auntzaren gaberdiko estulari baño gañantzi edo inportantzi geyago ezteutso emoten. Gizona, gizartean biziteko ezeze, gizabatzarentzat egiña be ba dala, kezka barik irakasten dau: ori dala-ta gizon bakotxak gizabatza-
ren ona egitea baño beste elbururik ez ei-dauko, ta gizabatzak be gizonaren luřeko zoriona egitea baño besterik ez. Eretxi oker onei jañaituaz, gizartekeria-
ren irakasle nagusiak erlejiño, ezkontza ta sendi edo familiaren arerio agertu dira, asieran esan dogunez. Beste edozein eretxi okerrek lez—diño Aita Santuak
—gizartekeriak be guzuñaz nastean egi batzuk ba darabiltz; baña bere-berea dauan ta oñañitzat daukan gizon eta gizarteatzazko uste ta eretxi oker ori, erle-
jiñoaz ezelan be alkartu ezin leiken gauzea da-ta, origaitik katoliku ta *sozialista* batera iñor be ezin izan daiteke. Aita Santuak ori diño ta zer diñoan ondo daki.

XVII

Gizartekeriaren beste era bat

Alkargokeri edo sindikalismoa
¿nozkoa ete=da? ♣ ♣ ♣ ♣

Langile-alkargoak antxiña ta beñolakoak doguz. Asmu ta elburua onak izan diranean, alkargo oñeik on eta mesederik asko ekañi dabez; baña oraintsu agertu yakun alkargokeria (*sindikalismoa*), ori baño besterik da: onen asmu ta elburua eztira onak, ez gitxiagorik be. Sindikalismo onen irakaslerik ospe-tsuená Georges Sorel izan da. Alkargokeri au, orain arte beintzat, gizartekeriaren aurka agertu da, sozia-listen bañiketak langileai iruzur eta trankart egiteko baño bestetarako eztirala-ta. Izan be, *sindikalisten* eretxiz, gizartekeriak langileai gauza onik ezelan be ezin legioe ekañi, eta oñetan zuzen be zuzen dagoz. Lagardelle'k diñoanez Marx'en gizartekeriak gaikeri, alanbear edo adurkeria ditu bere iturburu, ta *estadu* altsu ta ankeña dau bere elburu; onelan erkal edo eñi-jaurgoa usteldu ta zapalduaz, gizaseme guztiak es-tadu oñen moñoi ta jopu eñukañi egiten ditu.

Gizartekeria ustelkeri utsa baño besterik eztala jakiteko—diñoe *sindikalistak*—batean-bestean zer

jazo dan gogoratu baño besterik eztago. Gizartekeria-
ren buru izan diranik geyenak, aberats andi ta beste
iñor baño *Burgues* txafagoak egin dira, ta buru nagusi
izan eztiran beste zuzentzaleak be, jauntxu garbi
agertu yakuz: zuzentzale-zeregiña itxi ta bañiro lengo
lanetara biurtu baño urkatu be nayago izan dabe; la-
pak atxari lez euren *entxufeai* inkata, langileen lepo-
tik polito biziten ikasi dabe. *Sindikalistak* ori diño
sozialisten aurka. Oñetan guzuriñ diñoenik eztot
uste: baña eurak nausituko ba'lira, obak izango litza-
kezanik be ez.

Alkargokeriaren asmua ¿zein-
tzuk ete-dira? ♣ ♣ ♣ ♣

Gaur egunean beargiñen lana aberatsen domuaz
(kapitalaz) ezin bestez eta indañez buztartuta ei-dago:
ori dala-ta buztarípean besaka alkañen aurka ibili
oi diran idien antzera, domu ta lana be alkañekin be-
saka gogoñean ei-dabiltz. Indañez, gura nai gurez,
ezañitako buztarí ori ausi-ta, domu ta lana aiskide
anxo alkartzeko; gauza bi onekin ezkontza azke edo
librea, gogozko ezkontza atsegintsua egiteko asmua
ei-dauko Alkargokeriak. ¡Ezta au, ziñez, auntzaren
gaberdiko eztula, egiñen andi ta gatxa baño! Oneta-
rako, lenengo ta bein bizibide guztietako langileak
alkartu bear ei-dira, idekoak alkañekin dirala, bako-
txa bere sañean: gero, langileak nausitu daitezanean,
edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauza
guztien jabe alkargo oneik egingo ei-dira, gizon ba-
kotxaren jabetzea zearo kendu-ta.

Nai ogasuna ekarteko nai ekañitakoa banatzeko ar-
durea langile-alkargo oneina izango ei-da ta ez bes-
te iñorena. Alkargo bakotxak, bere eskuko edo
bere buruaren jabe dala, enparauen arazoetan sartu
barik, bere sañean lanari ekingo ei-dautso, ta gizar-
teak bear dauzan ogasun guztiak erakarteko zere-
gin andia, guztien artean ondo baño obeto beteko ei-
-dabe. Onelan, luñeko ogasun guztien jabe langile-
-alkargo oneik izango dira, enparauak ago bete
azuñaz itxi-ta. Bizi nai dauan edonok, nai ta ez, al-
kargo bat-edo baten sartu bear ko dau. Baña luñeko
ogasun guztien jabe izango litzakezan alkargo oñeik,
gizarte osoaren jabe ta nagusi be berez egingo li-
tzatekez, eta jabe danak agintzea berezko gauzea
dalako, langile-alkargo onein aginpidea baño beste
ezetariko aginpiderik ez ei-da gizartean izango.

Ogasun eta aberaskiak ekarteko neuñi ta bideak,
langile-alkargoak artuko ei-dabez: arazo au zuzen
eta egoki erabilteko bear diran agintzak, nortzuk
emongo dabezan be, alkargo oñeik erabagi ta esango
ei-dabe-ta, aginpidea beraganatzen dakian estedurik,
ez ei da bear. *Sindikalistak* onetan *anarkistak* andik
uñun dabilzanik eztot uste ta gizarteari ikarea sar-
tzeko darabilezan bideetan be alkañekin naiko ondo
aitzen dirala edonok daki.

Eta bere asmuak auñera eroate-
ko, alkargokeriak ontzat dauka-
zan bideak ¿zeintzuk ete=dira? ❀

Domukeri edo kapitalismoa, lantzean pizka bat
moztuaz, geldi-geldika berez lez luñera jausiko dala

diñoen sozialistak, tentel ala maltzur andi batzuk ei-dira; diñoen ori siñesten ba-dabe, tenteltzañak: siñestu barik ba-diñoen, ostera, langileai iruzur egin nai dautsen maltzur andiak. Sindikalisten eretxiz domukeria indañez eta takateko gogoñez eratsi bear da luñera, ta oñetarako, koipekerietan ibili barik, añez -aue ta zuzen jokatu bear ei-da. Edozer ei-da aizu edo zilegi: edozein bide, on eta txalogari. Ogibide guztietako langileak, guztiak batera, oporketara jaurti, naste ta matxiñadak sortu, lanerako traman-kuluak apurtu, ta ugazabai al bait kalterik geyen egitea, garaitza lortzeko bide onak ei-dira: izkilu bunbadaz ta eztrandakiz batzuk il eta besteak ikaratzea be txartzat eztauke.

Domukeriari zaplada edeñak emoteko beste biderik be ba-dago, Griffuelhes'ek diñoskunez. ¿Zein ete da? Domukeria eta bakotxaren jabetzea albestean laidoztu; oñein aurka iñon diran guzuñak asmau, esan eta zabaldu; lan oni eten barik ekin; egirik ezin danean, guzuña ta abaña, egiantza emonaz, ugari erabili, gizartearen eta batez be langileen eretxiak aldatu daitezcan eta eñiak bere erabagia domuaren eta bakotxaren jabetzearen kaltez eta alkargokeriaren alde emon dagian. Bide au izkilu-bunbada ta eztrandakirik onenak baño be ohea ta indartsuagoa ei da-ta, sindikalistak ezeze beste ezkertar guztiak be, bide oñetara sañi joten dabe.

Bidegabeok ontzat daukazan alkargokeria, ona ezelan be ezin izan daiteke. Elburua ona ba'litz be, bideko txarkeri oneik osoro zikinduko leukie; baña alkargokeriaren elburua be txaña da-ta, gizadiaren

lepora jausi dan zigoñik astunena dirudi. Gaur egun-
ean zabal dabilan alkargokeri au gure uskurtz edo
erlejiñoaren arerioa da: bakotxaren jabetzeari buruz
Marx'en gizartekeria baizen gazi edo gaziagoa, eta
bere elburura joteko daroazan bideak, gizartekeria-
renak baño be txaragoak dira.

Gizartekeriak langile gaxoak—agintari ta onein
ordeko alpeñak izan ezik—beste enparau guztiak
estaduaren jopu erukañi egiten dituala diñoie sindika-
listak. Ori egi biribila da; baña langile-alkargoak be
buru, agintari ta zuzentzaile barik ezetarako ez tira ta,
agintari ta ordekoak nai ta ezkoak dabez. Enparauak
oñein agintzapean, alkargoarentzat lan egin bearko
dabe ta alkargoaren jopu izango dira. Estaduaren
jopu izango dira. Estaduaren jopu izatea, langilea-
rentzat zori txarñ da: alkargoaren jopu izatea, bape
obea danik eztoqu uste.

XVIII

Gizartekeriaren guzur eta kalteak

Edozelako ogasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxari kendu, onen esku-bideak iñausi, azkatasun edo libertadea be moztu, estaduaren, gizabatzaren nai langile-alkargoaren buz-tari gogoña ezari ta gizon gaxoa ugazaba mamu ta anker oñein otsein, moñoi ta jopu egiten dabelako, gizartekeri nai baltsakeri nai alkargokeria (sozialismo, komunismo ta sindikalismoa) gizonentzat kalte-gari dira.

Aitaturiko gauzok bana-banan azalduko doguz.

Gizartekeria ta bakotxaren jabe-
tzea. ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Sozialistak diñoenez, erabiliaz igatu edo amaitzen diran gauzak, bakotxarenak be izan daitekez: onelan gizon bakotxak biziteko, jan, edan, jantzi ta jolasteko bear dituan gauzak, bere lanaren irabaziaz erosi ta beretu al izango ditu; oñein jabe izango da; baña edozein ondasun ekarteko gai ta bide diran gauzak, oneik gizartearenak ei-dira; gizartea baño beste bidezko ugazaba ta jaberik ez ei dauke-ta, gi-

zartekeria nausituko litzateken egunetik aurrera, onelako gauza bat ez-baten jaun eta jabe gizon bakotxa ezingo ei-da izan. ¡Ez ba! Olako eskubiderik gizon bakotxari laketu ezker, sozialistak ondasunei buruz gizartean ipiñi nai daben bardintasuna ankaz gora lioake, batzuk besteak baño aberatsago aldi laburtean egingo litzakez-ta.

Sozialiaten eretxiz, gizon bakotxari bere ondasunetzaz gaur daukazan eskubideok, gizartean erne ta jayo yakoz, gizartetik datorkioz, eta eskubide oñein ituñi gizartea dalako, onek, gizon bakotxaren eskubideok, ondoen deritxonez ebagi, moztu ta aldatu daikez. Gizon bakotxak beretzakotu dauzan gauzen jauntza ta jabetzeak be, gizarteak berak ipiñitako legeak baño beste oñari ta eustazpirik eztauke, sozialisten eretxiz; baña legeok ipiñi dituan gizarteak, oñeik kendu nai aldatzeko eskubidea be badaukala ezin ukatu; augaitik ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea, iñori bidegaberik egin barik, gizon bakotxari kenduaz, beragandu ta beretu daike gizarteak. Sozialistak ori diñoe: baña oñetan be oker dagoz.

Gizarteko legeak gizon bakotxak bere gauzetan daukan jabetzea ezagutu ta sendotu bai egin dabe, baña besterik ez. Ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabe izateko eskubidea, gizonak berezkoa, jatorizkoa dau, gizonaren izatean erne ta jayo da; gizonari eskubide ori bere izatetik datorkio ta gizartea baño lenagokoa da.

**«Rerum Novarum» deritxon idaz-
kian XIII Leon Aita Santuak da-
kartzan argibideak ¿zeintzuk dira?**

Ufengo onexek:

Abereak gerokoaren ardurarik eukiten eztakie: euren egiñen guztietan usna bik darabiltz; batak euren bizia jagotera, besteak endeari eutsi ta iraunazotera daroaz. Elburu biok jadezteko, aurkezten yakezan, euren bidean aurkitzen dabezan gauzak erabiltea naiko dabe ta, gauza ofein jabe izan bearik eztauke. Abere-izatea ba dau gizonak be: baña gizona beste abereak baño geyago da, gorago dago. Gizonaren gauzarik bikañena, gizona gizon egin eta beste abere guztietatik berezten dauana, bere adimena, buruko argia da. Adimendun abere bakara dalako, gizonak beste abereak eztaukezan eskubideak euki bear ditu; baña biziteko bear dabezan gauzak artu ta erabilteko eskubidea abereak be badauke-ta, origaitik abereak baño askoz geyago dan gizonak, gauzen jabe izateko eskubidea be badaukala autortu bear dogu, eskubide ori gizonari ukatzea gizona abereen mañara erastea izango litzake-ta.

Gizona bere egiteen jabe da: adimenaren bidez geroko gauzak oraingoakaz alkartu ta erkatzen ditu ta etorkizunaren ardurea eukiten daki. Ziñez, badau Jaungoikoak egindako gauzen ardurea, batez be gizonarena; baña Jaungoikoaren ardura nagusipean gizonak berak be, bere ezaguereak laketzen dautsan

neurian, bere buruaren ardurea eukiten daki eta euki bear dau. Ori dala-ta, gizonak orain nai gero bereztat beaŕeko nai onuratsu izango dirala deritxen gauzak, aukeratzeko almena dauko. Almen au gizonari bere izateak damotso; baña gizonak gauzen jabe izateko eskubiderik ezpa'leuko, almen ori uts eta utsala, ezetako eza izango litzake: augaitik aukeramen ori daukan gizonak, gauzen jabe izateko eskubidea bear dau, ta ez bakaŕik luŕak dakartzan zitu edo frutuen jabe, baita geroago bear izango dauzan gauzok dakartzan luŕarena be.

Gizonaren beaŕizanak joan eta etoŕi egiten dira ta gaur ase dauzanak, biar edo etzi baŕiro agertu ta aurkezten yakoz; augaitik erabiliaz amaitzen diran gauzen jabetzea ezeze, eurenez itaunkor diran gauzen jaun eta jabe izateko eskubidea be gizonari bere izatetik datorkio. Eskubide ta ardura ori gizartearenak ala estaduarenak dirala diñce sozialistak; baña oker dagoz, gizona gizartea baño lenagokoa da-ta. Luŕean estadurik etzanean be ba ziran gizonak. ¿Gizon aek euren buru ta biziaren ardurea eukiteko eskubiderik ez ete-euken? ¡Bai beintzat! ¿Nok emon eutsen eskubide ori? ¿Gizarteak? ¿Estaduak? Oraindik gizarte ta estadurik etzan iñon eta ori ezin izan daiteke. Gizartea ta estadia baño lenagokoa da gizona, ta lenagokoa dalako, gizonari bere buru ta biziaren ardurea eukiteko eskubidea ta ofetarako bear dauzan gauzen jabetzea, bere izatetik datorkioz. Ori bere senean dagoan gizonak ezin ukatu leike.

Gizona, banezean barik, sendi edo familiaren buru danez begiratu ta aztertu ba-daigu, jabetzearen eskubide ori argiago ta sendoago agertzen da. Sendia gizarte txikia da; baña benetako gizartea ta estadia baño lenagokoa: augaitik sendiak estadia baño lenagokoak diran, estadutik ez datorkiozan eta bere bereak dituan eskubide ta eginbearak daukaz. Gurasoak euren umeak elikatu, jantzi ta azi bear dabez: eginbear ori izateak berak emon dautse; baña euren eginbear ori ondo bete al izateko, gurasoak jabetzea, erabiliiaz amaitzen eztiran gauzen jabetzea be norezkoa dabe.

Umeak gurasoen zatiak dira: sendiaren buru diran gurasoak euren bizia zelanbaist seme-alabetan luzatzen dabe: ori dala-ta, seme-alaben ona egiteko ardurea gurasoai berariz dagokie, eta euren biotzetako zatiok bizitzako ezbear eta zoritxañai al bait ondoen arpegi emon dagikeoen, umeak oñetarako bear izango dabezan gauzak batu ta eukiteko eskubidea dauke gurasoak; baña iraunkoña dan ondasunaren jabe izan eta ondasun ori umeai jarauntziz izteko eskubiderik euki ezik, gurasoak euren berarizko zeregin eta eginbear ori ezingo leukiez bete. Eta ez esan gauza oñen ardurea estadiak artuko dauala, eginbear ori estadiarena baño lenago gurasoena da-ta.

Estadia lez sendia be benetako gizartea da; aita

buru ta agintari dala: augaitik famili bakotxak, bere elburuaren muga bañuan, bere ona bilatu ta egiteko, estaduak muga zabalagoetan besteko eskubidea gixienez dauko. Gauzea ondo aztertu ezkerro bañiz, sendiaren eskubide ori estaduarena baño beñagoa dala be egiz esan geinke, familia estadia baño lenagokoa da-ta. Sendi askok alkartuta, uria egiten dabe; uri askok, bata-besteaz alkartu ta guztientzat agintaritza bat ipiñiaz, estadia egin daroe. Sendiak uriaren nai estaduaren atal egiñaz, bere bereak dituan eskubideok galduko ba'litu; uriak nai estaduak sendiaren eskubideok iruntsiko ba'leuz, sendiarentzat gizartea ta estadia opagañi baño obeto gofotogañi izango litzakez. Sozialistak umien ardurea gurasoai kendu ta estaduari emon nai leuskioe; baña onetan be izatezko eskubide zuzenaren aurka dabiliz.

XIX

Gizartekeria (sozialismoa) ta gizonaren eskubideak

Gizasemeok adimen edo eñazoyaren, buruko argiaren jabe gara, ta ain zuzen be beste abere guztiakandik, geure buruko argi oñek berezten gaitu. Gizona adimendun, eñazoedun aberea da-ta, bere burua lauonñekoen mañara eratsi nai ezpa-dau, bere egikizun guztietan buruko argi oñek diñotsanez ibili bear dau. Ziñez, gizona gizartean biziteko egiña da, bere izatearen ayerkunde ta premiñak gizartera daroe-ta; baña gizona gizartean osoago izateko sartzen da, ta ez motz eta marketsago izateko. Gizon bako-txak, gizartetik barik, bere izatetik datorkiozan eskubide ta zuzenak daukaz, ta eskubide ta zuzenok obeto zaintzeañen, eskubide oñei sendoroago eusteañen, oñexegaitik doa gizona gizarteko bizitzara.

Zuzena zer dan Jaungoikoaren legeak eta geure buruko argiak diñoskue: «Zeuri beste iñok egitea nai etzeunkanik, besteri ez egiozu egin, eta besteak zuri egitea nai zeunken ona, zuk be aei egiezu». Gure egite guztien arau izan bear daben egi biok,

geure bañenean irafita daroaguz. Jaungoikoaren legea arau bi oñein azalpena baño besterik ez da-ta, Jaunaren legea be gure biotzetan irafita dago, ta griña txafak buruko argia ilundu ezik, Jaunaren legeko agintza guztiak eta bakotxa geure izateari dagokiozala, argiro ikusten dogu.

Gizon bakotxaren eginbear, eskubide ta zuzenok bere izatetik datorz; eño ta sustraitzat gizatasuna bera dauke-ta, estadia baño lenagokuak dira, eta lenagokoak diralako, estaduaren gañetik dagoz. Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea; baña bakotxari berea emoteko, gizonari, bereak dituan eskubide ta zuzenok ezautu ta emon bear yakoz.

Eta sozialistak zer egiten dabe?

Sozialistak gizonaren eskubide ta zuzenok ukatu ta zapaldu egiten dabez. Onein eretxiz—eretxi okerrez—gizon bakotxaren eskubide ta zuzen guztien iturburu bakaña, gizartea ala estadia da-ta, gizon bakotxak estadiak damotsazan eskubide ta zuzenak baño besterik eztauko. Onelan zuzenbide guztien iturburutzat dauken estadia, gizonaren jabe oso egiten dabe sozialistak eta gizona oñen jopu ta moñoi.

Gizon bakotxak gizartean daukazan eskubide ta zuzen guztiak estadiak emonak ba'litu, zetan esan bez, eskubideok emon dautsazan estadiak, zearo kendu be al izango leuskioz, eta ezetariko eskubide barik, bilosik itxi al izango leuke; gizona oñelan estaduaren moñoi ba'litz, estadiak ondo deritxonean, gizona, erugabea dala be, urkamendira bialdu al izango

leuke; estaduarentzat zama edo kargea baño eztiran gexoki ta zafai bizia kendu al izango leuskioe, txar-keririk egin barik. Beñola kistar etziran estaduak, bein baño sañiago egin eben orñenbeste, ta txarago dana, jakituntzat egozan gizonak be, ontzat emon eben astakeri ori.

Sozialisten asmu ta eretxiak auñera eroan ezkerro, bafiro be oraxe joko geuke ta erkalaren, demokrazia-
ren izenean astakeri galantak egiteko bidean gengo-
kez. Sozialisten eretxi au ustela ta okeña da. Gizonak bere izatez daukazan zuzen eta eskubideak, estadia baño lenagokoak ditu—diño Eleizeak: lenagokoak di-
tualako, estaduaren gañetik dagoz eta onek bidegabe andia jauki barik, ezin kendu legikeoz gizonari. Ogasun ekarkorñen jabe izateko eskubidea be bere-berea ta estadia baño lenagokua dau gizonak; augaitik estaduak indañez bai, indañez kendu leikeo gizonari eskubide ori, baña zuzenez, egundo bez.

Sozialistak legea bein baño sañi-
ago aitatzen dabe; ¿legea zer dan
ba=ete=dakie? ✽ ✽ ✽ ✽

¿Legea zeri deritxogu? Erázoyagaz batera dago-
an, guztien edo geyenen onerako dan eta gizabatza-
ren arduradunak erazagutu daben agintzeari, legea orñexeri deritxogu. Gizonok, gizon izateko, geure egiñenetan buruko argiz ibili bear dogu; gizarteko arazoak be erázoyaren indañez atondu bear doguz, bestelan geure buruak lauonñeko abereen mañara eratsiko geukez-ta: origaitik lege izan nai dauan agin-

duak, nai ta ez, éfazoezko izan bear dau, bestelan ezta lege, kasketaldi baño. Guztien edo beintzat geyenen onerako be izan bear dau legeak, askoren lepotik gitxi batzuen ona egitea, bidegabe litzake-ta. Gizabatzaren ardurea daukenak menpekoai agintza ori erazagutu edo jakiñazo bear dautse, bete al izan dagien.

Sozialistak onetan be uts andia egiten dabe. Onein eretxiz legeak egiteko eskubidea, estaduak baño beste iñok eztauko, ta estaduak agindu dagiana, nai zuzena nai okeña dala, nai éfazoyaz batera nai oñen aurka dagoala, legea ei-da. ¿Ori diñoenak euren senean ete dagoz? Lege-etxean autarki edo indařík geyen daukenak agindu dagiena, indar ori asto-indařa ba'litz be, ¿legea izango ete-litzake?— Askoren kasketaldia bai izango litzake; ¿baña legea...? Éfazoiz zuzenaren aurka eztago legerik; geyenen onaren aurka dan agintzeak be adimendun gizonen artean, ezin euki leike indařík. Sozialistak gizonari bere eskubide ta zuzenak moztu egiten dautsez eta legea kasketaldi biurtzen dabe. ¡Gizarteko bizikerea obatzeko, bide edeña!

Eta ugazaba ta langileen arteko
burukea ¿zuzena ete-da? ❁ ❁

Bakotxaren zuzenak ostikopean dirala ta legea askoren kasketaldi baño ezta, sozialistak ekaři nai dauskuen bizikera zoriontsu (?) oñetara eltzeko, orain malen arteko guda eta burukea, eten bako burukea egin bear ei-da. Buruka ori ankaz gora

jaurtindako zuzena bañero zutunik ipinteko, ausitakoa osotzeko ba'litz, txarto ez letorke; baña zapaldutako zuzena, bañero zutunik eta bere indaŕean ipiñi ezkerro, buñukeari ekin beañik eztago. Sozialistak, ostera, eten eta amai bako buñukea nai dabe. Zetarako? Ausitako zuzena osotzeko, bañero oñean ipinteko ete-da? Ez, oñetarako ez, enparauak zapaltzeko baño.

Buñuka itsu au gofototik dator eta asperkunde edo bengantzearen bila dabil. Baña gofoto ta asperkundeak gizarteari ¿ze on ekañi legikioe? Onik ezetaikorik bez eta kalterik asko. Mañen arteko buñuka gogor au, sozialistak aitzen daben lez, gizarteko onaren arerioa da, ta bakotxari berea emonaz zuzena nagusi egiteko barik, ugazabak zapaltzeko asmuz egiten dan buñuka onek, langiñeen alde lortu leikezan obariak be sañi galerazo ta atzeratu egiten ditu.

Gizarteko zuzenaren alde dago Eleizea. Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ogasuna ekarteko ugazabaren domua (kapitala) ta beargiñen lana alkartzen dira-ta, domuari dagokion besteko irabazia emon bear yako; baña beargiñari be onen lanari dagokion besteko lantsari edo alogera emon bear yako; bakotxari berea, nai ugazaba nai langiñea dala. Zuzena estadia baño lenagokoa da-ta, agintarien gañetik dago; agintari dirala-ta, zuzena ausi ta okertzeko eskubiderik eztauke. Agintariak zuzen ori bete eragiteko ardurea bai, ori euren dabe-ta, eñazozko lengeak emonaz, gustien eta bakotxaren eskubideak aldeztu ta jagon bear dabez.

Oñaitik be, euren eskubideak zaintzeko, aberatsak txiŕoak baño eñeztasun geyago ta iñoren laguntzaren

premiña gitxiago daukelako, estaduak txiro, langile
edo alogerekoen eskubideak, berariz eta ardura ge-
yagoz, aldeztu ta zaindu bear ditu: langile zurai zela-
ko edo alako ogasun ekarkoñaren jabe izateko, bidea
leundu ta éreztu bear dautse: goiko ta bekoak zuzen-
bidera ekañi, guztiak ortxe alkartu ta gizabatzaren
onerako, burkide barik, lankide egin bear ditu.

XX

Gizartekeria ta gizonaren azkatasuna

Senean dagoan gizonak aukeramena berea dau. Aukeramena, au edo beste gauza aukeratzeko almena da-ta, gizona ain zuzen be, almen ori daukalako, azke edo libre orixegaitik da.

Gauza txararak, oben edo gaiztakeriak egin al izateko almena, azkatasunaren ezaugarri bai, ezaugarri ba da; baña azkatasuna ofetan ez datzala edonok daki; bestelan oben eta utsik egin ezin daiken Jaungoikoa, ez litzake azke izango, ta iñor baño azkeago ta azke diran izaki guztien Egile be ba dala ondo dakigu. Txararako almen ori be ba dau gizonak; baña ori azkatasuna baño obeto onen aukeri ta gexoa da. Oben dagiana, obenaren otsein eta jopu egiten da-ta, iñoz obenik egin barik, beti gauza onak aukeritzen dakiana, obendi edo pekataria baño azkeago da. Gauza txarretara jo barik be badago non aukeratu.

**Gizonak azkatasun edo libertadea
baño doe bikain eta maitagaría-
gorik ba=ete=dau? ♣ ♣ ♣ ♣**

Azkatasuna ufe ta zidafez ezin erosi, ufe ta zidar oro baño obe ta edefagoa da-ta. Zein maitagari dan antxiñako ipuin onek adierazten dausku. Bein baten, ilunabañean txakur eta otsoak alkar aurkitu ei-eben. Batak besteari «kaixio lagun» esan ta gero, otsoak txakurari: mutil, ¡ire lodien lodie! narua betean ago; uleak be argi ¡brist! egiten dauske ¿zelan arano gizendu az ofenbesteraño? I baño indartsu ta bizkoñagoa nok; baña gozez nayabilk, gizona zer dan be etxakiadala, azur eta azal uts. Txakurak: nire zeregiña egin nai ba-dok, gizendu al izango az i be. —Ze zeregin—diñotso otsoak.—Atezain izan eta gabaz ugazabaren etxea lapurkandik jagon, darantzuz txakurak.—Ori baño ezpa-dok, ofetarako gertu nayagok neu be—diño otsoak. Orain mendi ta oyanetan aize ta euriz, edur eta izotzez bizikera latza yaroat. ¡Zenbat atsegiñago telapean bizi ta alper ta nagi, jatekoz ase!—Ator ba neugaz—diñotso txakurak.

Alkafekin yoazala, txakuraren saman ulepeituz egindako uztaya dakus otsoak eta diñotso: aizkide ¿zer dok ori? Txakurak: au ezer eztok.—Ezer eztoala?—darantzuz otsoak. Esaidak arren, jakin nai yoat-eta.—Gaizto antza be ba yaukadala-ta, lotu egiten nayoek—diño txakurak—egunez atsedeen dagi-

dan, gabaz itzar egoteko. Ilunabaréan azkatzen nayoek eta emetik zear ibilten nok. Janaria, neuk eskatu barik ekarten yaustek: ugazabak bere maiko azur eta ondakiñak: otseñak, ogi-latuak eta jaki gizenak jaurtiten yaustezak, eta lanik egin barik, urdala bete-bete egiten yoat.—Ondo yagok—diño otsoak;—baña esaidak: ona edo ara joateko gogoa datorkanean, ori egiteko azkatasunik ba ete-daukak? Orixe ez, geyenez beintzat—darantzu txakurak. Eta orduan otsoak: goretsi doazan zorion guztiok, eurretzat itxi-ta, ni banayoak; lengo bizibidera nayoak, azke enazala érege be etxoat izan nai-ta.

Azkatasuna gizasemearen doe, bagi ta bitxirik ederenetarikoa da: aukeramena kendu ezkerro, gizona ezta gizon, jopu érukañi baño. Gizon guztiok ez-kara bizibide ta zeregin guztietarako egiñak: egiñen batzuetarako besteetarako baño antzetsu ta trebeagoak izaten gara-ta, olako zeregiñak atsegiñago izaten yakuz. Gizon bakotxak bere eretxi, asmu, gurari ta atsegiñak daukaz, eta nayen dituan bizibide ta zeregiñak galerazo ta gogoko etxakozanak ađerazten ba-yakoz, atsedeen eta bake barik, beti artega ta urduri ibiliko da. Gauza on askoren artean, nayen dauana aukeratzeko azkatasuna bear dau gizonak, bestelan zoritxañeko izango litzake-ta.

Gizartekeriak (sozialismoak) gizonaren azkatasun ori bear bestean aintzat artzen ete dau? ✂

Uñik emon bez. Gizartekeriaren irakasleak diñoenez, gizona gizartearentzat egiña da-ta, ezta-

duaren otsein eta jopu izatea dagokio. Ogasunak ekarteko diran arazo guztien zuzentzaile estadia izan ezkerro, lan gitxiagogaz ogasun geyago ekañi leikezala; ori akiakulatzat arturik, sozialistak gizonaren azkatasuna ebagi ta moztu egiten dabe. Garatz edo negozio andiak darabilezan aberatsak: gauza askoren salerostea euren eskuetan dauken *trust*'ak, enparauei buztari gogora ezañi ta langile asko jopu, (esklabu) egiten dabezala-ta, sozialistak garaxi baten ibili dira ta orain be garaxika diardue. Baña ori txartzat dauken moñoyok, askozaz be txarago dana egiteko kezkarik eztauke. *Trust* oñeik gora-bera, estadu bakotxean ainbat ugazaba dagoz; sozialistak nai dabena egin ezkerro, ogasun, garatz, saleroste guztien ugazaba bakaña, estadia izango litzake; zeintzuk lan egin bear diran; lan oñeik nortzuk egingo dabezan; lanak dakartzan ogasunak, noz, non, eta zelan salduko diran; oñeik eta beste olako gauza asko, estadiak erabagi ta aginduko leukez: estadia ogasun-ekarle, estadia salerosle, estadia jabe; enparauak, oñen moñoi.

Eta gizonarentzat ain maitagarñi
dan azkatasuna ¿non da? ❀ ❀

Azkatasuna iñorentzat barik norberarentzat ei-da ona. Gizartekeria nagusi dala be guztiak eztira izango jopu ta moñoi: agintariak azke izango dira ta gogoak emoten dautsena agintzeko eskubidea euki-ko dabe.—¿Eta enparauak?—Enparauak estadiaren moñoi izateko eskubidea ¿ez ete-dabe naiko?—Ori

nauskeri edo diktadura garbia dala? ¿Eta zer? Gizartekeriaren irakasle oñei, eurak agintari izan eta ondo ibili ezkerro, ¿enparauakaitik zer dautse? Azkatasuna bañiketea baño besterik ezta, Largo Caballero'k oraintsu esan dauanez. Estadua bear ei da indartu; estadua eskubide guztien jabe oso egin, ugazaba panpañoia izan dadin. Azkatasunaren izenean oñen aurka iñor jagi ba-dadi bañiz, kaskañeko edeñak emonaz, azke izateko gogoa bein betiko kendu bear ei-yako. Largo Caballero'k olako gauzak esan dituala ta, añitu ta izutu egin dira gizon txepetx batzuk. Ori gizartekeriaren berezko ondorena da-ta, etzan zegaitik añitu ez izutu. Gizartekeria berenez nauskeria ta azkatasunaren arerioa da.

X X I

Gizartekeria ta ugazaba bañiak

Jango dozun ogia zeure arpegiko izerdiz irabazi bearko dozu—esan eutson Jaunak lenengo gizonari. Egaztija egaz egiteko ta gizona lanerako jayo da—diñosku Job deunaren aoz. Geldi dagoan ura usteldu ta xomofoz beteten dan antzera, gizon alper eta nagia-aren gogoa be usteldu ta griña txar askoren abi ta bizitoki egiten da. Nagikeria oitura, ekandu txar askoren ama da-ta, zetan edo atan, bakotxak bere salean, gizon guztiok lan-egin bear geuke.

Sozialistak be orixe nai dabela diño: gizon guztiak, langile. Etxagunik iñor bez, guztiak maister: ugazabarik bat egiña baño ez, enparau guztiak bearingin.

Gizartekeriaren irakasleak diño:
en ori ¿egia ete-da? ✨ ✨ ✨

Gizon askok biziko ba-dira, nai ta ez lan egin bear dabe ta lan egin a-aren be, afaztaka baño ezin dira bizi: beste asko, oster, iñoren lanak dakartsen mozkiñez, bape neke barik, ondo baño obeto bizi dira. Ori txarto dago—diño sozialisten buru egiten

diranok—Ondo dagoanik be eztiñogu, zetan edo atan guztiok lan egin bear geuke-ta; baña ori txarto dagoala diñoenok, beste ezer baño lenago orixe egiten ikasten dabe. Gauza bat irakatsi ta beste bat egin, ori be eztago ondo.

Orain gizartekeriaren irakasle ta langileen buru diran oñeik—geyenok beintzat—, lenago langile ziran: bata, irañle, bestea zuritzale, uñengoa ogigin edo olako zerbait; baña gizartekeria irakasten asi ta laster, jauntxu egin ziran eta añezkero langileen lepotik polito bizi dira. Aberats egin diranak be eztira gitxi. Beste askok be orixe egiten dabela-ta, orain orixe baño beste biderik eztaukela diño; baña gero, gizartekeria nausitu daitenean, besterik izango ei da. Orduan ugezaba bakaña ta enparau guztiak bardintasun osoko langile izango ei-dira.

Sozialistak diñoen ori siñesgarri ete-da? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Langile asko atzipetu dauzan guzur biribila da sozialisten buruak diñauskuen ori. Gizartekeria nausitu ezkerro, estadia izango ei-da ugazaba bakaña; egin bear diran lanak eta onek dakartzan ogasunak, estadia banatuko ei-ditu; baña estadia berenez ezer egiten eztaki; ezer egitekotan buru ta agintariak nai ta ezkoak ditu. Agintariak be arazo guztietara ezin eldu leitekez-ta, jaurle ta ordezkok enpleau ta moñoyak, norezkoak dabez. Gaur egunean estadia zeregin gitxiago euki añen ¿zenbat ordezko, zenbat enpleau eztitu bear? Ogasuna ekarteko gai ta bide

diran gauza guztien jabe ta ugazaba bakara egingo ba'litz; lanak banatzeko, lanak dakaena saltzeko, lantegiak oñean eukiteko, langileai alogera emoteko ardurea bere gain artuko ba'leu estaduak ¿zenbat ordezko, zenbat enpleau eleukez bear izango?

Agintari ta enpleauek izango litzakez zuzentzale, enparau guztiak langile; aek ugazaba, enparauak alogereko; aek nagusi ta jabe, enparauak jopu ta mofoi. Gauza guztien ugazaba estadia egingo ba'litz; lenago aitatu doguzan ardura guztiok bere gain artuko ba'litu, biztanleetatik lauren bat gitxienez agintari, jaurle, ordezko ta enpleau izango litzakez eta enparauak oñein agintapean lanari ekin bear ko leuskioe. Eta oña or enda bitako gizonak: batzuk lana agintzeko; besteak, ostera, aek agindutako lanak egiteko.

Sozialistak ekañi nai dauskuen estadu ori erlauntzaren antzekoa izango litzakela diñoie batzuk: nik, askozaz txaragotzat daukat. Erlauntz bakotxean, eregiñez gañera, mota bitako erleak dagoz: langileak eta nagiak. Erle-langileak eztira ez añak ez emeak; baña erlekumea ateraten, oñi jaten emoten eta gero eztigiñen aspertzeka, zoli ta bizkor ekiten dautse lanari. Erle nagiak añak dira ta eztirik egiten eztakie. Eztirik egin ez, baña langileak egindakoa jan bai; oñetan mutilak dira.

Sozialistak ekañi nai dauskuen estadu bañian, erle nagien ideko agintari, jaurle ta onein ordezko enpleauak izango litzakez: lanik eleukie egingo, besteai egiñazo baño, ta, erle nagien antzera, langileen lepotik biziko litzakez. Oñetan sozialisten estadia erlauntzaren antzekoa izango litzateke; baña sozia-

listen estadu ori askozaz be txaragotzat daukadala esan dot eta au be egia da.

Erle nagiok be erlauntzean bizi oi dira udaguene-raño; baña bein oña ezkerro, erlauntzean nagi ofeintzat bizitokirik eztago. Erlauntza eztiz bete daberenle langileak, jaten baño eztakian nagirik eztabe nai etxean euki, ta udaguenean erlauntzetik jaurti egiten dabez, eta urten nai ezpa-dabe, izpia edo eztena sartu ta il. Sozialisten estaduan, erle nagien ideko diran agintari ta onein ordeko enpleauak ¿nok jaurti al izango leukez? Erle nagiak eztenik eztauke, langileak bai ostera. Oneik eztendunak diralako, nagiok ezez zapuztu daroetz eta bizirik edo ilik erlauntzetik kanpora jaurtiten dabez; baña sozialistak ekañi naidaskuen estadu bitxi ofetan, erizain eta gudariak, iskilu edo armen indaña, agintari ta enpleauen alde legokez eta negu goña nai gosetea etoñi añen be, eurak beti nagusi.

Bein agintaritzan jañi ezkerro ¿nok kendu? euren tokietatik ¿nok jaurti? Egiñen gatxa be gatxa izango litzake ori. Erusi'n jazoten danak, begiak idegiazobear leuskioez langile guztiei. An erlemandoak dira aspaldian be nagusi ta iñok ezin ditu kendu. Enparauak langile dira ta eurentzat baño len nagi aentzat lan egin beañean dagoz. Sozialisten estaduan agintari ta enpleauak erlauntzean erle nagiak baño obeto: gizon beargiñak, ostera, erle langileak baño askoz be txarago.

X X I I

Gizona gizartearen otsein eta jopu

Gizartekeri edo sozialismoa erlijioaren arerioa dala auzerago esan dogu: gizonaren arerioa be ba-dala guzur andi barik esan geike. Gizona gizartean biziteko egiña da; baña gizartearentzat egiña, ezelan bez. Gizonak, banezean eta bakafean bizita ezin lortu leikezan ainbat onura ta mesede eskuratu daitez gizartean biziaz. Ori dala-ta gizona gizarterako ayer eta makur dago; ifits edo lera ori bere-berea dau, eta gizona gizarteko bizitzara bere izatearen indararak daroa.

Baña ¿zegaitik eta zetarako doa
gizona gizartera? ♣ ♣ ♣ ♣

Banazean bizita, ezin bete dauzan beafizanak, ezin lortu dauzan onurak, gizona gizartera beste ezek baño geyago ofexek daroe; baña ofeik ba-daroe, gizona gizartera bere onaren bila doala ¿nok ukatu daike? Bere burua orniduagotu, bere bizikerea obetu ta onura edo mesede geyago eskuratzearen, gizona gizartera orixegaitik doa.

Gizartean bizi dan gizonak, gizabatz osoaren

ona al bestean egiteko gertu ta prest egon bear dau; ofetan ba gagoz; baña gizabatza be bazkide guztien eta bakotxaren onerako dala iñok be ezin ukatu leike. Eta egiz, gizon bakotxak gizartean biziaz irabazi baño geyago galdu bear ba'leu, gizartean bizite ori ¿zetarako leuke? Gizartean sartuaz bere eskubideak galtzekotan, naiz eskubide oñeik muñiztuta ikustekotan, gizonak gizartean biziteko gogo andirik ezin euki leike.

Soña ta gogoa, gorputza ta arimea gizon bakotxarenak dira: premiña edo beañizanak eta oneik beteteak dakartzan atsegin eta zoriontxuak be, gizon bakotxarenak. Gizon bakotxa alde batera itxi ezkerro, ¿gizartea zer da? Gure adiñean sortutako gogai edo irudia baño besterik ez. Eta gizon bakotxaren lepotik gogai uts oñen ona egiteko ¿gizartea ofetarako danik nok siñestu? Ez, gizon bakotxaren eta al bestean guztien ona egiteko: gizon bakotxari luñean al besteko zoriona eta bizitza onen ostean betikoa jadesten laguntzeko, gizartea ofetarakoxe da, ta ofetarako ez izatekotan, gizonarentzat kaltegañi izango litzake.

Gizartekeriaren alde dagozanen eretxiz, gizona gizartean biziteko ezeze, gizartearentzat egiña be ba da, eta gizartearentzat egiña dalako, gizon bakotxak bere burua guztiz eta osoro gizarteari eskiñi ta emon bear ei-dautso.

Bakotxa bere aldetik ibili barik, guztien indañak alkartu bear ei-dira: ori egin ezkerro, lan gitxiagogaz onura andiangoak eskuratu ei-leikez. Bakotxak berari dagokion sañean; baña guztiak batera ta guztiak

guztientzat lanari ekin ezkerro, ortik letorkezan irabazki ta ondasunak, ugari be ugariak izango ei-litzakez. Ori dala-ta, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabetzea, gizabatzak ala estaduak beragandu ta beretu egin bear ei-dau. Gero ugazabari dagokionez, menpekoen artean lanak banandu; langile bakotxa bere salean ipiñi ta guztiei guztientzat lan egiñazo. Onelan egindako lanak, ondasun eta onura izugarriak ekañiko ei-leukez eta langile guztiak eta bakotxak, biziteko ezeze, jolasteko bear dabena be ugari izango ei-leukie.

Amesak ames dira-ta, langile bakotxari zenbat elduko litzakeon ezta kigu; baña gizartekeri zaleak diñoen ori egia ba'litz be, gizon gaxoa gizabatzaren ala estaduaren otsein eta jopu erukañi egiten dabe-ta, bere burua zerbaitetan daukan gizonak, ori ontzat ezin emon daike. Izan be, edozelako ondasuna ekarteko gai diran gauzen jabetzea kenduaz, gizartekeri edo sozialismoak gizonari bere eskubideak moztu egiten dautsaz; gizon bakotxa bere salean ipiñi eta guztiei guztientzat lan egiñazoaz, gizona abere bai'litzan, lanerako buztartu egiten dau eta orielan buztartuaz, gizonari bere aukeramen, azkatasun edo libertadea be iñausi ta moztu egiten dautso: auggaitik gizartekeria gizonaren arerioa dala ustedogu.

Gizon bakotxak bere lanaz irabazitakoaz, zer egin al izango ete-leuke?

«Bere lanaz irabazi dauanaren jabe, bakotxa izango da; ori bere-berea izango dau eta berea dauan ori

nayen dauanez eralgiteko eskubidea, inok eztautso ukatuko». —Orduan bakotxak bere lanaz irabazi dagianetik, zati bat auferatu al izango leuke, zeta auferatu dauan ofegaz abere, solo ta ondasuna ekarteko gai diran beste gauza batzuk be erosi ta beretu al izango ete-leukez? —«Ori ez —diñoe gizartekeri zaleak: erabiliaz sautu ta amaitzen diran gauzak bai, olakoak erosi ta beretu al izango ditu; baña ondasuna ekañi leikenik, ez: onako gauzen yabetzea gizon bakotxari ezin laketu leikeo, ori laketuaz beste barik gizartean ipiñi nai dogun bardintasuna, ankaz gora joango litzake-ta». Onelan ba, gizartekeria txiroak aberats baño aberatsak txiro egiteko asmu ohea da.

Lanak banatzeko ardurea ¿norena?

Gizartekeria nausituko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakaña, gizabatza ala estadia izango litzake; baña ugazaba aldatu añen, gauzak berez ondasunik eleukie ekañiko-ta, orduan be gizonak lan egin bearko leuke. Bakotxari bere lana ¿nok izentauko ete-leuskio? Gizartekerizale asko ameslari andiak dira-ta, gizartea ondo eratu ezkerro, lan guztietarako langileak berez agertuko litzakezala uste dabe. Umeai —diñoe ameslariok —txikitatik asita, berarizko azi-ikaskuntza emongo geuskioe; bakotxak bere jas berezia zetarako daukan laster igañiko geuke; bere jasaren erako zeregiña emongo geuskio; onelan lana jolasa baizen atsegin izango litzate ta edozein lanerako langile onak eukiko geukez.

Ori diñoenak zoro garbiak ezpa dira, ameslari galantak bai dira beintzat. Gizonik geyenen berezko jasa auxe da: al bait lanik gitxien egin eta al bait ondoen bizi. Orain, bakotxak beretzat lan egin eta beretzat irabazten dauanean, ori ofelan ba-da, gizartekeriak nai dauan lez, bakotxak guztientzat lan egin bear izango dauanean ¿zer izango ete-da?

Lan batzuk besteak baño gogor eta neketsuagoak dira: naskagañi ta osasunarentzat kaltegañi diranak be badagoz, ez gitxi. Enparauen irabaziaz onako lan nekatsu ta naskagañietarako langileak berez agertuko litzakezala; ori diñoana burutik ondo ezta-go. Ofelik txakur-amesak dira ta, guztiak gosez ez iltekotan, lanak banandu ta bakotxari bere lana eginazoteko ardurea gizabatzak ala estaduak artu bear-ko leuke. Estaduak agindu ta enparauak burua markurtu. Langile bakotxari bere toki ta lana agintariak eta onein ordekoak izentauko leuskioe ta aen baimen barik langileak ez tokiz aldatzeko ez lana izteko eskubiderik eleuke izango. Gizartekeria ta gizonaren azkatasun edo libertadea sua ta ura baño geyago ezin alkartu lediz; gizartea agintari ofein menpean, artzañak aurretik daroan artaldearen antzekoa izango litzake. Gizartekeriak zoriona opatu ta zoritxaña ekañiko leuke.

Gizartekeri edo sozialismoak bake ta zorion andiak ekañiko ei-leuskiguz: ofen alde dagozanak, ori diño; baña asañe, gofoto ta buñukak ekarteko ohea dala deritxat. Gizartekeri-zaleak diñoenez, ugazaba ta jabe bakaña gizabatza ala estadua izango litzake, ori baño beste ugazaba ta jaberik eztala bear gañaxi-

ka diñoskue-ta; baña lanak banatzea, langile bako-
txak zein lan egin bear dauan esatea, ugazabari da-
gokio, ugazabaren ardurea da.

Lanak banatzea ¿zeregin éreza
izango ete-litzake? ✎ ✎ ✎

Gizabatzak naiz estaduak, agintari ta ordeko ba-
rik, ezer egiten eztaki ta egin be ezin daike: au da-
la-ta, ugazaba ta jabe bakara gizabatza naiz estadia
ba'litz, gizon bakoxtari bere lana agintariak eta onein
ordekoak izentau bear ko leuskioe. Guztiok lan guz-
tietarako egokiak ezkara-ta, lanok ondo banatzeak
zeregiñak emongo leukez. Zeregin guztietarako lan-
gileak berez agertuko litzakezala uste dabe batzuk;
baña ori ames garbia dala edonok daki. Lana baño
alperkeria maiteago dogu ta lan gogoña baño érez-
txua edonok nayago. Agintariak eta onein ordekoak,
gogorik onena euki aren be, langile guztiak nayen
daben lanera ezingo leukiez bialdu, ta askori gogoko
etxaken lana egiñazo bear ko leuskioe. ¡Amaikatxu
goñoto, asafe ta bufuka ba lekarkez bai lanen bana-
tze onek!

Érusi'ko langileak ¿zelan ete-dabiliz? Zoro ba-
tzuen eretxiz, ezin obeto; baña ango bari dakienak
diñoskuenez, txarto baño be txarago. Gudari edo
soldau goñiak jagola dabezala, langileak aldran,
gaizkiñak bai'liran, lanera daroez eta gogoko yakela
naiz etxakela, guztiei ta bakoxtari izentauriko lana
egiñazoten dautse, gudari goñi aen agintapean. An
langileak nayen daben lana aukeratzeko azkatasunik

eztauke; lana itxi ta beste toki batera joateko esku-
biderik bez. Langile aek ¿gizonak ete-dira? Gixaxo
andiak lanerako buztartu egin dabez - ta, gizonak
baño abereak obeto dirudie.

Gizartekeria nausituko ba'litz, beste edonon be
ofaxe jo bearko litzake; gizonak lan egitera beartu
egin bearko litzakez, osterantzean inorentzat lan
egiteko gogorik, inok be eleuke eukiko-ta: onako
edo alako lana egitera be beartu, bestelan guztiak
lanik ezezenera joko leukie-ta. Orain Erusi'n jazo-
ten dan lez, langileai euren lana agintariak izentau
bearko leuskioe ta langile bakoitza bere lana egi-
tera beartu bearko litzake; baña ori bakea ta zorio-
na baño asafe, gofoto ta burukea ekarteko bide
obea da.

**Eta lanaren irabaziak zuzen eta
bidez banatzea ¿sozialistak uste
daben baizen eginen ezeza ete-da?**

Ziñez, gizartekeria nausi dala, estadia baño bes-
te ugazaba barik, lanak banatzeak zeregiñak emon-
go leukez; baña lanaren irabaziak guztien artean bi-
dez eta zuzenez banatzeak, buru-auste ta zeregin
txikiagoak eleukez ekañiko. Ume, gexo, uatu ta zañen
ardurea gizabatzak ala estadiak eukiko ei-leuke-ta,
lenengo ta bein irabazietatik ofeintzako bear dan
beste berezi bearko litzake; gero etxe, ola, lanka-
yak bañiztau ta lanerako gayak erosteko bear dana
be, nai ta ez eratsi bearko litzake. Ori egin ta gero
enparetan dana langileen artean bidez, zuzenez eta

bardintasunez banatuko ei-litzate; baña ori esaten eñezago da egiten baño.

Eta egiz, irabaziok langileen artean ondo banatu al izateko, arau argi, ziur eta zuzen bat nai ta naiezkoa da. Arau ori ¿zein da? Gizartekeri zaleak alkar ezin artu dabe-ta, arau ori zein izango litzaken ezta-kigu. Gotha'ko egitarauan auxe esan eben: irabazien banatzea bakotxak egindako lanaren eta bako-txaren bidezko beañizanen arauz egingo da. Ori argi dago egon; baña zuzen dagoanik eztoigu uste. Egin-dako lana ta beañizanok sañi askotan eztabiltz ba-tera.

Egin daigun langile bik lan bardiña egin dabela; baña bata bestea baño bidezko beañizan geyago daukazala. Gotha'ko arau ori aintzat artu ezkerro, beañizan geyago daukazan langileari besteari baño geyago emon bear izango litzakeo; baña bien lana bardiña izan da-ta, gitxiago artuko leukena, bidega-bea egin yakola-ta, aseñatu egingo litzake. Biei bar-din emon ezkerro, ostera, bidezko beañizan geyago daukazana, bestea baizen ondo ta nasai ezingo li-tzake bizi, ta sozialistak gizartean ipiñi nai leukien bardintasuna ankaz gora joango litzake.

Lanean egindako orduak be irabaziak zuzen ba-natzeko arau ona eztira. Aldi edo denpora bardiñean langile antzetsu, trebe ta bizkoñak lan geyago ta lan obea egin daroa langile alper, ongaitz eta baldrasak baño. Laneko orduak bardiñak izan dirala-ta beste barik, biei irabazi bardiña emotea bidegabe andia litzake.

Irabaziak zuzen banatzeko lanaren balioa arau-

tzat artu leikela diñoe beste batzuk; baña lan bako-
txaren balioa zenbaterañokoa dan ¿nok ebatzi ta
esango dau? Sañi askotan neke gogofez egiten diran
lanak baño gorputza gitxi nekatuta egiten diranak,
gizartean balio geyago dauke - ta, lanaren balioa
arautzat artu ezkerro, estaduaren aginduz lan go-
gofean gorputza ausi dauan langilearen irabazia,
beste askorena baño txikiagoa izango litzake; baña
lan gogofagoa egiñazo yakonari irabazi muñitzagoa
emotea, ¿bidegabea ez ete-da?

Estaduak orain daukazan zeregiñak be txarto as-
ko egiten ditu: ondasuna ekarteko gai ta bide diran
gauza guztien jabe egingo ba'litz; lanak eta iraba-
ziak banatzeko ardurea bere lepora artuko ba'leu,
¿zer jazoko ete-litzake? Agintari ta ordekoak, onein
aizkide ta lagunak elitzatekez ain txarto ibiliko; ba-
ña enparauak, astoak lez lan egin ařen, gosez a'rausi
egin bearko leukie bein baño sañiago. Estaduak
gauzak txarto egiten dituala-ta, gaur egunean be ba
dabil bazteretan zeresana baño eztana: ondasuna
ekarteko bide diran gauza guztien ardurea bere gain
artuko ba'leu ¿zer jazoko ete-litzake? Oraingo bide-
gabeok kendu egin bear dirala diñoe sozialistak;
baña Estadua jabe ta ugazaba bakaña dala, lanen
eta irabazien banatzeak, bidegabe andiangoak ekañiko
leukez: gitxi batzuk ondo; baña geyenak txarto ibi-
liko litzakez-ta, gizartekeria bakea ta zoriona baño
nastea ta drogea, aseña ta buñukea gizartera ekar-
teko bide ohea da.

XXIII

Gizartekeria ta baseñitafak

Gure baseñitafak—geyenak beintzat—gizartekeri edo sozialismoa zer dan, beronen asmuak zeintzuk diran eta nora garoakezan eztakie. Sozialistak ondasunen banakuntzea, *efepartoa* egin nai dabela, ori bai, ori iñoz baño sañiago entzun dabe; baña ondasunen banatze ori zelakoa izango litzaken, geyenak iñoz eztabe entzun. Ori ta guzti be, gizartekeria begi txañez dakuse baseñitar zintzoak: alper eta nagien, arlote eta ameslarien asmakizuna dala uste dabe, ta oñetan ain oker be eztabiltz, gizartekeriaren alde dagozan guztiak ez afen, asko beintzat arloteak, naikotxu irabazi afen zurikorik auferatzen eztakien langileak dira-ta.

Gure baseñitafak eskolau andiak eztira izan; baña burua bere lekuan dauke-ta, oñei azuñaz koipetsu egiterik eztago. Euren ondasuna nekez eta izerdiz irabazi dabe: urte bakotxean pizka bat auferatuaz, euren eskuartetxua olantxe egin dabe-ta, nekez eta loñez auferatu daben ori arloteakin banantzeko gogo gitxi dauke. Oñaitik be gure baseñietatik, ola ta lan-tegietara doazan gazte batzuk, ¡Viva Rusia! deadañez iñoz baño sañiago ibiltan dira, batez be napar ardaoak bañena berotu dautsenean: au dala ta, gizartekeriak

baseñitarentzat zer dakaren, gure artean nausituko ba'litz, gure baseñitakin zer egingo leuken adierazo nai dogu. Zoroenak esaten eta egiten baseñitak ez-taiten ibili, egi mardulak esango doguz. *Lugintza-gizartekeria* berariz deritxona be ba dago eta batean -bestean abarotsa ateraten be ba daki. Onen alde dagozan moñoyak beste ogasun batzuen jabetzea gizon bakotxari be laketzen dautse; baña luñarena eta batez be landu daiteken luñarena, ezelan bez. Luña gustiena ei-da ta, ofen jabe estaduak baño beste iñok ez ei-dau izan bear.

Luñai buruz gizartekeri onen nai
beste edozeñen asmua ¿zein
ete=da? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Gizartekeri edo sozialismoa ezta ondasunen banakuntzea, ezta *efepartoa*; daukanari kendu ta eztaukanari emotea, ezta ori gizartekeriaren asmua. ¿Zein da-ba? Daukanari kendu ta eztaukanari ez emotea: gizartekeriaren asmua orixe da, gizon bakotxaren yabetzea gizartearentzat kaltegarí dan lapurte-tea baño besterik ez ei-da-ta. Baltsakeri edo komunismoak gauza guztien jabe gizabatzak egin nai ditu; gizartekeri edo sozialismoak, ostera, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen ugazaba ta jabe, estadia egin nai dau. Emokor edo ekarkor diran gauzen jabetzea gizon bakotxari efotik kendu ta estaduari emon bear yakola, ori gizartekeriaren alde dagozan guztiak diñoe, euren eretxietan bigunenak diranak be bai.

Gizonok batez be lufak dakañenaz bizi gareala -ta, lufa bera ta ori lantzeko bear diran abere ta tramankuluak, eskubide osoz eta beste ezer baño lenago gizartearenak ei dira ta gizartea baño beste ugazabarik ez ei-dabe euki bear. Etxaldearen eta oñek dakartzan zitu edo frutuen jabe izatea, gizon bako txari ezelan be laketu ezin leikeon eskubidea ei-da. Oñeik gauzok gizarteak bere-bereak eta bizi al izateko osoro beañezkoak ei-ditu-ta, iñorena ostuaz etxaguntzak eurekandu dabezan etxagunok, lufaren benetako ugazaba dan gizarteari itzuli ta biurtu bear ei-dautsez.

Au onelan ixanik, gizartekeria nausituko litzaken egunetik auñera, etxe ta bazter, solo ta baso, idi ta bei, burdi ta golde ta beste lankayen ugazaba bakaña, estadua izango litzake ta oraingo etxagun ta maizteñok ago bete azuñaz geldituko litzakez. Etxagunik elitzake izango bat egiñik be: ondoen dala be, guztiak maizter edo *eñentadore*. Ori ondcen dala, sozialisten artean ori baño txañagorik nai dabena be badira-ta.

¿Eta ugazaba nor? ❀ ❀ ❀

Ugazaba bakaña, estadua. Onek berez ezer egi-ten eztaki-ta, zerbait egiteko, jaurle ta agintariak norezkoak ditu. Agintariak be nai ta ez ordezkok izentau bear izaten dabez. Onelan be, ugazaba estaduaren buruak, agintari nagusiak izango litzakez: agintari-ordekoak oraingo *mayordomoen* antzeko, ta baseñitafak oñein menpeko. Oraingo ugazaba guz-

tiak biozbera ta erukiofak direanik eztiñot. Ugazaben artean be guztitarikoak dagoz, onak eta erukiofak be ez gitxi,

Estadua baño biotz gitxiagoko ugazabarik ezta-goala edonok daki: agintari-ordekoak baño eruki gitxiagoko gizonik eztot uste dagoanik. Estaduak urdala bai, urdala andia dau; baña biotza, txatxaña. Ofen ordekoak be begia zorotza ta eskua latza. Oraingo zergari edo petxu-batzaleak zelakoak diran ba-dakigu. Gizartekeriak ipiñiko leukezanok oraingo zergariak baño obak elitzatekez izango, erukiofagoak bez.

Baseñitar - maizter bakotxak urteoro estaduari onenbeste edo ainbeste anega emon bear ko leuskioz. Bakotxari gizartearentzat zenbat emon bear dauan, agintari ordeko ofeik izentauko leuskioe: izentau bakarik ez, emonazo be bai. Etxalde ta bazteñak zelan landu ta erabili adierazteko, agintariak arau ta legeak emongo leukiez: agintari ordekoak lege ofeik bete azoteko ardurea eukiko leukie, ta bete nai eztauzanari bazteña kendu ta beste norbaiti emoteko eskubidea be bai. Gizartekeria nausituko ba'litz, baseñitañak ondoen dala be, oraxe etoñiko litzakez: guztiak estaduaren maizter, eta nozbait etxagun izateko itxaropenik iñok bez. Gizartekeriak baseñitañai eskintzen dautsen zoriona, orixe da; ¡zorion edeña, latz edeña!

Auferago esan dogunez, gizartekeri edo sozialismoak ondoen dala be, oraingo etxagunak maizter (erentadore) egingo leukiez. ¡Ori etxagunentzat, ziñez, etorkizun edeña da, benetan edeña! Baña oraingo maizteñak eleukez etxagun egingo, etxaguntzea

ta gizartekeria ura ta sua baño geyago alkartu ezin leikezan gauzak dira-ta.

Oraitik be, baseñitañak ikaratuko ete diran bildufez-edo, jaun ofeitatik batzuk euren eretxia bigundu nairik, auxe gañeratzen dabe: Baseñitar lugiñai orain darabilezan bazter eta luñen jabetzea kendu añen, bazteña bera kendu beañik ez legoke. Bazter ofein ugazaba ta jabe estadia egingo litzateke; baña estadiak baseñitañakin ainbat urterako egiunea edo kontratua egin al izango leuke-ta, augaitik, baldintza edo kondiziño batzuen bidez, luñok landu ta erabilteko, orain darabilezanai eurai be emongo litzakeoz. Norbait etxaldea itxi beañean aurkituko ba' litz, or sartu dituan obariak aintzat artuko litzakeoz eta onelan ezer eleuke galduko.

Baldintza ofeik zeintzuk izango litzatekezan, jaun ofeik zeatz eztiñoskue; baña estadiak, gizartearen onak orixe eskatzen dauala-ta, lenengo ta bein baseñitañai eñenta polita ezañiko leuskioe: gero, ipiñiriko baldintzak be zeatz bete eragingo leuskioez eta bete gura eztituanari baseña kendu. Agintari-ordekoen ardurea izango litzake ori: moñoi ofein begi zoñozpean bizi bearko leukie baseñitañak, beti maizter eta egundo etxagun izateko uste barik. Gizartekeria, ondoen dala be, ofaxe ekañiko leukez baseñitañak. Orain askoz obeto dagozala zetan esan bez. Baseñitañak be euren bizikerea obetzeko esku-bidea dauke. Ofetarako alegiñak egitea, ondo dago; baña gizartekeria ofetarako biderik txañena da-ta, bañikeri galgafi oni baseñitar guztiak goñoto bizia izan bear leuskioe.

XXIV

Gure baseñitarak be sarietan sartu nai

Erenten gora-berea dala-ta; Madril'go agintariak, baseñietako maizteñai azken urteokaz ugazabak, zio berezi barik, jaso dautsen etxe-erentea, eratsiazoteko eskubidea emon dautsela-ta, Langileen Batz Orokaña, (erderaz, Unión General de Trabajadores de ritxona) be or ibili ei-da bere sareak baseñiraño zabaldu ta maizteñak batez be sarietan sartu nairik. Entzun dodanez, maizteñen batzuk sare-mailetan jausi be egin dira. Au, ziñez, koipe bila dabilzan beste moñoi oñei entzun eta jañaitzea baño askoz txarago ta kaltegarriago da.

Ugazabai etxe-erentea eratsiazoi nai dautsen maizteñak, Bazkun oñetan zetan sartu eztauke, olako bidera jo barik be eñez lortu daikien gauzea da-ta; baña baseñitar askok Langile Batz Orokar au zer dan eta nortzuk darabilen eztakie: izen edeña dauko-ta izana ta mamiña be onak diralako ustean dagoz, bear ba-da. Onezaz gañera, Bazkun onetako ordezkariak azeri zañak dira-ta, euren asmuak, lenengotan beintzat, erdiz - erdi baño eztabez agertzen: asmu

onak erakutsi ta zitalak ostendu, ori egiten ondo dakie. Erlejiño arazoa—esan daroe—ori bakotxaren zeregiña da ta, gu oretan ezkara sartzen; gu langile gaxoen alde gabiltz eta onein bizibidea obetzea baño beste asmurik eztaukagu. Langile katolikuak euren sarietan sartzeko, olako gauzak esaten dabez, baña ori guzur biribila da.

¿Langile Batz Orokar onen buru nortzuk dira? ¿Langile-Bazkun au nortzuk darabile? ❀ ❀ ❀ ❀

Bazkun onen buru ta jabe sozialistak dira, nai daben lez darabile ta nai daben lekura daroe. Madril'go Lege etxean sozialistak dira nagusi: oneik an daukezan aldunak eun da ogeira uferatzen dira ta zer nai ta axe egiten dabe. ¿Nok eroan ditu ara? Langilen Batz Orokarak bere autarki edo botoak sozialistai emon eutsezalako, orixegaitik daukez oneik ainbeste aldun edo diputadu Madril'go Lege-etxean. Langilen Batz Orokarak ara bialdu ebazan aldunok ¿erlejiñoaren kaltean ezer ez ete-dabe egin? ¡Ez gitxi be! Egun gitxi dala esan dau Kordero'k, Madril'en dauken buruzagiak: Langilien Batz Orokara ta sozialistena ondo baño obeto aitzen dira; burdinbideko barak baño geyago alkargandik urundu barik, Bazkun biok bide batetik doaz; asmu ta elburu bardiñak daukez eta gure erkaltsein edo ministroak orain arte egin dabena, guztiok ontzat emoten dogu.

Langile-Batz-Orokarak (Ugetistak) 1932'gañen urtean egin eban Madrid'en bere azkenengo batzar

nagusia. Ufiláren 22'an egindako batzaíaldian etzi-
ran ordezkariak umekerietan ibili: ogasuna ekarteko
gai ta bide diran gauza guztien jabe, gizartea egin
ber zala erabagi ta argi ta garbi autortu eben. ¡Gero
sozialistak eztirala esango dabe lotsa gitxigaz!

Batzorde eragilerako be sozialista ezagun onexek
autu ebazan batzaíak: Besteiro, Saborit, Largo Ca-
ballero ta abar. Igazko auteskunde aúretxuan aroke-
riz esan eta aldaíkatzen eban Besteiro'k España'ko
sozialistak iñoz baño Marxtaíago zirala, ta Largo
Caballero or ibili da, arteak artu eziñik, aginpidea-
ren jabe egiteko, ezkertar goíakín, batera matxiña-
dea sortu bear dabela-ta. Jaun oíein eskuetan da-
goan Langile-Batz-Orokafa, izenez ez aíen, izatez
eta benetan sozialistia dala ezín ukatu.

Izan be Langilen Batz Orokafa sozialistena da,
oneik darabile ta edozein gauzatan onei laguntzen
dautse; baña benetako sozialista ta katoliku batera
iñor be ezín izan daitekela Aita Santuak argi ta garbi
esan dausku: augaitik katoliku diran eta izan nai da-
ben gure baseítaíak, arduraz ibili bear dabe Lan-
gilen Batz Orokafaren izenean mesede opaka yoa-
kezan moíoi oíeikaz.

Baseítaíak, lugin edo labradoreak, euren eskubi-
de ta ondasunak zaintzeko alkaíekin batzandu bear
leukie, eurentarikoa eztanik baltzu oíetan artu barik:
eurentzat egokia izango dan Bazkuna ipiñi, onen
buru be eurentarikoak izentau eta eurak erabili bear
leukie. Argitasunik bear izan ezkeru oíetan baseí-
taíai gogo onez lagunduko leuskioen gizon argiak
badagoz batean-bestean; bear danean onako gizonai

eretzia eskatzea ondo da; baña Bazkuna zuzendu ta erabilten eurentarikoa eztan iñori be eztautse itxi bear, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen dituta. Gipuzkoa'ko nekazariak olakoxe Bazkun edo Alkartasuna egin dabe: Bizkaya'n be beste ofenbeste egitea ondo litzake, alkafen aurka ibili barik.

X X V

Gizartekeria ta Erusi'ko baseñitañak

Gizartekeri edo sozialismoa nagusi dala, etxagunik bat egiñik be ez litzateke izango. Baseñitar guztiak estaduaren maister izan bearko leukie. Ori ondoen dala, gizartekeriak ori baño txañagorik be ekañi leike ta. Estaduaren maister edo eñentadore izan bearko leukien baseñitañak, agintari-ordekoen begi zoñotza gañean dabela, ez litzatekez ondo ibiliko; baña maiztertzea be galerazo bear dan gauzea dala-ta, baseñitañai estaduaren solo ta luñetan, lantegietako langileen antzera, lan egin beaña ba'letorkie, orduan askoz be txañago ibiliko litzatekez.

Gizartekeriak berenez oñaxe garoaz eta eretxirik zoñotzenetariko gizartekeri-zaleak orixe nai dabe. Erusi'n gizartekeria ala baltsakeria (komunismoa) nagusi zein dan ziur eztakigu. An nagusi, baltsakeria dala diño; baña ¿egia ete-da? ¿Erusi'n euren esku-ko, euren buruaren jabe diran gizabatzak ete dagoz? Ango gizabatz ta eñialde guztiak Moskou'ko agintari nagusien menpean dagozala obeto dirudi. Beste jaurgo guztiei batasuna añerazoko dautsen agintaritza nagusia ipintea, ori ezta baltsakeriaren asmua, gizartekeriarena baño. Erusi'ko luñalde zabal guztia

Moskou'ko agintarien menpean dagoala deritxat, onei gogoak emoten dautsenean, alde baten zein bestean yibitots izugaria ateraten dabe-ta. An naste-bofaste andia dabilela badakigu-ta, gizartekeri ta baltsakeria be nastean dabilzala esango neuke.

Gure baseñietatik ola ta lantegietara doazen gazte batzuk ¡Viva Rusia! deadarka bein baño sañiago ibilten dira. ¿Zer diñoen ba ete-dakie? Nik ezetz uste. Erusi'ko baseñitañak zelan bizi diran jakitea, gazte oñei ta beste batzuri be ondo etoñiko yakela uste dogu. Andi-andiak baño eztoguz aitatuko, ara joateko ta alan biziteko gogoa kentzeko, andi-andiok be naiko ta lar dira-ta.

Boltxebikiak nagusi egin ziranetik ona, Erusi'n iru jaurkera edo gobernu-klase euki dabez eta beste oñenbeste bizikera ango baseñitañak be. Lenengo aldian gudari goñien agintzapeko baltsakeria 1921' gañen urteraño; gero *Nep* eritxon ondasunen jaurkera bañia 1925'gañen urterarte; añezkero gudarien menpean bañiro be baltsakeri edo komunismoa dauke. Erusi lur zabal andien jabe da-ta, estaduak guztiak beretu zituan; baña baltsan erabilteko eran erdiak baño asko geyago ezin ipiñi izan ditu, oñetarako alak egin añen.

Erusi'ko baseñitañen bizikerea, ¿zelakoa izan ete-zan Lenin'en agintzapean? ❄ ❄ ❄ ❄

Lenengo aldian luñak era bitakoak ziran: batzuk estaduarenak eta onei *sovhoz* eritxoen; beste batzuk

baltsan edo nastean erabiliēzan Lenin'en aginduz, ořetarako alkartu ziran baseřitařak eta onei *kolhoř* eritxoen. Ořezaz gañera baziran baseřitar batzuk solo ta bazteřak eurenak izan bai'liran, eurak landu ta erabiliēzanak be. Estaduak luřalde guztia baltsan ezin ipiñi ebalako, baseřitar ořei bakean itxi eutsen. Ziñez, ori agintarien gogoko gauzea etzan izan; baña besterik eziñean, ez ikusi egiten eben.

Estaduak urdaļa andia, ori aseteko asko bear, eta luřak ekařen zitu guztia berea zala esan eban, eta baseřitařai urte bařuan biziteko ta bařiro ereiteko beste itxita, enparau guztia kendu eutsen. Baña baseřitařak be zoroak ez izan ta uřengo urteetan bakořak beretzat bear eban beste baño ez eben erein. Gosete izugařia etoři zan eta bazan Eřusi - aldean aginkařaskotsa ta negařa baño etzana. Laguntasuna be bialdu yaken, ořetan Aita Santua auřenengo zala; baña ori ta guzti be miloe asko il ziran gosez.

1921'gařen urtean Lenin'ek bere asmuak pořot-egin ebela autortu bear izan eban. Gauzak nai ta ez aldatu egin bear zirala-ta, *Nep* izenaz dazaugun ondasunen jaurkera bařia nausitu zan Eřusi'n. Jaurkera baři onek baseřitařai luřen jabetzarik ez eutsen emoten, estadia baño beste jaberik ez egoala-ta; baña landu ta erabili nai ebezan luřen gozomena bai, ori emoten eutsen eta luřak ekařena, eurenai bai litzan saltzeko eskubidea be bai. Merkatuak be ipiñi ziran batean-bestean eta baseřitařai agintariak deardar egin eutsen, esanaz: Aberats izateko aldia etoři yatzue-ta, aberastu zaiteze.

Eta ¿zelakoa ete-da Stalin nagusi
egin zan ezkeror? ✖ ✖ ✖

Baña baseñitarñen zorion txiki orék ez eban luzaro iraun. Stalin'ek bañiro baltsakerira jo eban eta ango baseñitarñak gudari goñien begi zoñozpean, bañiro be alper eta arlote askorentzat lan egin beañean dagoz. Stalin dalako orék lengo *sovhoz* eta *kolhoz*'ak berbiztu ebazan eta baseñitar guztiei, nai ta ez, baltsa oréitan sartu eragiteko, tximista goñiak erabili ditu.

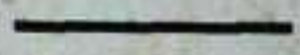
Baziran Erusi'n be bazter onaren jabe ziran baseñitar aberatsak: onei ango izkuntzan *kulak* deritxoe. Guztiak ago bete azuñaz itxi ditu Stalin dalako moñoi orék. *Kolhoz* baltsan sartzeko agindu eutsen guztiei ta geyenak nai ta ez sartu bear izan dira. Orétarako gogo txañá eukenai, bazteñá kendu, sasi ta otaz beteriko mendi-aldapa idoñá erakutsi ta esan eutsen: zuk zeure kontura lan egin nai dozu, ¿ezta? Ba, darabilzun bazter au geurea da-ta, zeure kontura lan egin nai ba-dozu, antxe mendi-aldapan daukazu orétarako toki egokia ezin obea. Zoaz ara. *Kulak* edo baseñitar etxagunok, ikaraz eta txañagoaren bilduñez, *kolhoz* baltsan sartu bear izan dira, bizi-al izateko orixe baño beste biderik eztabe euki-ta. Erukañiak benetan orélan bizi diran baseñitarñak.

Eta Erusi'ko lugiñak (nekazariak)
¿orain zelan ete-dabiltz? ✨ ✨

Orain Erusi'n iru eratako *kolhoz* edo baseñitar-batzak ei-dagoz. Lenengo mañako batzan dagozan baseñitañak, luña mugañiz bananduta ei-dauke: bakotxak bere sañean lan egiten ei-dau ta oñetarako bear dauzan abere ta tramankuluak be laketzen ei-dautsoez, artzen dauanetik onenbeste edo ainbeste estadari emotekotan: ori zetan esan bez. Bigañen mañako *kolhoz*'ai *artel* deritxoe. Onelako batzan dagozan baseñitañak, luña mugaz bananduta barik, guztiak aldran ei-darabile: lankai ta abereak be guztienak ei-dira ta bakotxak guztientzat lan egin bear ei-dau: oñaitik be bakotxari beyen bat eta oñoen batzuk edo, bereak bai'liran, eukitea laketzen ei-dautsoe. *Kolhoz*'ik bikañena irugañen mañakoa da. Onelako batzan bakotxak bere gauzarik ezertxu be ez ei-dauko; guztia baltsan ei-dago ta guztia guztiena ei-da. Ango agintarien begiko onexek azkenengo *kolhoz*'ok ei-dira ta baseñitar guztiak onako baltsan sartzeko alak egiten ei-dabez.

Ango baseñitañak—geyenak beintzat—agintarien asmaketa ori begi txañez dakuse: gudari goñien menpean estaduarentzat guztiak aldran lan-egin bear oñek, neke goñiak dakartsez; olakorik ez leukie nai; baña bizi al izateko beste biderik eztauke-ta, gaxo andiak, gura nai gurez, euren buruak buztañi astun oñen azpian ipiñi bear izan dabez. Erusi'n boltxebi-

kiak etoñi aurretik be, baseñitar asko etziran ondo bizi; ori egia da; baña orain gizon be eztirala nekez eta loñez bizi dira, gizonaren eskubide barik, zamarien antzera lan-egin bear dabe-ta. Ori oñelan izanik, ¡Viva Rusia! deadañez ibilteko gogoa bear da!

XXVI

Boltxebikiak eta Dumping'a

Efusi'n basefitañak txarto dabilzanik askok ezta-
be siñestu gura. An garia ugari egon dala beste es-
taduei egin dautsen *Dumping* oregaz argiro erakutsi
dabe-ta, ango basefitañak txarto ta gosez ibiltea ¿ze-
lan izan daiteke? Ori benetan siñeskatxa da. «Luñak
bere emaitzak ugari dakartzanean, bizibidea merkea-
goa izan oi da: Efusi'n luñak bere zitu ta emaitzok
ugari ekañi dauzalako, efusitañak atzerietan be gari,
garagar, olo ta olako gauzak, beste iñok baño mer-
keago saldu al izan dabez, eta Ameriketa'ko eñi ba-
tzuetan euren gariak saldu eziñik, eñe egin dabezala
be entzun dogu. Efusi'ko basefitañak garia zenbat
nai, atzerietan erdi debalde saltzeko lagin artu ba-da-
be, basefitar aek txarto ibiltea aitu be ezin leiken
gauzea da-ta, olakorik eztogu siñestu nai». Askok
ori esan daroe; baña ango agintarien asmuak ezagu-
tu ezkerro, gauza bi oneik, atzerian garia merke sal-
tzea ta basefitañak txarto ibiltea eñez alkartu gegike-
zan gauzak dira.

**Erusi'ko agintariak ango gari, olo
ta enparauak atzerira ¿zegaitik
bialdu ete=dabez? Eta ain merke
¿zegaitik saldu? ♣ ♣ ♣ ♣**

Orixe jakin ezkerro, matazea azkatuta dago. ¿Atzeritaren edera irabaztearen ala inori mesede egitearen izan ete da? Erusi'ko agintariak euren onaren bila dabiltz: dauken jaurkera edo agintzeari eutsi nai dautse. Atzerietan Erusi'koaren antzik be eztauken jaurkerak nagusi diran bitartean, euren ezin sendotu daitekela ba-dakie: ibili ta ibili, azkenean ankaz gora joango ez ete-dan bildur dira-ta, origaitik jaurkera ofek sakabanatu nai leukiez. Erusi'koaren antzeko matxiñadak sortu daitezana, atzerietako agintariari al bait eragozpen eta zoztofik geyen ipintea lakorik eztagoala-ta, asmu ofegaz euren gariak atzerietara bialdu ta al bait merkeen salgai ipiñi dabez.

Ori egiñaz lortu nai izan dabezan gauzak, onexek dira: atzerietako gariak bear bestean saltzea eragotzi, lugiñak praketan estu ipiñi, lur-langileak lan barik itxi ta edozelako langileai matxiñadara bultz-egiteko, Erusi'ko langileak ondo dabilzala erakutsi, beste inongoak baño obeto bizi dirala siñestu eragin.

**Baña atzerietara bialdu daben gari
ori ¿Erusi'ko agintariak nondik
eta zelan lortu ete=dabe? ♣ ♣**

Atzerian merke saldu dabela badakigu; baño merke saltze ori ¿zergaitik izan ete-da? Erusi'n bertan

merkeago eskuratu dabelako, orixegaitik izan dala ezin ukatu; baña ango agintari bitxiak garia ain merke ¿zelan eskuratu ete-dabe? Ortxe dago untzea. Diñoenez, baseñitar gixaxoai eten barik lan egiñazo dautse, gudari goñien agintzapian: gero langile erukafi arei biziteko lagin itxi ta enparaua kendu. Ori gure artean lapuñeta garbia da; baña Erusi'n ez: an gauza guztiak estaduarenak dira-ta, ori ezta lapuñetea, norberea eskuratzea baño. Erusi'ko agintariak azeri bizkoñak dira-ta, ango garirik geyenak duan eskuratu dabez, eta duan eskuratu dabezalako, edo obeto esateko, ango baseñitañai ostu dautsezalako, orixegaitik atzeñietan oso merke saldu al izan dabez; baña ori egiñaz ¿Erusi'ko baseñitañak zer irabazi dabe? Mesede baño kalte geyago ekañi dautsela zetan esan bez: augaitik atzeñietan garia merke saltzea ta Erusi'ko baseñitañak txarto ibiltea eñez alkartu gegikezan gauzak dira.

Eta ori oñelantxe izan dala jakiteko, burua ausi beañik eztago. Lugintza edo nekezaritzan ¿erusitañak Ipar-Amerikañak baño auñeratuago ete-dagoz? Eztago olako masti-atxuñik! Lur lantzean be Ipar-Amerika Erusi baño askoz auñeratuago dagoala edonok daki. Erusi'ko moñoyak garia Ipar-Amerika'ra be bialdu dabe ta—jañigañiago dana!—ara eroan ta gero, bertoko garia baño merkeago salgai ipiñi dabe. Mirari aundi ori ¿zelan egin ete-da? Erusi'ko agintariak ango baseñitañai euroen lana bear bestean ordaindu ba'leutse, mirari ori ezelan be ezingo eben egin. Mirari ori egin al izateko, Erusi'ko agintariak bide bat baño eztabe euki: luñak dakañen guztia, estaduarena

dala, ori ontzat emon ezkeru, biderik ezezena: baseñitafai bape ordaindu barik edo oso gitxi ordainduta, lan egiñazo; onein lanaz luñak dakañena, lapuñeta barik, duan artu ta merke saldu. Estaduak iñorena duan beretu ezkeru, merke saldu añen be irabazia dauko. Guztia estaduarena dala-ta, iñorena artu ta saltzen daben agintariok eztabiltz txarto; baña çlanaren irabazi barik gelditzen diran baseñitafak? Atzeñietan garia ain merke saltze ori, Eñusi'n baseñitafak iñok uste baño txarago dabilzanaren ezaugañi argia da.

XXVII

Alogera ta alogerekoak

Langileen alogerak jaso edo goratzeko asmuz oporketarik asko egin dabez sozialistak; baña gizar-tekeriaren elburua ez ei-da ori, besterik baño. Orain-go alogerok bein-betiko baztertu ta, gizartea beste era batera, alogereko barik, atondu ta antolatzea, gizar-tekeriaren asmua orixe ei-da; baña ori ezta egia. Ekarkor diran gauza guztien jabe ta ugazaba, estadia egin nai dabe sozialistak; baña buru ta agintari barik, estadia ezin ibili daiteke-ta, izenez ez aŕen izanez beintzat, gauza ekarkor guztien ugazaba ta jabe agintariak. eta onein ordekoak izango litzakez, eta enparau guztiak lan egin eta lanaren ordez aek emongo leuskionaz ase ta naikotu bearko leukie. Ori alogerekoak gitxitzeko baño geitu ta ugaritzeko bide obea dala edonok dakus.

Eleizeak, ostera, ugazabak geitu ta alogerekoak al bestean gitxitu nai ditu. Luŕeko ogasunak dagozan baño obeto ta zuzenago banandu daitezcan, langileai zor yaken besteko alogera emon bear yake: zur eta arduratsuak diranak, bakotxean zerbait auferatu al izango dabe, eta auferatu daben oŕegaz etxe nai solo nai beste zer-edo-zeren ugazaba ta jabe izan

daitezán, bideak leundu ta éraztu bear yakez. Ori diñoe Aita Santuak, eta euren kontura lan-egin daikienak geitu ta alogereko solak gitxitzeko biderik onena orixe dala ezin ukatu.

**Alogerak neuñi zuzenera ekarteko,
aintzat artu bear diran gauzak
¿zeintzuk ete=dira? ✻ ✻ ✻**

Aita Santuak iru gauza aitatzen ditu. Lenengo ta bein, edozein langilek bere onerako ezeze gizartearen onerako be lan-egin daroa-ta, beargiñaren eta beronen sendiaren bizibiderako lagin gitxienez izan bear dau alogerak. Sendiko enparauak, bakotxak al dauan eran, buru dan aitari bear dana irabazten laguntzea ondo da, ta sendi askotan, lugiñen eta dendarien artean batez be, olan egin oi da; baña sendiaren biotz dan ama, umetxuen azi-ikaskuntza laga-ta, ola ta lantegietara aloger bila joan bear izatea, txarto dago ta gizartearentzat be kaltegarí da: ori dala-ta, sendiko buru diranak, euren alogeraz etxeko beañizan añontai arpegi emoteko lagin irabazi dagien, alak eta leñak egin bear dira.

Ori egin al izateko, orain eragozpenik ba-dago, eragozpenok al bait lasterñen baztertu ta gauzak beste era batera ipiñi bear dira: gizartean beti nagusi izan bear leuken zuzenak orixe eskatzen dau-ta. Gurasoak seme - alabak ekañi dabezalako, langile - sendiaren premiñak geitu oi dira: beañizanok geitu diranean, irabaziak be era berean geitu daitezán, neuñi ta bide egokiak artu dabez ugazaba batzuk; ori egin dabe-

nok benetan txalogafi dira ta gogoz txalotzen doguz
—diño Aita Santuak. (1)

**Alogerak neuri zuzenera ekarteko,
bigarren aintzat artu bear dan gau-
zea ¿zein ete-da? ❀ ❀ ❀ ❀**

Alogeren neuria izentau al izateko, garatz edo negozioa zelan dabilan be kontuan euki bear da. Garatzak, poñot egin barik, emon ezin leikezan besteko alogerak eskatzea, bidegabea litzake, ta garatzarentzat ezeze langilearentzat be azkenean kaltegarri, garatzari poñot eragiñaz, non lan egin eztaukela geldituko litzakez-ta. Baña langileai alogerak erasteko, ugazabak gitxiago irabaztea ¿ziorik naiko ete-da? Zelan dan. Ugazabak nagikeriz bere garatzari jaramon gitxi egiten dautsalako, nai bere lantegian aúterapenak sartzeko ardurarik euki eztaualako; gitxiago irabazte ori ortik ba'letor, langileai alogerak erasteko ziorik naiko eztala diño Aita Santuak.

Langileai bear besteko alogera emoteko lagin, garatzak irabazi ezpa-dagie, ta ori agintariak zerga andiegiz zapaltzen dabezalako nai lanaren ekarkiñak merkeegi salduazoten dautsezalako ba da, ori dagien agintari txarrik langileetzaz be erudun dira. Olako estualdietan guztiak, ugazaba ta langileak, alkar ondo arturik, alak egin bear dabez estualditik al bait ondoen urteteko, ta agintariak be al bestean lagundu egin bear dautse. Garatza oso txarto ba'lebil, jañaitu

(1) Ordainbide-kutzak antolatu dabezan ugazabak dira Aita Santuak goresten dituanok.

ete-leiken ala lantegia saratu ta langileak beste lantegiren baterako bidea artu bear daben, oldoztu ta erabagi bearko da-ta, orduan, ugazaba ta langileen arteko eretxi-batasuna inoz baño beafagoa izango da.

Alogerak neurian erabilteko ¿ze
besterik euki bear da kontuan?

Alogeren neuria gizabatz osoaren onak eskatzen dauan bestekoa izan bedi. Auferago esan dogunez, langile ta alogerekoak, euren irabazietatik zerbait auferatuaz, zelako edo alako domu edo jabetzarako bidean ipini bear dira: ori gizabatz osoaren onak eskatzen dau. Baña gaur egunean batez be, beste gauza bat be gomutan ibili bear da: langile asko, aspalditxuan batez be, lan bila ta non lan egin eztaukela dabiltz. Lan egin al eta nai dabenaí ofetarako eretia emon bear yake. Alogerak bear dan neurian erabilteak, ofetarako askotxu lagundu leike; zentzun barik lafegi eratsi nai goregi jasoteak; osterá, eragozpenak ekaí be bai. Diru-egaíiz eta zentzun gitxiz alogerak gora ta bera erabilte ori dala-ta, aspaldian ainbat langile, non lan egin eztaukela, asezez dabiltz. Aberiak be txirotu egin dira, nastea ta matxiñadea edonon sortu da, bake ta atsedetik inon eztago. Gizabatz osoaren ona zokondora jaurti ta norberak geyago irabazteaíen beste barik, alogerak eratsi nai jasotea, gizarteko zuzenaren aurka da.

Azkenez, ogibide ta zeregin guztietako alogerak, lugintza, ola-ekintza, saleroste ta enparauetako irabaziak, adiñon zuzenez alkartu bear litzakez. Ori

egingo ba'litz, gizarteko ogibide guztiak gorputz bat
lez egingo leukie ta gorputz-atalak bata-besteari la-
guntzen dautsen antzera, gizarteko ogibideok be
alkaři lagunduko leuskioe. Ogibide guztiak onelan,
adiñon zuzenez, alkartu ezkeru, ogasunetzazko arazo
au oñaři sendo gañean legoke, ta langileak euren
premiñai arpegi emon eta nasaitxu biziteko lagin
irabazi al izango leukie. Langileen bizibidea goratze
onek, osteru, ezereu kalte barik, onbideai be mese-
dea ekařiko leuskioe. Ori diño Aita Santuak, eta
alogerekoen bizibidea obetu ta gizartea bakez ipin-
teko, sozialista ta antzekoen txakur-amesak baño
bestelakoa da Aita Santuak diñoskun ori.

XXVIII

Gizartekeria ta alogerekoak

Beargiñen lana alogeraz ordaintzea, okerkeri andia ta langile gaxoak joputza erukañian eukiteko bidea dala diñoe sozialisten buruak. Ori dala-ta, oraingo ugazabok eta oneik langileai damotsezan alogerok bein betiko kendu bear ei-dira, estadua baño beste ugazabarik iñongo iñon laketu baga. Ugazaba bakara izango dan estadu onek, ordainbide-txartelak emongo ei-dautsez langileai, ta biziteko nai jolasteko bear dabena, txartel oñein bidez erosi ta eskuratu al izango ei-dabe langileak. Baña ordainbide-txartelok ¿zer dira? Ondo begiratu ezkerro, estaduak langileai emongo leuskioen alogera baño besterik, ez. Au one-lan izanik, alogeraren izena aldatuaz eta estadua ugazaba bakar egiñaz ¿zer auferatuko ete-litzate? Ugazaba bakar onen menpean alogerekoak geitu ta ugaritzea baño besterik, ezer bez.

Gizartea gexo andi ei-dago. Txarto dagoalako sendakai edo efemedio indartsua bear ei-dau. Bear dauan sendakai ori gizartekeriak ei-dakartso. Sozialisten buruak ori diñoe beintzat.

¿Egia ete-da? Gizartekeriak alogerean dabilzan langileen bizibidea ¿obetuko ete-leuke? ✻ ✻

Sozialistak bayetz diñoe; baña diñoen ori on egiten, egia dala erakusten, eztakie. Ori on egitea gauza gatxa da izan be. Gizartekeria nausituko ba'litz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien jabe gizabatza ala estadia izango litzateke. Gauza oñein ugazaba izenez gizabatza ala estadia; izanez eta benetan gizabatzaren nai estaduaren buru ta agintariak, benetako ugazabak oneik izango litzakez, eta langileak oñein otsein eta moñoi. Lanak eta lanaren irabaziak banatzea, gizarteko agintarienta onein ordekoen ardurea izango litzake. Agintarienta ordekoen aizkideak ondo ibiliko litzakez: enparauak gaur egunean baño be txartoago, estadia sabel andi ta biotz txikiko ugazaba da-ta.

Gizartekeriak alogerekoen bizibidea asko obetuko leukela diñoe sozialistak. XIII Leon Aita Santuak bizibide ori txaragotu egingo leukela adierazo euskun, eta Aita Santuak zer ziñoan ondo ekian. Edozein langilek bere lanaren ordaña, bere alogera artzeko ezeze aloger oñegaz nayen dauna, bere ta berien mesederako ondoen deritxona egiteko be esku-bide osoa dauko. Irabazietatik zerbait auferatu ba-dagi ta arduraz bizita auferatu dauan diruaz etxe naiz bazter bat erosi ba-dagi, erositako etxe naiz bazter ori langilearen alogera baño besterik ezta; beste era

baten bai, baña langileak bere alogoretik auferatu dauana da-ta, langileak ofelan erositako etxe naiz baztefa, bere izerdiz irabazitako alogera baizen be-rea dau. Ondasunetzazko jauntza edo jabetzea orixe baño besterik ezta.

Baña, sozialisten eretxiz, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jaun eta jabe gi-zartea baño beste inor ezin izan daiteke: gizon ba-kotxak ofetarako eskubiderik ez ei-dauko: origaitik eskubide ori gizon bakotxari kendu ta gizarteari emon bear yakola diño; baña onelan alogerekoen bizibidea, obetu beañean, txafagotu egiten dabela ¿nok ukatu? Lenengo ta bein langileari bere izerdiaz irabazi dauan alogera ondoen deritxonez erabilteko aukeramen edo libertadea moztu egiten dautse sozia-liztak; gero, bere ondasuna, bere aziendatxua geitze-ko itxaropen eta almena be erotik ebagi. Ori ta guz-ti be, gizartekeriak alogerekoen bizibidea asko obe-tuko leukela esango dauskue. ¡Lotsa gitxi bear da ori esateko!

Ogasun ekarkoñen edozein jabetza lapuñetea dala diñoen sozialistok ¿burutik ondo ete-dagoz? ✨ ✨

Bakotxaren jauntza ta jabetzea lapuñeta garbia zala esan eban Proudhon'ek. Lapuñetaz eskuraturiko guzur-jabetzarik eztagoanik eztiñogu; baña iruzuñez eta lapuñetaz zerbait beretu daun edonor jabeari biur-tu beañean dagoala, Jaungoikoaren legeko zazpigañ-en aginduak diñosku. Proudhon'en esana sozialistak

be saritan erabili dabe. Edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauzen jabetzea gizon bakotxak beretu ba-dagi, ori lapur eta garbia da sozialisten eretziz. Ori diñoe beintzat; baña diñoen ori guzur birila da.

Guzur dala ikusteko, egin daigun kontu langile bik zeregin eta irabazte bardiña daukezala: urtean bost mila bana lauerleko irabazten dabezala. Batak nasaitxu bizi nai dau: ondo jan, ondo edan, ondo jantzi, ara ta ona ibili, au ta bestea ikusi, jolastu ta atsegin artu. Orelan bere irabazia urtero eralgi ta sautu daroa. Berea dau ta bereagaz ondoen deritxona egiteko eskubidea dauko—esan leike norbaitek—. Ori be ezta beti egia; baña eztaukanik be eztiñogu.

Beste langilea arduratsu ta begiratuagoa da: bear-bearekoa baño ezta eralgi nai; uritu bizita, urtean bi mila lauerleko auferatzen ditu. Etxagun izan nai leukela-ta, urte batzuen buruan auferatu dauanaz etxaldea erosten dau ta etxagun egiten da.

Langile biok zeregin eta aloger bardiñak euki dabez; baña biak ¿bardin lan-egin ete-dabe? ¡Ez orixe! Gizon askorentzat irabaztea baño irabazitik auferatzea gatxago izaten da. Dirua auferatzeko be burua nekatu bear da-ta, bigarren langile onek biritan lan-egin dau: irabazten bein eta auferatzen beste bein. Auferatu dauan dirua irabazi eban alogera baizen berea dau. Erosi dauan etxaldea, auferatu dauan diruaren ordaña baño besterik ezta-ta, auferatu dauan dirua baizen berea dauala ezin ukatu. Dirua auferatzeko ardurarik artu eztauan beste langilea ba'letorkio ta esango ba'leutso: «Aiskidea, lapur etan egin

dozu: erosi dozun etxalde ori ezta zurea, gizartearena baño, eta gizartearena dalako, zurea bestean neurea be ba-da». ¿Au ondo ete-legoke? ¿gauza zuzena ete-litzake? Bidegabekeri andia izango litzatekela edonok dakus, sozialistak izan ezik.

Gizartekeria nausituko ba'litz, langile onek bere izerdi ta alegiñaz erosi dauan etxalde ori berea eleuke izango: luñak landu, luñak lekarkezan zitu, arnari edo frutuak saldu ta ortik biziteko eskubiderik eztaukala esango leuskioe benetako sozialistak, luña ta onen zituak gizartearenak baño beste iñorenak ezin izan leitekezala-ta. Sozialistarik otzan edo mantsoenen eretxiz be, langile onek erosi dauan etxalde ori berea dauanik ezingo leuke esan: geyenez be estaduaren maister bai'litzan, etxaldea erabilten itxiko leuskioe ta langile onek, bere izerdiaren ordaña dauan etxaldearen erentea estaduari ordaindu beariko leuskio. Ori ta guzti be, sozialismoa gizartean zuzentasuna ipintera ta alogerekoen bizibidea obatzera datorrela esango dauskue. ¡Siñestu dagioena ezta tentel makala!

XXIX

Lana bear dan lez ordaintzeko,
alogeraz gañera, beste biderik
be ba dago

Alogera berenez bidegabea ez tala argiro irakatsi dauskue XIII Leon eta XI Pi, Aita Santuak. Eta egiz, ugazabak langileari, onen lanari dagokion baño aloger txikiagoa emongo ba'leutso, orduan bai, orduan bidegabe ta makurkeria agirian legokez; baña lanari dagokion besteko alogera emon ezkerro, ofetan bidegaberik ezta iñon agiri.

Domua, (kapitala) lan barik; ezta irabazpide: lanak be, domu barik, gauza andirik ezin egin legike. Irabazia ekarteko ugazaben domua ta beargiñen lana alkartu ta batu egiten dira. Ez bata ez bestea ezta irabazpen osoaren itufi, biak batera baño; augaitik zuzena ausi nai ezpa-da, ugazaben domuari ta beargiñen lanari, bakotxari bere tokamena zeatz emon bear yako.

**Baña tokamen ori norañokoa dan
¿nok neurtu ta erabagi? ❧ ❧**

Garatzaren irabazietan domuari ta lanari dago-
kiezan tokamenak zeintzuk diran, oraindik eztau

iñok argiro azaldu. Ezta izan be egiñen éreza. Óraí-tik be, gauza bat guztiok dakusgu. Garatzaren irabaziak geitzen diran neufian, domuaren tokamena andiagoa izan oi da; baña irabazpenen geitze ori ¿zek ekañi dau? Geitze óren itufi be ugazaben do-mua ta beargiñen lana, biak batera izan dira-ta, la-naren tokamena be jaso ta goratu egin bear dala begien aúfean dago.

Au dala-ta, euren garatzetan, *escala móvil* deritxoen aloger aldakofa ipiñi dabe an, or, emen uga-zaba batzuk, garatzaren irabaziak gora doazanean, langileen alogera be goratze óren lauren baten-edo jaso ta irakoriaz. Esaterako, upelkada afikatzá 20 lauerlekoan saltzen danean, langilearen alogera 10 lauerleko ba'litz, arek 30'ra igon ezkeró, onen alo-gera 12'50 izango litzateke. Au be zerbait baño ge-yago da; baña alogeraren goratze au garatzak bere irabazkietan lortu dauanaren neufiz egiten eztalako, gizartelari askok gitxiegi deritxoe, eta langileai, alo-geraz gañera, garatzaren irabazietan be euren toka-mena izentau ta emon bear litzakiela uste dabe.

Garatzaren irabazietan langileak euren tokamena eukite onetaz ¿zer ete=diño Aita Santuak? ✽ ✽

«Alogera berenez ezta bidegabea eta ba dala di-ñoenak, XIII Leon gure Auñetikoari irain andia egi-ten dautse—diño XI Pi Aita Santuak; baña alogera berenez makurkeri ta bidebagea izan ez añen be,

oraingo gizabatzen izakera ta bizikerea aintzat arturik, aloger-egiune edo kontratu ori, baltzu-egiunearen bidez, albestean leundu ta gozatuko ba'litz, gure aburuz obe litzateke». Ori esanaz, auxe adierazo nai dausku Aita Santuak: langileai, alogerez gañera, garatzaren irabazietan be euren tokamena emongo ba'litzakioe, ori aloger sola baño egokiago izango litzatekela. Eta tokamen onen bidez langileak, ugazabakin batera, garazkide izatera ba'letorz, oraindik askoz obe. Gauzak onelan atondu ezkerro—diño Aita Santuak—«langile ta arazodunak garatzaren jabetzan, lanaren zuzentzean eta irabazietan be zelanbait eskua artzen dabe», eta esku-artze ori ugazaba ta langilen bakerako bide on-ona dala ezin ukatu.

Eta beste bein be onelan diño Aita Santuak: «Lufeko ogasun eta aberaskiei Jaungoikoak izentaudausen elburua osoro edo beintzat albait osoroen lortu al izateko, ogasun eta aberaskiok gizartean edozelan banatzea, ezta naiko. Elburu ori lortzeko, aspaldion egindako auferapideak eten barik ugaldudabezan ogasunok, gizarte osoaren onari dagokionez, edo bardin dana, guztien onaren kalte barik, banandu ta zabaldu bear dira gizaki-mueta guztien artean. Irabazietan bakotxari dagokion tokamenetik gizaki-mueta batak bestea albora bota ta esku-utsik iztea; ori galerazo egiten dau gizartean nausi izan bear dauan zuzenak» Bakotxari berea, orixe da zuzenbidea. Ori dala-ta, gizarteko zuzenari oñean eusteko, zelan edo alan, era batera edo bestera, domuari berea ta lanari be berea emon bear yako.

Langileai irabazietan tokamena
izentau dautsen garatzik ¿ez ete
-da inon izan orain arte? * *

Bai, azken urte oneitan olako garatzak ainbat izan dira, England'an batez be: baña langileak oso gañantzi gitxi emon dautselako, irabazietako tokamen ori ugazaba askok baztertu egin dabe. Eta langileak ain gañantzi gitxi emote ori ¿zegaitik izan ete -da? Pottier jaunak diñoanez, irabazietako tokamenaren izenaz ugazabak langileai uskeri bana baño emoten izan eztautselako, orixegaitik izan da. Izen andi oregaz ugazaba askok langileai emon dautsena, batzuetan eskupekoa izan ei-da; beste batzuetan lan ugari edo obearen ordezeko saritxua, ta bein baño sañiago, alogeraren nafutik aterariko ugela edo iruzur garbia.

Mamirik bako azal utsa, izanik bako izen utsa ¿zetarako da? Langileai olako uskeriak emotekotan, onein irabazietako tokamenik aitatu be etzan egin bear. Zuzena jagon eta bakotxari berea emoteko, zetan esan bez, domuaren tokamena aziaz, lanarena be, aren lagiñean, jaso egin bear da, bestelan langileai iruzur egitea izango litzake-ta. Langileakin bakea nai dauan ugazabak, garbi jokatu bear dau, iruzurak aserea ekarteko baño bestetako eztira-ta.

Ugazaba ta langileak alkarren arteko bakez eta gogozago lanari ekin dagioen ¿biderik egokiena zein ete-litzake? ♣ ♣ ♣ ♣

Garatzaren irabazietatik langileai letorkien tokamenaz, oneik garazkide egitea; bakerako ta lanari gogozago ekiteko biderik onena orixe dala uste dabe gizartelari ospetsu askok. Ori bear dan lez egin eztalako, lanaren irabazietako tokamenak bere garantzia orixegaitik galdu daua diño Pottier jaunak. Gauza onik egitekotan, jaun onen eretxiz langileak garazkide egin bear dira, bakotxaren tokamenak laketzen dauan giñoan.

Ori zelan egin leiken be, aiko-maikoetan ibili barik, argiro diño gizartelari onek, bere eretxia onelan azalduaz: a) Garatz edo ekintzaren irabazpen ziuña oñaritzat artu; legearen aginduz gerorako gorde bear dana, ortik eratsi; domu-garazkiei (oneik diruz ornidu beafak ezpai'liran) euneko sei emon ta gero, enparetan dana erdibitu bedi, domu garazkien eta lanaren artean ainbanatuaz. g) Lanari ezafi ta emondako kopurua, baltzuan urte bi gitxienez daroezan langile ta arazodunen artean banandu bedi, urte bafuan bakotxak alogeretan jaso dauan kopuruaren neuriz. k) Lanaren tokamenak garatzaren kutxara beyoaz eta mozkin lez euneko lau emon bekioe.

y) Langilearen kopuru ta mozkiñok domu-garazkiaren baliora eldu daitezanean, olako langileari bere

lan-garazkia ezarri ta emon bekio, lenengoarena lakoxe irabaziaz. j) Lan-garazkiok sortuaz batera, beste ainbeste domu-garazki, bardiñean eta zozkeraz, sakeleratu begiz garatz-baltzuak. x) Lan-garazkiok euroen jabeai domu-garazkidunen eskubideak bekartsoez batzar-nagusi ta beste arazo batzuetan. e) Baltzuko lankide ta arazodunai izan ezik, langile bat-ez-batek bere lan-garazkiok beste iñori ezpegioz saldu, baltzuko buru diranen baimen barik. d) Garazkide dan langileren bat il nai baltzutik urtengo ba'litz, oñen lan-garazkiok erosteko eskubidea baltzuak berea dau.

Noz edo bein garatz-baltzua apurtu ta banatzera ba'letor, aren ogasunak bere aburuz zelan banandu leikezan be, azaltzen dau Pottier jaunak; baña emengo ugazabok euren langileak garazkide egiteko, nagi be nagi, muker be muker dagoz ta, orain olakorik zetan azaldu eztogu.

Ugazaba ta langile arteko asare, gofoto, lazka ta bufuka oneik, zelan edo alan, batera edo bestera—osoro kendu ezin ba-lediz be—albait geyen bigundu, baretu ta gozatzeko, alak eta leñak egin bear litza-kezala, ori gizartelari guztien eretxia da, ta Aita Santuak be argiro esan eta irakatsi dausku. Ugazabak auferatuko ba'lira, gizarte-auzi au, bear ba-da, matxiñada barik atonduko litzateke; baña ugazabarik geyenak onetan amor emon baño beti bufukan ibili be nayago dabe-ta, Doutreloux, Tournai'ko Gotzain jaunak bein baten esan ebana jazoko ez ete-dan bildur izateko da. «Onetan eñiaren bultzakadeari eutsi legion indarrik eztago: aldakuntzea nai ta

naiez dator. Aldakuntza ori edo gugaz edo gu barik egingo da, eta gu barik egin ba'dadi, erlejiñoaren eta aberatsen aurka izango da». Eta orduan kokoteari atz-egitea, alpefik izango da.

X X X

Gizarte-auzia ta ugazabak

Urteokaz meatoki ta oletako langileak, batez be, Eleizearen magalpetik aúrez urundu dira, ugazaben eruz be ez gitxi. Oraitik be beste langile askok, Eleizearen irakaspenak aintzat arturik eta oíein gerizapean bizi nairik, kistar langile batzak eratu dabez eta goriekin bufukan ibili dira. Eleizeak azaldutako Jesukistoren irakaspenak gizarteko arazo onetan sartu ta oñean ipinteko, langileak lez ugazabak be alkaíekin batzea, ondo ta egoki zala irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon bere idazti ederean; baña kistar dirala diñoen ugazabak Aita Santuaren deyari belafiak gor egin dautsez. Onetan langile asko kistar zintzoagoak agertu dira ugazaba asko baño.

¿Zer? Ugazabak ¿ez ete=dira ba alkaíekin safi batzandu? ♣ ♣

Batzandu bai; euren irabazkiak geitu ta ugaritzeko bai ugazabok be indafak safi alkartu ta batu dabez; baña Eleizearen irakaspenak aintzat artu, oñean ipiñi, bufukak eragotzi ta gizartera bakea ekarteko

asmuz, gitxi batzuk baño eztira alkartu. Onetarako ugazabok muker be muker ibili dira, ta Aita Santuaren esanai, kistar izan ezpa'liran baño jaramon geyagorik eztautse egin. Ori dala-ta, diño XI Pi Aita Santuak *Quadragesimo Anno* deritxon bere idaztian: «Eleizearen irakaspelai eskeñak, bear litzaketzan besterik ez afen, gaur egunean ainbat kistar langiē-batz daukaguz, lugin edo nekazari ta osterantxekoenak be bai».

«Ola-jaun eta ugazaben batzak dirala ta, beste oñenbeste ezin esan geinke. Ugazaben batza oneik eratu ta egiteko gurari bizia erakutsi eban XIII Leon'ek; baña oraindiño gitxi baño eztirala eratu, tamalez autortu beañean gagoz. Ufitasun onen eñua, bear ba-da, ugazaben gogorik ezari baño bidean idoro dabezan zoztor eta eragozpenai geyago zor yake. Eragozpenok ba dazauguz eta zenbaterañoakoak izan diran be ba dakigu; baña laster baztertu al izango dirala uste dogu». Ugazaben eñua pizka bat zuritu nai leuke Aita Santuak; baña oneik arazo onetan nagi ta muker ibili diralako, bere atsekabea be argiro darakus.

Ugazabok ¿nok zirikatu ez ete
dabe euki? ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

Bai, eñazoe andiaz esaten izan dabe langiē askok: «Kistañak gareala-ta, kistar-araupuan eta Eleizearen irakaspenuk oñean ipinteko batzandu bear gareala diñoskue. Ugazabak, oster, gu lez kistañak izan afen, euren irabazpideak geitu ta ugaritzeko,

Eleizearen irakaspén ofei jaramon barik, nai daben lez eta nai dabenakin alkaftu ta batzen dira. Ori eztago ondo. Langileok, kistar garealako, Eleizearen irakaspénak aintzat artu ta bete bear ba-doguz, ugazabak be, kistañak diranak beintzat, beste ofénbeste egin beañean dagoz». Ori esan daben langileak, zuzen ibili dira ta egin eztaben ugazabak, oker. Eleizearen semeak, diranak dirala, Aita Santuaren irakaspénai men egin bear dautse ta menik eztagioena, nai langile nai ugazaba dala, kistar ustela da. 1891' gañen urtean argitaratu eban XIII Leon Aita Santuak *Rerum Novarum* deritxon idaztia. Langile ta ugazaben eginbeañak idazti aretan argiro azaldu ta adierazo ebazan.

¿Aita Santua'ren irakaspénok aintzat artu ete-ebazan kistar-izena eroen ugazabok? ♣ ♣ ♣ ♣

Somoñostro aldeko meatokietan jazoten zana gomutara ekañi daigun. 1903'gañen urtean ba ziran an amabi milaren bat langile, geyenak añotzak eta bertokorik guztiz gitxi. Laneko orduak bederatzi-amar, batez beste. Zulatzaleen alogera amabost eñeal: enparauena, amairu: emakume ta mutikoena, geyenez be zortzi. Alogerok jasotea ilerik-iler. Txabola ta txosna txar batzuk lo egiteko. Langilezañen azkuñitegi edo abazerietan jakiak be erosi bear. Onein salneñia eratsita gero, alogeretatik enparetan zan apurtxua, orixe artu eroen langileak ilaren azkenean. ¡Bizikera bitxia langile aena! Domeka ta jayetan be

lan eguberdiraño beintzat, kistar eginbeafak bete ta Meza entzuteko asti barik. Ofen atxakia langileak jai egunetan be jan egin bear ebela, ta alogerik irabazi ezik, ez eukela zegaz janik.

Langileakazko eruki ori atxaki garbia izan da; benetako zio edo erazoya, langileai jai-egunez lan eragiñaz, ugazabai etorkien irabazia. Jai egunetan lan eragiñaz ugazabak sakelean sartzen eben beste diru, sakeletik atera bear izan ba'lebe, domeka jayetako lan ori galerazteko, au'enengoak ugazabok eurok izango ziran; baña lan ofegaz etorkien irabaziak itsutu ebazan eta euren menpeko langileak kistar-eginbeafak bete ez a'en, ardura gitxi. Ugazaba askok dirua baño beste Jaungoikorik eztabe euki.

Domeketako lan ori langileen erukiz izan ba'litz; onei jaten emoteko beste biderik egon ezpa'litz... baña, alogerak pizka bat geituaz beste barik, eukiko eben langileok domeketan jateko lagin eta ez egoan jai-egunetan lanik egin beafik.

Oretarako bear zan beste jez ete
eben irabazten ugazabok? ❀ ❀

Irabazi bai; baña langileai al bait gitxien emonaz, al bait lasteren aberastu nai. Ugazabak euren ogasunekaz gauza onak baño egin ezpa'lebez be, ogasun ofeik ekartsezan langileai zor yaken beste ez emonaz, gizarteko zuzena ausi ta zapaltzen zan-ta, ori txarto legokean; baña ugazabok eta onein seme askok, langileen alogerak neufira jasoteko bear zan baño geyago zorakeri, zantarkeri ta ordikerietan be

sari eraldi dabe, ta ikasbide txar ori emonaz, euren erua andiago egin dabela ezin ukatu.

Afokeriz eta nagusi izatearen, auteskundeetan be, abereak ferian lez gizonak eta onein autarki edo botoak erosteko, ugazaba batzuk mila ogerleko asko zabaldu dabez, eruki barik. Langileai jai-egunetan lan eragin dautsen edo beintzat lana laketu dautsen ugazabok, mila ogerlekoak afokeriz jaurtiteko, ez kezkarik, ez lotsarik eztabe euki: aen alogerak pizka bat jasoteko, oster, kezka ta atxakirik asko. Ori zuzena ba - da, munduan eztago gauza okerik.

Gaur egunean Bizkayan lanbakoak diran beste ¿zegaitik ete-dira? ❀

Ugazaba, lanartun eta langilezañak, guztiak nai izan dabe al bait lasteren aberastu, aldirik laburenean al bait geyen irabazi, geroari jaramon barik, atereago ta burdin mea lenago agortuko zala aintzat artu barik.

Arotzak merketxuago lan-egiten ebela-ta, ugazabak langile arotzok nayago bertokoak baño. Ezkonduak baño eskongak nayago, onakoak langilezañai ostatuko irabazpidea be ba ekartsela-ta. Anezker, be meatoki ta oletan langile arotzok beti geituaz joan dira, bertokoak baño merkeago lan eginaz, ugazabai irabazpide yori ta ugariago ekartsela-ta beste barik.

Ainbeste langile arotz ugazaben ure-goseak ekañ dauz Bizkai'ra. Orain lanik eztagoala-ta, nora jo eztakiela dabilta langile asko. Lan bako oñei jaten

emoteko Aldundi ta Udalai dirua eskatu yake ta ar-
pideak be idegi dira. Euren sakelai baño beste ezeri
jaramon barik, bear ziran baño langile geyago ekañi
ebezan ugazabok, orain lana urí dagoan aldi onetan
be langile ofei jaten emoteko ardurea, beste inok
baño lenago artu bear leukie; baña ugazabok soinbu-
ruak jasoten dabez eta langile ofei jaten emoteko ar-
durea inoren lepora jaurti. ¡Érezena orixe da izan be!

Ugazaba askok langilearena baño sakelaren ar-
dura ohea euki ei-dabe. Lantegietako ezbeñak or-
daintzera legeak beartu ebazanean, orduan asi ei-
-ziran ezbeñok gitxitzeko neñi ta bideak artzen:
artietan ugazaba asko, zaldiren bat il, nai tramanku-
luren bat austen yakenean, langileren bat zauritu
nai ilten zanean baño estu ta lañi ta urduriago ibiltan
ei-ziran, zaldi baña erosteko nai ausitako tramanku-
lua osatzeko, sakeletik dirua atera bear zala-ta.

Ori diño batzuk eta guzur andirik diñoenik eztot
uste; baña langileak ugazabai lotsa ta itzalik izateko,
ori bide txaña dala edonok daki. Kistar onai dago-
kienez, ugazabok Eleizearen irakaspentak aintzat
artu ta oñean ipinteko alkartu ba'lira, gizartekeri ta
baltsakeria osoro eragotzi ez añen, ofein auñerapen-
ak asko galerazo al izango ebezan; baña irabazi
ezkero, ugazaba askok beste ezeri eztautse jaramo-
nik egin, langilien ardurarik eztabe euki, jai-egune-
tan be lan-eragin dautse ta tabernea eleiza egin da-
ben ola ta meatokietako langilerik geyenok, gizarte-
keriak bere sarietan érez sartu ditu.

Ugazabok ofetan erugabeak diranik, nik neuk
eneuke esango. Sozialistakin itundu be bein baño

safiago egin dira-ta, sozialismoari indaia emon dau-
tsela ezin ukatu. Egia garatz eta mergatza dan aien,
egia beti.

Orain laneko zortzi orduak lortu ta gero, langile
asko alper eta nagi ibilten dirala-ta; egin bear leu-
kien baio askoz be lan gitxiago egiten dabela-ta,
asafe dira ugazaba asko. Langileen alperkeri ori on-
do dagoanik eztiogugu; baia ugazabak be euren len-
go erua autortu bearean dagoz.

XXXI

Gizarte-auzia ta agintariak

¿Auzi onetan agintariak egitekorik
ba ete-dauke? ♣ ♣ ♣ ♣

Gai onetzaz iru eretxi nagusi ta berezi izan dira. Ugazaba ta langileen arteko auzi onetan eri-agintariak eztabela sartu bear irakatsi dabe, ondasunetzazko bakoizkeriaz ondo baño obeto ibili diran *liberalak*. Onein eretxiz, arazo onetan agintarien zeregiña ta ertzain edo *polizieko* gizonena, alkañen antzekoak dira. Kanean-zear gora ta bera dabiltzanai begira zutik, tente ta geldi egon oi dira ertzañak eta dabiltzanen artean-lazka ta asaferik ba'letor, aseñatu diranok banandu ta bakotxa bere bidetik bialduaz, euren egitekoa bete dabe. Ugazaba ta langileen arteko auzi onetan be olantxe: lazka ta asaferik ez-tatoñen bitartean, agintariak egitekorik ez ei-dauke: lazka ta buñukea ba'letor be, buñukariak bananduaz eta bakotxa bere aldetik bialduaz, agintariak euren egiñena bete ei-dabe, ta beste ezetan ez ei-dabe sartu bear. Ondasunetzazko bakoizkeriaren alde egon diran liberalen leloa, aspaldiko urtetan

orixe izan da, eta Eleizeak besterik irakatsi daua-
ko, zer esanik asko erabili dabe.

Beste batzuk ostera—erderaz *socialistas de cá-
tedra* deritxoenak batez be—arazo onetan agintariei
esku lafegi emon nai izan dautse. Jaun oneik, sozia-
lista izena daroen afen, bakotxaren jabetzea ezautu
ta autortu dabe, ta ori zearo kentzeko asmurik inoz
eztabe erakutsi; baña ogasuna ekarteko gai ta bide
diran gauzak—guztiak ez afen be, geyentsuak bein-
tzat—agintarien eskuetan ipiñi-ta, oneik zuzendu ta
erabili bear leukiezala irakatsi dabe. Doitxeñi edo
Alemanian batez be izan dira onelako irakasleak eta
Wagner izan da guztien buru.

Eta arazo onetzaz Eleizeak ¿zer
irakatsi dau? ♣ ♣ ♣ ♣

Gizarteko oker eta bidegabeak zuzentzeko bear
dan bestean, agintariak arazo onetan sartu bear da-
bela irakatsi eban XIII Leon Aita Santuak; baña
okefok zuzentzeko bear dan bestean eta ez geyago,
lafegikeria onetan be kaltegarri dala-ta. Lenengo ta
bein gizaseme ta sendi edo famili bakotxaren eskubi-
deak ezagutu ta sendetsi bear dabez jaurle edo agin-
tariak, eskubide oñeik moztu ta gizon eta sendien
bizitza berezia iruntsi barik. Gero jaurkera zuzenez
eta lege egokien bidez gizartearen ogasun eta ira-
bazpideak ugaritzeko, alak' eta leñak egin bear da-
bez, agintari oñetarakoxe dira-ta.

Bakotxaren jabetzea aldeztu ta sendetsiaz, gizar-
tean albait ugazaba ta jaberik geyen izan daiten be,

neurí ta bideak artu bear dabez. Gizarte osoaren oná egitea, agintarien berarizko egiñena orixe dalako, menpeko guztien ardurea euki bear dabe; baña edozein estadutan txiro ta langileak ugazaba ta aberatsak baño ugariagoak diralako, ta estaduaren aberaskiak batez be langileen lanetik datozalako, ugariagoak diran langile onein ardura berezia euki bear dabe. Arazo onetan noz eta zenbateraño sartu bear daben, gizartean nagusi izan bear dauan zuzenak eta aren bearízanak erakutsiko dautse agintariei. Gizartearen onerako zerbait egiteko erea, sañi izango dabe.

Lan batzuk beste batzuk baño neketsuagoak dirata, lan bakotxean zenbat ordu egin leikezan, langileen osasunaren kalte barik: laneko ezbeñak urintzeko, meatoki ta oletan zelako neuríak artu bear diran; lana uritzen danean lanbakoei zelan lagunduko yaken eta ofein antzeko gauzetan, bear bestean eskua ezafi dagikie agintariak. Emakume ta gazte txuen lana arautu ta langileen beste eskubide batzuk be zaindu bear dabez: Jaungoikoagazko eginbeñak bete al izateko, bakotxak bere lanbidean auferatze-ko, etxe merketxuagoak eukiteko, idekoak alkañekin batzeko daukezan eskubideak, iñoren kalte barik, gerizatu dagikiez agintariak.

Iñoz baño sañiago, eta lana uritxu dabilenean batez be, langileak banezean artuta, ugazaba batzuk buztañi gogofegia ezafi nai izaten dautse; ori be galerazo dagikie agintariak, aldrako egiune edo kontratuei bidea idegi ta emonaz. Zeregin edo ogibide bakotxean alogerik txikiena zenbaterañokoa

izango dan, eta langileak euren alogerok noz eta zelan eskuratuko dabezan be arautu dagikie, alogerok galtzeko ariskuak al bestean urinduaz. Alogeren geigari lez, gexoaldi, ezbear eta zartzarorako sorospideak sortuazo ta ofei lagunduaz be, gauza ona egingo leukie agintariak.

Onako arazoetan estaduak alkar artzea ¿ondo ete-litzake? ❀ ❀

Ondo baño obeto litzake alkar-artze ori ta gauza beara be ba dala dirudi; langileen aloger eta sorospideok beste eri batzuetan baño gorago jasoaz, agintariak bertoko garatz, negozio ta irabazpideai porot-eragin eztagioen; porot-eragite ori ugazaben eta langileen kaltean izango litzake-ta. Olakorik jazo eztaiten alkar artu ta batera ibiltea zurtasun andia izango litzateke.

¿Besterik bear ete-da? ❀ ❀ ❀

Gauza oneik ondo ikasi ta zuzen erabili al izateko, agintariak dauken baño asti geyago ta gogo ohea bear dabez. Aspaldion erietako agintari nagusiak eurenak eztiran arazoetan sartzen dira lafegi, diño XI Pi Aita Santuak. Arazorik txikienak be, eurak erabagi, agindu ta erabili nai dabez: ori dala-ta, egunero esku bete zeregiñaz dabiltz, gauza andiagoetarako asti barik. Gizartera aldakuntza azitxuak etori dira-ta, antxiña gizabatz txikiak ondo ta eraz egiten ebezan gauza askotarako, gaur—sari

beintzat—gizabatz andiangoak bear dirala ba dakigu; baña ori ta guzti be, gizarteko auzi au ebatzi ta atondu al izateko, betiko egia dan auxe oñaritzat artu bedi, diño Aita Santuak. Gizon bakotxak bere antze ta indañez egin dagikeana, ori kendu ta gizabatzari emon eta ezartea, bidegabea dan lez, olantxe gizabatz txikiangoak bere al eta indar utsez ondo egin dagikena, gizabatz andiangoak eurakandutea be, bidegabea da, ta gizartearentzat kaltegarí.

Agintari nagusiak gizabatz txikiangoak lagundu bai, lagundu egin bear dabez; baña iruntsi ta irato, iñoz be ez. Ori dala-ta, agintari nagusiak, arazo guztiak euren eskuetara eroan barik, gañantzi gitxiagoko arazoen ardurea gizabatz txikiangoai itxi bear leuskioe. Utsunerik nabaritu ezkerro, ori betea-zo; baña osterantzean gizabatz txikiangoak ondo egin legikiezan gauzak, onein ardurara itxi. Orélan egingo ba'litz, agintari nagusiok euren egikizun bereziatarako eragozpen gitxiago ta asti, azkatasun eta indar geyago eukiko leukiez: gizarteko gauzak obeto ta zuzenago lebilkez ta estadua aberats eta zoriontsuagoa litzate. Aspaldiko jokerea bestera izan da: gizarteko arazo guztiak euren eskuetara eroan dabez agintari nagusiok eta gizabatz txikiangoai euren eskubideak kenduaz, onein bizitzea zearo irato dabe. Oker au zuzendu egin bear litzakela diño Aita Santuak; baña agintariak gizarteko ari guztiak euren eskuetan euki nai dabez-ta, oker ori bein-bein zuzenduko dan antz andirik eztago.

XXXII

Gizarteko auzia ta Eleizea

Gizarteko arazoak zuzen erabiltea egiñen gatxa da. Antxiña gizartean oker andiak egin zirala edonok daki: gaur egunean be okerik asko egiten dala ezin ukatu. Antxiñako eririk geyenetan gizon batzuk azke edo libre, beste batzuk jopu edo esklabu ziran. Eri-jaurleak menpeko jopu aek ez ebezan gizon etsi, abere baño; ori zala-ta, erabiliñaz sautu, gastau ta amaitzen diran gauzen jabe baño etziran jopu erukañi aek. Sozialistak, Marx'en jaraitzaleak beintzat, gizon bakotxak erabiliñaz sautu ta gastetan diran gauzen jabe izateko eskubidea baño besterik ez daukala: enparau guztien, edozelako ondasuna ekarteko gai ta bide diran gauza guztien ugazaba ta jabe bakaña estadia dala garaxika diñoskue-ta, gizonok antxiñako jopuen malara eratsi nai gaituela agiri da. ¡Ugazaba, estadia: gizonok, oren jopu: ori ta guzti be, zoriona ekañi nai dauskuela lotsa gitxigaz esango dabe!

Gizartean ondasunak txarto bananduta dagozala-ta; gizon batzuk aberatsegi, beste asko txiroegi dirala-ta, asafe dira sozialistak eta sozialista eztiran

beste asko be bai. Asaŕe ori bidezkoa eztanik ezti-
nogu; baña sozialistak nai dabena egingo ba'litz, ¿zer
jazoko ete-litzake?

**Esku gitxitan ogasun andiegiak
ei = dagoz orain; eta gizartekeria
nausituko ba'litz, ¿orduan zer? ❧**

Orain jabe gitxien eskuetan ondasun andiegiak
dagozala ta ori gizartearentzat kaltegarri dala egia
da: augaitik luŕeko ondasunok dagozan baño obeto
ta zeatzago banandu bear dirala diñoenak, eretxi
ofetan eztagoz oker, zuzen baño. Au be egia da;
baña sozialisten asmuak oñean ipiñiko ba'lira, asko-
zaz be ondasun andiakoak gizon gitxiagoren, gizar-
teko agintarien eskuetara joango litzakez. Ugazaba
ta jabe gizartea izango dala diño sozialistak; baña
ori ames utsa baño eztala edonok daki. Ezpabe esan:
ondasun ofeik ¿nok erabiliko leukez?; zetan eta zelan
eralgiko diran ¿nok erabagiko leuke? Ori, nai ta ez,
gizartearen buru ta agintariak egin bear ko leukie.
Izena ta izana gauza bi dira: gizartea izen utsez baño
elitzake izango ondasun ofein jabe: izanez eta bene-
tan ondasunak erabilteko eskubide ta zeregiña eure-
nak leukiezan agintariak, ugazaba ta jabe oneik izan-
go litzakez; augaitik, ondo baño obeto esan eban
XIII Leon Aita Santuak: gizartea gexorik dago; baña
sozialistak dakartsoen sendakai edo eŕemedioa ge-
xoa baño be txaragoa da.

Ogasun-jabetzea aldi ta eñi guztietan ¿beti bardiña izan ete da?

Ondasunak irabazi ta eskuratzeko bideak, aldi ta eñi guztietan eztira bardiñak izan, ez gitxiagorik be. Gauzen jabetzea be ezta izan beti bardiña: eñi batzuetatik beste batzuetara onetan be alde anditxuak egon dirala edesti edo istoriak diñosku; baña erabiliiaz amaitzen eztiran gauzaen batzuen jabe izateko eskubidea, azke dan gizonak berezkoa dau-ta, gizon azke bakotxaren eskubide ori eñi-legeak be edonon eta edonoz ezagutu ta sendotu dabe.

Gai onetzaz ¿zer diñosku Eleizeak?

Eleizeak be orixe irakasten dausku. Gizon bakotxak zerbaiten jaun ta jabe izateko ta bere ondasunak jarauntsiz ondorengoai izteko daukan eskubidea, bere eñoetan beintzat, osorik eta ikutu barik jagon bear da—diño XI Pi Aita Santuak. Eskubide bikoitz ori, gizarte osoren onaz batu ta alkartzeko bear dan bestean, neufira ekañi bai, gizarteko agintariak ori egin dagikie; baña eñotik ebagi ta zearo kendu, ezelan be ez, gizartea baño lenagokoak diran gizon bakotz eta sendi bakotxaren eñayetán sortu ta erneriko eskubidea da-ta. Sozialistak—Marx'en jaraitzaleak beintzat—bakotxaren eskubide bikoitz ori eñotik ebagi nai dabe. Gizarteko matazea arildu ta auzia ebazteko, bide txaña da ori. Egin bear dana ori baño bes-

terik da. Bakotxari berea, zuzenbidea orixe da-ta, bakotxaren eskubideak—diranak dirala—ezagutu ta sendotu egin bear dira: luferko ondasunak, gizarte osoaren onak eskatzen dauanez, orain dagozan baño obeto ta zuzenago banandu: ondasuna ekarteko ugazaben domu edo kapitala ta beargiñen lana alkartuta diran ezkerro, bakotxari berea emonaz, irabaziak be ondasun-ekarle bioen artean zuzen-arauz ainbanatu bediz: zindo ta zintzoak diran langileai, zerbaiten jabe izatera eldu daitezcan, bidea leundu ta eferztu bekioe.

Gizartean jabe edo propietario asko, orain baño askoz geyago, al bait geyen izan daitezcan, gizartearen ardurea dauken agintariak al bait neuririk egokie-nak artu begiez, gizarteko auzi andi au ebazteko biderik zuzenena orixe da-ta. Gizarte osoaren ona egitea, agintarien berarizko zeregiña orixe da-ta, jaurgo-arazoak ondo ta zuzen erabiliaz, gizartearen ondasunak eta irabazpideak al bestean geitu ta ugaritu bear dabez. Ori gauzeak berez dakařena da, agintariak menpekoen ona egiteko dira-ta. Egiz, goiko ta bekoen, aberats eta txiroen, ugazaba ta alogerekoen ardurea euki bear dabe agintariak; baña ukondoa sendo dauken aberatsak, euren eskubideak zaintzeko iñoren beařizan andirik eztauke-ta, iñoren laguntza beařean dagozan langile ta alogerekoai berariz lagundu bear dautse estaduak. Beko mañan dagozan onei, gorantz igon daitezcan, lege ta arau egokien bidez bultz egin bear dautse, goiko ta beko mañen artean dagoan alde andiegi ori gitxitu ta bide luze ori laburtu daiten eta onelan obeto alkar artuaz, guz-

tiak gizarte osoaren onera, aburu batez, jo dagien.

Ori egingo ba'litz—diño XIII Leon Aita Santuak—, gizarteari onura ta obari edeñak letorkioz: lenengo ta bein, gizarteko ondasunak dagozan baño zuzenago banandu ta mañak be geldi geldika alkargana uñeratu litzatez: gero, bakotxak bere gauzetan ardura ta gar andiangoaz lan egiten daualako, luñeko ondasunok be ugariagotu egingo litzakez eta gizonak, atzerietara joan barik be, biziteko lagin badaukelata, bakotxa bere sortefian gozoago legoke. Onura ta obariok jaristeko, estaduak bakotxaren jabetzeari eztautso zerga lañegirik ezañi bear; bestela jabetza txikiak zerga ta petxuz irato ba-dagiz, alegin guztiak alpeñekoak izango dira.

Gizon bakotxak zerbaiten jabe izateko daukan berezko eskubideari eutsi egin bear yako; baña luñeko ondasunak orain dagozan baño obeto ainbanatu bear dira ta oñein jabetzea al bestean edatu ta zabaldu. Eleizeak ori irakasten dau ta gizartearen ona egiteko sozialisten amesak baño bestelako sendakaya da ori.

XXXIII

Sendi - alogera

Luferko ogasunok, dagozan baño obeto ta zuzen-ago bananduaz, al bait ugazaba ta jaberik geyen egi-tera jo bear dala irakatsi dausku Eleizeak; baña alogera berenez bidegabea danik eztausku iñoz be esan. Zetan esan bez, luferko ogasunok gizartearen onak eskatzen dauanez, neuñi zuzenez bananduko ba'lira, gizartean asefe ta afokeri gitxiago, bake ta zorion geyago legokez; baña ori egin afen be, gizaseme askok, bizi al izateko, alogera irabazi bearko leukie-ta, aloger ori, langileari zor yakon bestekoa izan ezkerok, bidegabea dala diñoan gizona, bere senean eztago.

Gizonak, langilea izan afen be, ezkontzeko ta sendi edo familia ekarteko, eskubide osoa dauko. Eskubide ori gizarte ta estadia baño lenagokoa da ta iñongo agintarik ezin ukatu dagikeo gizonari; baña langilerik zintzoenak be sañitan bere lanaz irabazi dagiana baño beste etofirik eztauko ta, langilearen alogerak bera ta bere sendia elikatu, jantzi ta erabiltzeko lagin izan bear dau. Sendi-alogera ofexeri deritxogu.

Gai onetzaz ¿zer diño Aita Santuak? ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

Alogeratzaz diarduala diño XI Pi Aita Santuak: «Gaur eguneko beařizanak aintzat arturik, sendi edo familia elikatzeko lagin eztiran aloger muřixak ipiņi ta emotea, ezta aizu, ezta zilegi». Eta «*Quadragesimo anno*» deritxon idaztian: «Lenengo ta bein langileari bere burua ta bere familia elikatzeko lagin izango dan lan-saria emon bear yako. Lugin, nekezale ta zeatzezko salerosleen sendietan egin oi dan ez, sendi-buru dan langileaz batera, enparauak, ama ta umeak be, bakotxak al dauanez, lan egitea ondo dago ta gauza zuzena da; baņa ume ta emakume aulai lan gogofegia egiņazotea, ori txarto dago ta bidegabea da».

«Etxeko zeregiņak bertan bera itxi barik, etxean bertan eta etxe-inguruan eta eurai dagokiezan lango lanetan diardukie sendiko ama diran emazteak; baņa senařaren aloger uři ta muřixegia dala-ta, amak bere ardura ta egikizun bereziak eta ume txikien azi-ikaskuntza itxirik, lantegira joan eta an lanari ekin bear izatea, ori txarto dago ta sustraitik atera ta kendu bear dan oitura txarā da. Ori dala-ta, alak eta leřak egin bear dira etxeko beařizan ařontai bear bestean begiratzeko, aski ta naiko izango dan lan saria sendiaren buru diran langileak irabazi ta esku-ratu dagien. Eta oraingo bizikereak ori egitea beti laketzen ezpa-dau, edozein guraso langileri ořenbes-

teko alogera ekañi legikeoen aldakuntza ta obariak gizartean albait lasterren egin eta sañerazo bear dira, gizarteko zuzenak orixe eskatzen dau-ta».

Ori diño Aita Santuak, eta ori esanaz argiro adierazten dausku langile zur eta neñfidun bakotxari —emazte ta umeak etxe inguruko zeregiñetatik al-dendu barik be—sendia elikatu, jantzi ta erabilteko lagin dan alogera zor yakola; baña guraso batzuk beste batzuk baño seme-alaba geyago ekañi-daroez ta, sendi guztien bearizanak be eztira bardiñak izaten; batzuk besteak baño geitxuago bear dabe.

¿Zein ete = da, ba, eredutzat artu bear dogun sendi ori? ❀ ❀ ❀

Gizartean geyenez jazo oi dana, legeak oñañitzat orixe artu daroa, noz·edo·beingoa aintzat artu barik. Sendi-alogerari buruz be, sendi ertaña edo erdikoa artu bear dogu eredutzat. Gure esakun zar batek diño: «Adiñon da bost ume, alaba bi ta iru seme». Ori dala-ta, eredu ta neñfizat lau-bost umedun sendia artu geike, sendiak izan be geyenez olakoxeak izaten dira ta. Onelan ba, sendi-aloger ori bitarikoa izan daiteke: *berezkoa*; au da, aitatu dogun sendi ertain ori dagokiona, eta *lekuñkoa* edo edozein sendi andiagoa elikatzeko be naiko litzatekena.

Aita Santuak aitatzen dauan eta adiñeko edozein langileri zor yakola diñoan sendi-aloger ori, eredutzat ipiñi dogun sendi ertañari dagokion eta orixe elikatzeko aski ta naiko dan alogera da.

¿Baña zerañen zor ete = da sendi
=aloger ori? * * * *

Onetan ainbat aburu ta eretxi dagoz. Domukeri edo kapitalismoa ontzat dauken *liberalak*, sendi-aloger ori erukiz eta limosnaz baño eztala zor auzez diño, ta aloger ori, zuzenbidez zor bai'litzan, gizarteko oituretan sartuko ba'litz, guraso diran langileen-tzat kaltegarí izango litzakela uste dabe. ¿Zergaitik kaltegarí? Ori egin ezkerro, guraso diran langileak alde batera itxi ta langile ezkongak baño ez ei-leukiez ugazabak euren ola ta lantegietan artuko, ta origaitik aloger orék sendiei on baño kalte geyago ekañiko leuskioela diño. Zetan esan bez, ori diñoen jaunok langile ta gizartearen ona baño euren sakel diruz ondo betea maiteago dabe.

Langile ezkongek ez ei-dautso ezer zor seme-alabak daukazan langile ezkonduari: onek beste lan eta onek baizen ondo egiten ei-dau arek: lan bardiñari aloger bardiña zor ei-yako: zuzenbidea orixe ei-da. Ogasunetzazko bakoizkeri-zaleak ori diño; baña Jaungoikoak gizonoi emon dauskuzan ogasunak, ¿gizartearen onerako be ez ete-dira? Eta langile bakotxak bere sendia elikatzeko lagin eukitea ¿gizartearen onak ez ete-dau eskatzen? Guzurtia erena baño be lasterago arapatzen da-ta, sendi alogeraren aurka dagozanok be, euren sarietan arapatzea ezta egiñen gatxa.

Ola ta lantegietan gizonezko langileen ordez

emakume, neskatxa ta mutikoak sartu dabezanak ¿nortzuk izan dira? Sendi-alogeraren aurka dagozan eta erukiz baño eztala zor diñoen jaunok eta onein guraso eta aurretikoak. Lan bardiñari aloger bardiña zor ba-yako, gizonak beste lan egin dautsen emakume ta gastetxuei ¿zegaitik eztautse aena besteko alogerik emon, txikiagoa baño? Lan bardiñari aloger bardiña zor yakola esango dautzue jaunok, ori euren sakelen alde izan ezkerro; baña sakelaren kaltean ba-da, olakorik aitatu be eztautzue egingo, ta emakume ta mutikoai, gizonik sendoenak legiken besteko lana egiñazo ařen, bape kezka barik aloger txikiagoa emongo dautse.

Atzerietatik merkeago datozen gauza askori, al bestean sarbidea galerazteko, muga zergak ezari bear yakezala diñoenak ¿nortzuk ete dira? Ain zuzen be, sendi-alogerik iñongo langileri erukiz baño etxakola zor diñoen mofoi diruzaleok, muga-zergak jaso egin bear dirala ta gañaxika dabilzanok, orexek dira. Muga-zerga oreik euren sakelaren onean dirala, ori esatea lotsagañi litzake-ta, atzerietatik datozen gauzai sarbidea eragozte ori, gizabatzaren edo estaduaren onak eskatzen dauala esan daroe.

Dagigun olantxe dala; baña sendiaren biotz dan ama, lantegira joan bearik barik, sendiko lili ta bitxi diran umetxuak zaintzen etxean egotea ta senañak emazte ta umetxuak elikatu ta jazteko lagin dan alogera irabaztea ¿gizarte ta estaduaren onak eskatzen dituan gauzak ez ete-dira? Sakelaren ardu-rea eukitea txarto danik eztiñogu; baña sakel diruz betea baño gizartearen ona lenago da. Bere burua ta

bere sendia elikatzeko lagin dan alogera, edozein langileri zor yakola diño Aita Santuak. Efuki utsez emoten dana, ezta zor izaten. Sendi-aloger ori, zor bada, zuzenbidez zor da ta ez efuki ta maitasun utsez.

XXXIV

Sendi-alogera ¿zer dala-ta zor
ete-da?

Bein baño sañiago aloger zuzena edo ugazabak langileari zuzenez zor dautsana, sendi-alogera baño andiagoa be izan daiteke. Ugazabak irabazi gizen-gizenak ba-dagiz, irabaziok dakartsoezan langileai be geyago emon bear dautse-ta, orduan aloger zuzena sendi-alogeraren gañetik lebilkela edonok daki. Baña arazo au alde batera itxirik, goazen geure salera. Azaldu dogun sendi-alogera, erukiz barik, zuzenez zor dautse ugazabak langileai; baña zuzenbidea be ainbat eratakoa da, bata bestea baño zorotzagoa.

Aloger ori ¿zein zuzenbidez zor
ete-da? ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Gizon nai giza-aldra bakotxak besteakazko artu-emonetan alkañi zor dautsen zuzenbidea, gizabatz osoak bazkide bakotxari zor dautsana baño askoz be ertsi ta estuagoa da. Alkargazko zuzenbide zorotz ori ausi dagiana, aurrekoagaz zorean dago-ta, oni egindako kaltea ordaindu egin bear dautso, ta legeak be oretaraxe beartu daroa.

¿Sendi-alogera onelan zor ete-da? Ugazabak langileari, alkafeekin itundutako alogera emon aŕen, baldin aloger ori langilea ta onen sendi ertaña elikatzeko lagin ezpa-da, ¿ugazabak lapuŕetan ete-dagi eta gitxiago emon dautsan beste langileari biurtu ta itzultzera bearturik ete-dago? Garatza ondo ba dabil, itaun ori bayetz darantzutsoe irakasle batzuk, eta ez edozelakoak, gizon argiak baño. Ofaitik be sendi alogera zuzenbide ertsi ta zofotz ofen bidez barik, gizarteko zuzenez, au da, gizarteak bazkide guztiei eta bakotxari egin bear dautsen zuzenez, olantxe zor dala uste dabe irakaslarik geyentsuak.

Eta ziñez, ogasun eta aberaskiak, gizon bakotxaren onerako ezeze gizarte osoaren onerako be ba dira. Gizartearen ona egiteko iñarkun, elburu ta zerregiña, ogasunok euren dabe, guztien irazale ta Jabedan Jaunak ofetarakoxe egin ditu-ta.

Edozein langileren sendi edo familiak, bear bestean elikatzeko lagin ez eukitea, ori gizarte osoaren kaltean be ba da, gitxiegi janaz, txarto bizi az langile sendoen orde z, langile gexoti, erkin eta makalak etofiriko litzakez-ta. Baña langile askok euren buruak eta euren sendiak jantzi ta elikatzeko, eguneroko-alogera baño beste etofirik eztauke; beraz, sendi alogera gizartearen onak eskatzen dau; baña gizartearen onak eskatzen dauana, gizarteko zuzenez zor da.

Aloger au agintariak legearen bidez mugatu ta izentauko ba'lebe, orduan legezko zuzenbidez be zor izango litzate, eta aloger ori, ofetarako eskubidea daukenak izentau ezker o, ugazabak langileai nai ta

nai ez emon bearko leuskioe, alkařekin egindako egiune edo kontratuan sartuko litzake-ta. Ugazabak sendi-alogera emotera beartuko leukezan lege ofen eustazpi ta oñafia ¿zein izango litzake?

Lege ofek gizartearen ona baño beste zio, oñafi ta eustazpirik eleuke eukiko; bere indar guztia ortixerik letorkio; baña gizartearen onak eskatzen dauana, legea emon ondoren eta emon baño len, gauza bat eta berbera da-ta, sendi-aloger ori, lege barik be, zor dautse gizarteak langileai, eta kistar ugazabak, legeari begira egon barik, sartu bear leukie gizartean obari ori.

Berezko sendi = alogera gizarteko zuzenez, zor ba = yako langileari, lekuzkoa edo sendi andiagoa elikatzekeo lagin izango dana ¿zegaitik ez? ✱ ✱ ✱ ✱

Lenengo ta bein, gizarteko arazoak legez atondu daitekezanak izan oi dira; legeak, ostera, nozean bein jazoten dana barik, geyenez jazo oi dana aintzat artu daroa; baña sendirik ugarienak eta urienak alkařekin jo ezkerro, eredutzat artu dogun lau-bost umedum sendira datorz.

Guraso bakotxari bere sendia—dana dalakoa—elikatzekeo lagin emotea, onena orixe izango litzatela dirudi; baña onena dirudiana, onaren burkide izaten da bein baño safiago.

Lan bardiñaren ordaintzat langile batzuri, sendi andiagoa daukela-ta beste barik, enparauei baño aloger andiagoa emon ezkerro, langilien artean esames,

asefe ta lazkek laster letorkez, eta olako lazka ta naste txarik ez izatearen, seme-alaba asko dituan gurorik eleukie ugazabak euren lantegietan artu nai izango. Onelan, onena dirudian ori, onaren burkide ta arerio izango litzate arazo onetan be. Oraitik be sendi andiagoa daukan langilearen beafizanak be andiagoak dira-ta, aloger anditxuagoa ondo be ondo letorkio olako gurasoari.

Au dala-ta, eredutzat artu dogun sendi ertaña elikatzeke aski dan alogera, edozein langile aziri gizar-te-zuzenez zor yakala esanda gero, auxe gañeratzen dau XI Pi Aita Santuak: «Arira datofen ezkerro, sendien beafizan audiagoai lan-sari ta laguntza ugariagoa emoteko asmuz—asmu zur eta onuratsuz—ainbat bide asmau ta onean ipiñi dabezan gizon argiak, ementxe goretsi nai doguz. Izan be, beafizanok geitzen diran neufiz alogerak be goratzeko, ta bear ba' litz, sendiaren aldiz-ateko beafizanai be arpegi emon al izateko, bideak asmau ta neufiak artu dabezan jaunok, benetan txalogari dira». Aita Santuak ori esanaz, ordainbide-kutzak, erderaz «cajas de compensación» deritxoenak, aintzat artu, zuzenetsi ta goratzen ditu.

Ordainbide = kutxok ¿nok asmau ebazan eta zertarako dira? ❧

Kutxa oneik asmau baño lenago be, sendi-alogera ipiñi eban L. Harmel jaunak Val des Bois'ko bere irukintzan. Ola-jauñ onek, kistar zindoa zan-ta, alogeraz gañera baseñian bizi ziran bere langileai Q'60,

urian bertan bizi ziranai 0'80 emoten eutsen ume bakotxeko, sendiaren beafizanak geitzen ziranez lan-saria be olantxe geituaz; baña ori egiteko ugazaba guztiak eztira gai ta ordainbide kutxak asmau eban Grenoble'n E. Romanet, ango burdin-oletako artezkariak. Ofetarako ugazaba ta ola-jabeak—geyenez lanbide bakotxekoak—alkaŕekin batzandu doaz. Euren langileai, alogeraz gañera, geigafi lez ume bakotxeko saritxu bana emoteko prest dagozanak, alkargoan ofeik sartzen dira, ta ugazaba bakotxak bere garatzaren gaŕantziari ta menpean darabil-tzan langileai dagokienez, geyago edo gitxiago ordaindu daroa, langileok ume asko ala gitxi dauken aintzat artu barik.

Ugazabak emoten dabezan sari-geigafiok, langileak artu ta jagoten dabez, gero langile bakotxari dagokion beste ortik banatzeko. Lugintzan, ugazabok landu ta darabilezan lur-salak artu daroez oñafitzat, bakotxak zenbat emon bear dauan jakiteko; ola ta lantegietan ostera—geyenez beintzat—ugazabak sari-geigafi ofen jabe egin nai dituan langile ta arazodunak edo onein alogerak. Langileak geigafi lez artzen daben sari ofek, alkartutako ugazaba guztien emokunez osotutako kopurutik urten ber dau-ta, origaitik langile ezkongenai ezkonduak euki, ugazaba bakotxari gitxi ardura dautso. Ori dala-ta, batetik bere lantegian sendidun langileak artzeko atzerape-nik eztauko; bestetik, alkartutako guztiak, bakotxak bere garatzaren gaŕantziari dagokionez emon bear dabe-ta, zein-geyagokan burkideak azpiratuko daben bildurik be ezin euki daike, origaitik beintzat.

Ordainbide = kutxok ¿zelan ibili
ete=dira? ✖ ✖ ✖ ✖ ✖

Lenengotan ezker-eskoma ebezan arerioak eta bete-betean ibili ziran. Olako alkargoetan sartzeko, nagi ta muker ebiltzan ola-jabe ta ugazabak: langileen artean eukezan ospe ta indaía galduko ebeza-la-ta, aurka jagi ziran sozialisten buruak be; baña ordainbide-kutxok lenengo eragozpenak garaitu dabez eta gaur egunean Europa'ko eñirik geyenetan —España'n edo izan ezik—lan andi, eder eta onuratsua dagie.

Eta ordainbide=kutxok ¿zenbat lez
emoten ete = dautsoe guraso dan
langile bakotxari? ✖ ✖ ✖

Onetan neuri bardiñik eztago. Kutxa batzuk besteak baño geitxuago emon al dautse sendidun langileai, ugazaben alkargoak be batzuk besteak baño eskuzabalagoak dira-ta. Toki batzuetan berarizko ikasketak egin dira, geigari au, langileen alogerai dagokienez euneko zenbateraño eltzen dan jakiteko. Alogerak dagien kopurua oñaritzat artu ezkerro, Pantze'n ume bat daukan langileari geigari au euneko 7,60'ra, bi daukazanari euneko 16,19'ra, bost daukazanari euneko 67,61'ra, ta zortzi daukazanari euneko 134,28'ra eltzen ei-yako.

Ordainbide kutxok begi onez dakuzez langilerik

geyentsuak eta eñi batzuetan agintari nausiak, legez, agindu dabez. Laguntza ori dauken langileen artean ume geyago jayo dira ta gitxiago il, enparauen artean baño. Irugañen umea ezkerro, ama asko, aloger bila lantegiratu barik, etxean gelditu oi dira, geigafi oregaz eta etxeko lanaz lantegira yoazanean beste irabazten dabela ta. Amaren ardurapean umien azi-ikaskuntzea be askoz ohea da-ta, ordainbide kutxok gizarteari be onura azitxua dakartsoe.

Emengo ugazabak olako gauza onik ¿noz egingo ete dabe? Orain arte besterik ikusi ta ikasi dabe ugazabok: txarto oituta dagoz ta jaun oñeik zuritzea egikizun gatxa dala badakigu. Beti ta beti beste eñietan egiten danak onei be begiak idegi bear leuskioez. Urak joan-ta presagiñen astea, zorakeri garbia da-ta, gizartekeri ta baltsakeriaren urioleak irato eztagizan, ugazabok bide ta neñiak garaiz artu bear leukiez.

X X X V

Kistar-siñeskuntzea biztu ta oitura onak sartu bear dira bañiro gizartean

**Ugazaba ta langileen arteko asare-
ok baretu ta auzi au ebazteko, gi-
zartearen oitura ta ekanduen oba-
kuntzea ¿nai ta naiezkoa ete-da?**

Gizartean zuzenbidea zearo sartu bear da, mal-
tzurkerietan ibili barik. Domuari ta lanari, bakotxari
dagokiona emonaz eta langile txiroen berarizko ar-
durea eukiaz, gizarteko arazoak orain arte ibili diran
baño zuzenago ipiñi bear dira; baña gizartera bakea
ekarteko, ori be ezta naikoa; alkargazko maitasun
zindoa be osoro beara da. Aldi bateko kistar oitura
onak gizartetik iges egin dabe-ta, gauza onik egite-
kotan, bañiro gizartera ekañi ta oñean ipiñi bear dira.

XIII Leon Aita Santuak antxiñatxu idatzi eban:
«Auíerago esan dogunez, gizartea gexorik daukan
gaitz au, uskurtz edo erlejiñoak baño beste ezek sus-
traitik ezin atara dagike-ta, kistar ekandu onak gi-
zartean bañiro sartzeko guztiak alak eta leñak egin

begiez. Ekandu onok bariztau ezik, gizonik zur eta argiennen alegiñak eta oneik asmau leikiezan biderik egokienak be, indarge ta utsalak izango dira nai dan elburu ori jadesteko». Eta XI Pi Aita Santuak be beste oñenbeste diño: «Luñeko ogasunen egañiz dabilzan gizaseme asko, zoritxañez kistar ekandueta-tik zearo aldendu dira-ta, gizartera bakea ekarteko-tan, auñetiez gizabatzen kistar-gogoa ta kistar oituruak beñezañi bear dira; osterantzean egiñal guztiak alpeñekoak lirate, eta auzi au, ori barik, atondu nai dauana, bere etxea, aitz gañean barik, ondar loka ta ibiloki gañean eregi dagianaren antzeko izango da».

Ezta gizona luñeko ogasun igazkor oneintzat egiñā, ogasunak gizonarentzat eta gizartearentzat baño. Egia orixe da; baña kistar siñesmena biotz zokondora baztertu edo zearo galdu daben ugazaba ta langile askok, gaur egunean luñeko ogasunok baño beste Jaungoikorik eztauke. Gogo ta biotza ogasun oñeitara itzul eta makur eukitea, goiko zoriona irabazteko eragozpen andia zala irakatsi euskun Jesu Kistogure Jaunak; baña Jaunaren irakaspen oñei jaramon gitxi egiten dautse gizasemeak. Geyenak uñe-gose txañak darabiltz eta Orati olerkari singeak aitatu eban «*auream mediocritatem*» gitxik maite dabe. Eukia-go ta geyago bear dabela-ta, aberatsenak be ezin dira diruz ase. Dirua zetako edo atako dala-ta, aberats okituok laster asten dira dedu ta andizuren bila, batak *konde* ta besteak *markes* gitxienez izan bear dauala-ta. Gero or dabilz jauntxuok, enparauak baño zerbait geyago diralakoan, añopuzkeria edonondik darioela.

Aberatsen afokeriok euren begiz dakusezan langileak be, ugazabak baizen gizon badirala-ta; ain afo ta oparo dabiltzan aberatsok, euroen bizikera guriz darakusena baño beste zerurik eztagoala-ta, ugazaben antzera jantzi, oneik baizen ondo bizi ta oneinak lako dedu ta andizurenak nai leukiez. Ezin eskuratu dabez, eta nai dabezan andikeri ta zorionok ugazabak eragozten dautsezala ta, langileak gofoto bizia dautse euren lepotik aberastu dirala uste daben ugazaba afoputz ofei. «Aberre gaiztoa da gofotoa»; onexek galerazten dau gizarteko bakea. Gofotoz dabiltzan langileok, bildots otsanak diranik eztiñogu; baño andikeri ta afokeri lafegiz langile gaxoen biotzetan gofoto ori sortu ta biztu daroen aberatsak be erugabeak diranik ezin siñetsi geinke.

Gure Jaunak esan eban: «Jaungoikoa'ren ereñua ta bere zuzena lenen bilatu egizue ta emparauak geigafi emongo yatzuez»; baño Jauna'ren esakun ori ugazaba ta langileak zorakeritzat dauke. Gogo ta biotzak gora jasoten eztakie: Jaunak agindutako zerua aingeruentzat itxirik, luía zeru egin nai dabe. Ori dala-ta, gizarteko maía guztietan, goiko ta bekoetan, ekandu txararak nausitu dira. Gizonaren benetako beañizanak baño, oitura txararak, *bixioak*, asko be diru geyago iruntsi daroe. Oitura txarok ase-eziñak dira; edanago ta egafi andiagoa darakuse. Gixonen *bixioak* aseteko lagin ogasun luíean egon be eztago-ta, ekandu txarok iñausi eta ofein ordezekandu onak, kistar oitura zindoak, gizartean befezaafi ezik, bakerik iñoz be ezta izango, iñartzi, gofoto, gudu ta bufukea baño. Bakerik izatekotan, gi-

zarteko maġak alkarganantz uġagotu egin bear dira, goikoak pizka bat jatsiaz eta bekoak beste pizka bat igonaz. Ofetarako aġokeri gitxiago ta eġuki geyago bear dabe aberatsak, eta iġnartzi gitxiago ta egoafi geyago langiġeak be.

Gaiztakeri guztien iturburu diran griġa dongak iġnausi ta kistar oitura-onak gizartean nagusituko ba' lira, maġen uġeratze ori laster lortuko litzake. Aldi baten be baziran ugazaba ta langiġeak; baġa orduko nagusiak euren langiġe, otsein eta moġoyak, sendiaren luzapena izan bai'liran, etxekotzat artu ta euki eroyezan, ezbear eta gexoaldietan eġuki ta maitasuna erakutsiaz eta bear eben sorospena emonaz.

Gaur, oster, ugazaba ta langiġeak—saġi beintzat—alkar ezagutu be eztabe egiten: ugazaba askok langiġeen ardura apuġik be eztauke ta langiġeak be olako ugazabak maite baġo saġiago goġoto dabez.

Au dala-ta, gizartea gexorik daukan gaitz au osatzeko, zuzenbide utsa, zeatzena ba'litz be, ezta nai-ko: oġezaz gaġera, gizasemien biotzetan alkargana-ko maitasaġe edo *karidadea* biztu ta ixiotu bear da. *Karidadea* aitatu ezker, eskekoai zerbait emotea baġo besterik eztalakoan, sasi-jakitun batzuk maltzurkeriz iġi ta baġe egin daroe; baġa *karidadea* oġeik uste daben baġo gauza bikain eta edeġagoa da. Ura ituġitik lez Jaungoiko maitasunetik datoġen alkargazko maitasun zindoa, *karidadea* orixe da-ta, gaurko gizarte onek osakai oġen beaġizan andi-andia daukala ezin ukatu. Origaitik ziġoan XIII Leon Doipuruak: «Gizarteko maġetan, nai goren nai beren dagozan gizaseme oroen biotzetan alkargazko

maitasárea, onoimen guztien andra efégiña dan *karidadea* biztu bear da, gizartearen osasuna batez be ofexek ekaí dagike ta». Eta XI Pi Aita Santuak be argiro diño: «Baña azaldu doguzan artezkunde ta obariok gizartean sendotu ta tinkatzeko, zuzenbideari lotzaiki bikaña dan maitasárea ezaí, erantsi ta gañeratu bear yako. Zuzenbide zeatza be ofetarako naiko dala-ta, maitasun-legea ezetsi ta arbuyatzen dabenok, oker dagoz eta oker dabiliz.

Ziñez, zuzenbideak beragaz dakartsan eta bidegabez bete eztiran eginbeaíen ordain eta ordekotzat, *karidadea* bein be ezta etsi ta euki bear; baña gizon bakotxak, bereak dituan eskubide guztiak lortuko ba'leuz be, oraindik *karidadea*'rentzat egiñenik asko geldituko litzate. Zuzenbide utsak be gizarteko lazka ta bufuka onen efo ta sustraya ayenatu dagikez; baña zeatzen bete aíen be ezin daikez biotzak batu ta gogoak alkartu.

Gogoen lokaí ta lotzaiki alkargazko maitasárea da. Gizartera bakea ta lankidegoa ekartea, xede ta elburutzat dauken araudi guztiak, ondoen asmaurikoak dirudienak be, bazkideak batzen eta alkartzen dituan lotzaiki ofetatik batez be artu daroez euren indar eta sendotasuna: lotzaiki ofek uts emon ezkerro, araudirik oso ta bikañenak be ondoren onik ez-takaíe». Onelan ba, gaurko gizartearen gaxoa zearo osatu al izateko, zuzenbidea ta *karidadea* osoro beaíak dira; zuzenbidea lenen eta beste oroen oñaí; *karidadea*, baíiz, aren nai ta naiezko geigaí. Gauza biok gizartean saferazo ezik, onen gatxak eztauko osabiderik.

Orain arte lez auferantzean be gizonak Jaungoikoa guzurtau nairik, luřaz zerua egin nairik bada-biltz; gure Jauna'ren irakaspentak gizartean nagusitu ezpa-dadiz, txapel oker eta erizañak geitu ařen, gizasemeak basapiztien antzera, eten bako buřukan ibiliko dira. Agintari ta menpekoak, zuzentzaile ta zuzenduak kistar bizikerara jo ezpa-dagie, ori barik gizartera bakea ekarteko asmuz lanean dabiltzanak itzařik amesetan diardue. Edo gizarteko oiturak kistartu edo buřukan jafaitu; beste biderik eztago.

Amaya

Langile = Batzak. ✻ ✻ ✻

Langileak orain arte lortu dabezan obari guztiak, indafaren porasuz eskuratu dabez. Auferantzean be, ezer egitekotan, indar ori beahezkoa izango dala uste dogu. Indaia batasun eta alkargoak dakartsela bada-kie-ta, langileak oretarako inok zirikatu bearik ez-tauke. Gaur egunean mota askotako langile batzak dagoz eta guztiak langileen onak darabiltzala diñoe. Auferago adierazo dogunez, sozialista, komunista ta sindikalisten asmuak, gizartearen gexoa osatu ta osasuna ekarteko baño, gizartea orain dagoan baño be gexoago ta txarago ipinteko, asmu obak dira.

Gizasemerik geyenentzat asearen orde z gosea, azkatasunaren orde z joputzea, zorionaren orde z zoritxar garbia lekarkie, batetik; bestetik, gizona abereen malara eratsiaz, kistar siñeskuntzea be zearo ukatzen dabe-ta, olakoen bazkunetan kistar langilerik ezin sartu daiteke. Langile-Batz Orokaia, erderaz «Unión General de Trabajadores» deritxona be, izenez eztan aien, izanez eta mamiz sozialista da. Bere buru ta zuzentzale sozialista ezagunak ditu, oneik darabile ta, azkenengo batzaraldian erabagi ebanez, sozialistak lez Langile-Batz Orokar onek be, ogasun ekarkor guztien jabe gizartea ala estadua

egin nai leuke. Ori dala-ta, Bazkun ofetako bazkide kistar langilerik bere guraz ezin izan daiteke, Aita Santuak irakatsi dauskunez, kistar zintzo ta benetako sozialista, biak batera, inor be ezin izan daiteke-ta.

Kai bakotxeko aiantzaleak aspaldian be euren anaidea dauke. Anaidiok gaur be antxiñako erara dabilta, baniztau ta obetu bearean dagoz.

Lugin edo nekazariak berarizko ogasun eta eskubideak daukez-ta, berarizko bazkunak bear dabez, nire ustez. Maizter edo erentadoreak, euren eskubideai eusteko, maizteren bazkuna, (1) ugazabak be eurena, eta guztien eskubideak batera jagoteko, bitzuon bazpatza, beti eurentarikoak buru ta zuzentzale dirala, norbere eskubideak ondoen norberak zaintzen ditu-ta.

Lantegi ta oletako langileak bazkunen baten sartuta egotea, gaur egunean nai ta naiezkoa dabe, osterantzean alkartuta dagozanak lana eragozten dautse-ta. Zienez, badago non bazkidentu; bear ba-da, lafegi. Or dagoz langile katolikuen bazkuna, langile azke edo libreena ta eusko-langileena. Lenengo biak Euskalerian indar gitxi dauke eta emendik ataz be lafegirik ez. Gurartean indartsuena «Eusko Langile Batza» da, bazkiderik geyen, beste biak baño askoz geyago, onexek daukaz-ta.

Langile-batz katolikuok, sozialista ta *ugetistakin* bufuka ibili bear dabe-ta, dagozan lez bananduta baño irurok asmu ta txede batez alkartuta obeto lego-

(1) Etxagunak be, etxaldea eurak ba-darabile, maister-bazkun onetan sartu daitezke.

kez; baña alkartze ori egiteko eragozpenak dagozan bitartean, erkin eta makalok indartu eziñik ibili baño, gaur indartsuena dan Eusko-Langiē Batza, beronen bazkideak geituaz, dan baño be sendoago egitea, gauzarik egoki ta zuřena orixe dala nik uste. Gizarte-auziari buruz, Eleizea'ren irakaspennak ontzat artu ta oñean ipiñi nai ditu; bazkideai uzkurtz eta eriketa edo politikeatzazko eztabaidak zearo galeraztan dautsez, (34 ar.); ikuřitzat langiē alkartasuna ta eusko-anaitasuna daukaz; ori dala-ta, gure beargiñentzat Euzko-Langiē-Batzau berebizikoa da.

AURKIBIDEA

Oaia	5
I. Benetako sozialista ta katoliku zintzo, biak batera ¿inor izan ete - daiteke? Gizartekeri ta baltsakeri ¿zeri deritxogu?.....	7
II. Baltsakeria ¿asmaketa bariren bat ete-da? Beñolako Kreta ta Esparta	10
III. Gizartekeria ta Ebangelioa. Antxiñako kistañak ¿baltsan bizi ete-ziran?.....	12
IV. Gaur zabal dabilzan gizartekeri ta baltsakeria ¿noiztikoak ete-dira?.....	16
V. Gizartekeria, baltsakeria ta abar ¿zek ekañi ete-ditu batez be? Ondasunetzazko bakoizkeriaren ondore- nak	18
VI. Aspaldion indar andia artu dabe ¿ofen erua berariz norena ete-da?.....	26
VII. Gizartekeria zer eztan	30
VIII. Gizartekeria zer dan	37
IX. Gizartekeria ¿zenbat eratakoa da?	42
X. Ofen irakasle nagusi ¿nor?	46
XI. Marx'en asmaketa bitxiak.....	50
XII. Marx'en eretxi ta irakaspén okeñak	56
XIII. Marx'en iragarpen utsalak	61
XIV. Marx eta Lasalle'k ¿alkařen antzik? Endeñitarteko bazpatzak	66
XV. Gizartekeri gazea. R. Macdonald eta F. de los Rios'en aburu ta eretxiak.....	72
XVI. Gizartekeri gazago au kistar-siñeskuntzeaz ¿al- kartu ete-leike?	82
XVII. Alkargokeria (sindikalismoa) ¿zer eta noizkoa ete-da?.....	85

XVIII.	Gizartekeri, baltsakeri ta alkargokeriaren oker eta kalteak. Asmaketa ofeik eta bakotxaren jabetzea.	90
XIX.	Gizartekeria... ta gizonaren eskubideak	96
XX.	Gizartekeria... ta gizonaren aukeramena	102
XXI.	Gizartekeria... ta ugazaba bafiak.....	107
XXII.	Gizona gizartearen otsein eta jopu	111
XXIII.	Gizartekeria ta basefitafak.....	120
XXIV.	Gure basefitafak be sarietan sartu nai. <i>Langile</i> <i>-Batz - Orokaña</i>	125
XXV.	Gizartekeria ta Efusi'ko basefitafak.....	129
XXVI.	Boltxebikiak eta Dumping'a.....	135
XXVII.	Alogera ta alogerekoak	139
XXVIII.	Gizartekeria ta alogerekoak	144
XXIX.	Lana bear dan lez ordaintzeko, alogeraz gañera, beste biderik be ba dago	149
XXX.	Gizarte-auzia ta ugazabak	156
XXXI.	Gizarte-auzia ta agintariak	163
XXXII.	Gizarte-auzia ta Eleizearen irakaspentak.....	168
XXXIII.	Sendi-alogera ¿zein ete da?	173
XXXIV.	Sendi-alogera ¿zer dala-ta zor ete-da?	179
XXXV.	Gizartera bakea ekarteko, ekanduen obakuntzea ¿nai ta ezkoa ete-da?	186
Amaya	192

IRARUTS ANDITXUENAK

Urrengo ingoski ta lerroetan		datozanok	onelan zuzendu bediz
40	14	deritxeena	deritxoena
48	10	alkarketak	aldaketak
75	13	erantziaz	erantsiaz
89	14	Estaduaren jopu izango dira	zearo kendu bedi
104	4	ogi-latuak	ogi-tatuak
122	26	Onelan be	Onelan ba
142	13	ibili	erabili

Idazti onen egilearen beste idazti batzuk

Garbitokiko arimaen ila.

Aziñan naiz edonoz garbitokiko arimai asko lagundu gura ba-dautsezu ta zeuretzako asko ikasi ta zeure burua obatu gura ba-dozu, Eguzkitza J. U.'ak egin eban idazti (liburu) au erosi egixu. Iñ gustiko egun bakotxerako gogarte sakon, egoki, mamintsu, guna askodunak dakaz. Arima aldez bederatziufena egin gura ba-dozu, bertan iru autu zinaikez ta irurok aututa gero, iru-ufen bat geratzen yatzu.

Izki edera, euzkera ezeza, garbia, gogua gozo-gozo egin da izten dauna. (B.'tar P.).

Merkez merkiagorik eziña. Azal ederduna bakotxa 1'50 lauerleko. Azal meduna 0'75.

Andra Maria'ren loretako ila.

«Izen onekin atera du Eguzkitza'tar Jon apaiz jaunak Maria'ren ilabeterako liburu edo idazti eder edera ta oso merkea. Euskera eiaz, gozo, eritaraz egiña dago ta ezta noski euskeraz beste ofelakorik atara egundaño. Ganera azkenean Loreil-abesti edo kantuak ere bost badakartza». (Irugañen Prantzizkotaña). Saneufija lauerleko bi.

Afasate'ko Euskal-egunetan 1927'gn. egin eban itzaldia. 0'50 lauerleko.

Andoain'go Euskal jayetan 1929'gn. egin ebana. 0'50 lauerleko.

Mexiko'tar katolikoan alde 1928'gn. Loyola'n batu ziran Luistafai egindakoa. 0'50 lauerleko.

*Zeure arpideari zor yakon idazli bari
au eskar onez eta biotz-biotzez damotzugu.*

*Jaungoiko-Zale-Bazkuna'ko
Artezkariak*

